

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“**1. Üldalused****1.1. Sotsiaalvaldkondlik pädevus**

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeained ja ainetundide jaotus

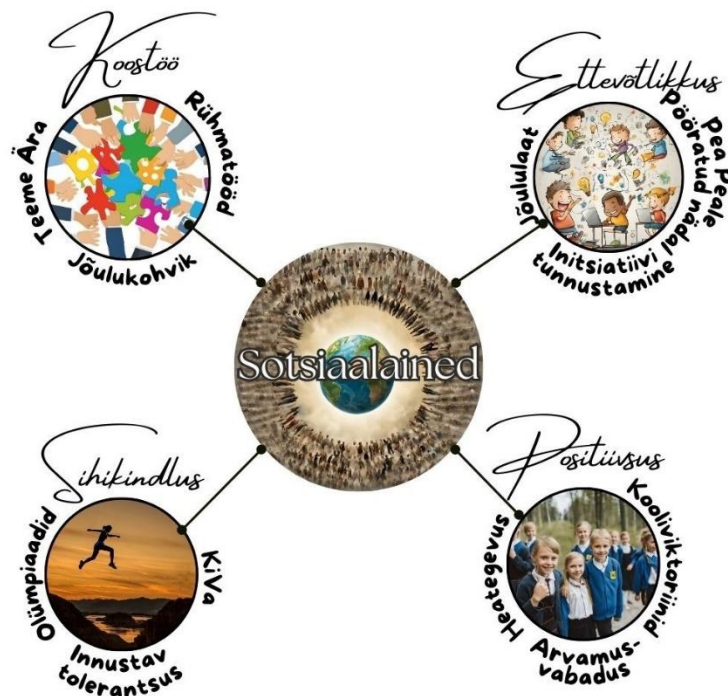
Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
inimeseõpetus	2	2	2
ajalugu		3	6
ühiskonnaõpetus		1	2

1.2.1. Ainetundide jaotus, lihtsustatud õppekava

õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
inimeseõpetus	3	6	5
ajalugu		1	5

1.3. Ainevaldkonda kooli väärtuste toetus

1.4. Ainevaldkonna võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata naiste ja meeste ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa soolise võrdsuslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärge, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktseptida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktseptitud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas.

1.4.1. Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaalsed süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu keskkonna normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekoike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot erinevatest allikatest ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeedia loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna (sotsiaalmeedia) ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus (autoriõigused, internetipank jne).

1.4.2. Ainevaldkonna õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut. Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse

võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnoloogiliseid vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.4.3. Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Toetatakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuproгноosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavast erialast valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Teabekeskond ja meediakasutus. Toetatakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamaaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmäärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Koolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatusse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;*
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitlete ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;*
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;*
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlet, sealhulgas arvesse võttes õpilaste erinevaid*

emakeeli ja eesti keele oskuse taset. Reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;

5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja oskusi, suunatakse tegema valikuid;

6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;

7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;

8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;

9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik. Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Võimalusel tuuakse asjakohaseid näiteid kodukandi elust ja ajaloost. Külastatakse muuseume ja korraldatakse õppekäike. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaallainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks.

Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist.

Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud,

ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist.

Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimedele, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme.

Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemist oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel. Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust.

Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust

ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrihise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas. Hindamisel on aluseks Sillamäe Eesti Põhikooli õppekavas toodud hindamise korraldus.

1.7 Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu.

Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest. Võetakse arvesse õpilaste emakeelt ning luuakse eesti keele, kultuuri ja väärtusruumi arengut soodustav õhkkond.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. AINEKAVA

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii

üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid. Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

INIMESEÕPETUS		
I KOOLIASTE		
Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud 1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku. 2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. 3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel. 4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 5. Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumiste ja seaduste järgimise vajalikkust. 6. Tunneb liiklusreegleid. 7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. 8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. 9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. 10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. 11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. 13. Oskab oma tervist hoida. 14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. 15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. 17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. 18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.		
2. KLASS		
Mina		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda	Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.	Diskussioon ja vastavasisuline laste- ja/või noorsookirjanduse lisalugemine.

3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.	Paaristöö, diskussioon väikestes rühmades; enesehindamine. Mõttekaart. Loovtöö: visuaalne pilt. Õppemängud (n liikumismängud). Õppemäng: Astu ringi sisse. Iga õpilane nimetab ühe asja enda juures, nt hobi, omadus, välimuse kirjeldus ning astub ringi sisse. Need õpilased, kelle kohta see väide samuti käib astuvad ka. Iga õpilane saab sõna vähemalt ühe korra. Individuaalne töö: Õpilane paneb kirja 15 asja, mis talle enda juures meeldib. Õppemäng: Mäng palliga. Minu tähtsad asjad. Ringis. Esmalt visates palli teisele mängijale öeldakse midagi enda kohta - huvi, mis meeldib, mis on oluline. Teises ringi visates palli öeldakse midagi kaaslase kohta kellele palli visatakse - mis tema juures meeldib.
---	---	---

		Rühmatöö. Meie huvid ja lemmiktegevused.
Lõiming teiste ainetega Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; Kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires. Tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes. Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.		
Mina ja tervis		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust 2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.	Diskussioon teemakohase lasteluule ja -kirjanduse katkendite või multifilmide üle. Dramatiseering, juhtumianalüüs. Multifilmid. Arutelu klassiga: Mida teen oma tervise hoidmiseks? Õppemäng: Klassis kaks seina: tervislik ja ei ole tervislik. Õpetaja on valmistanud ette väited ning õpilased avaldavad oma arvamust liikudes vastavalt. Arutelu: une olulisusest ja tutvumine lapse unenormidega. Paaristöö. Plakat. Tervislik eluviis.

		Ülesanne. Ekraaniaeg. Päeva/ kolme päeva/ nädala jooksul kirjutab üles ekraanide ees oleva aja. Seejärel lahutab maha aja, mille kulutas õppimiseks. Arutelu - kas järelejäänud aeg on optimaalne/ suur. Kuidas ekraanide ees olevat aega vähendada/ mida selle asemel teha. Joonistus. Hügieen ja hügieenivahendid. Diskussioon: nakkuslike ja mittenakkuslike haiguste tunnuste eristamine. uhtumianalüüs. Rollimäng. Paaristöö: dialoogi koostamine, kuidas helistada hädaabinumbrile näidise alusel. Diskussioon: Millal helistada hädaabinumbrile? Video vaatamine ja arutelu. Hädaabinumbrile helistamine.
--	--	---

		Ühiselt või individuaalselt klassiga tegemiseks EIS ülesanded, vajalik sisselogimine õpetajal. Hädaabinumbrile helistamine. Töö tekstiga: Kuidas toimida õnnetusjuhtumi korral?
Lõiming teiste ainetega Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; Muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu; Tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta; Kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele. Läbiv teema: tervis ja ohutus - on võimeline järgima tervislikku eluviisi.		
Mina ja minu pere		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.	Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Õppemängud. Rollimäng. Multifilm Jänku-Jussi väike heategu . Õpetaja juhitud arutelu, miks on oluline iga pereliikme panus kodus?

		Video vaatamine: NOVA seletab: Millised on lapse õigused? Õpetaja koostab video kohta eelnevalt küsimused ning jagab need paari peale ning õpilased peavad leidma vastused. Arutelu. Mõttekaart: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses. Lastega filosoferimine: õigus, kohustus, vastutus. Lastega filosoferimisest Õppemeetodid: lastega filosoferimine
Lõiming teiste ainetega Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi. Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.		
Mina ja Eesti		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva 3) teab, kes on Eesti Vabariigi president 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat	Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president.	Multifilmid: Jänku-Juss Vabariigi aastapäeva paraadil. Jänku-Juss ja Vabadussõda. Jänku-Juss ja kangelased.

5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku 6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja	Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.	23. Juuni on võidupüha. 14. Juuni on leinapäev Video: -Mina ka: Eesti, - Mina ka: Eestimaa, Luuletuse kirjutamine Eestile kasutades riigi sümboleid ja sõnu. Joonistus: Minu Eesti. Joonistus: Eesti ja kodukoha lipp ning vapp. Viktoriin: Eesti. Õppekäik. Õppekäigu järgselt nähtust üheskoos kollaaži loomine. Õpiprojekt (infootsing): rahvakombed minevikus ja tänapäeval. Multifilmid: Jussi jaanipäev. Jussi mardipäev.
---	--	--

		September on teadmispäev. Lühijutu kirjutamine ja joonistamine: Kuidas tähistan (nt kadripäeva, mardipäeva). Tähtpäevade alias. Rühmades miniuurimused rahvakommete kohta. Teemapäev: kodukohas elavate inimeste tavad ja kombed. Teemakohane loovtöö. Multifilmid: Jussi sõber Ghanast. Juss saab seitsme-aastaseks. Jussi õpetaja sünnipäev. Õpiprojekt: meie klassi tavad ja kombed nüüd ja 10 aasta pärast. Arutelu: millised tähtpäevi tähistatakse õpilaste peredes ja kodukohas ning kuidas? Millised on kodukoha tavad ja kombed tulevikus?
--	--	---

Lõiming teiste ainetega ja läbivate teemadega

Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;

Muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;

Kehaline kasvatus: kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana, vaatlejana või vabatahtlikuna;

Loodusõpetus: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust.

Tööõpetus: märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös.

Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

Mina: aeg ja asjad

Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult	Mina: aeg ja aja planeerimine.	Individuaaltöö. Päeva- ja nädalakava.
2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada	Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.	Arutelu: millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada.
3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega	Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.	Loovtöö - oma elu ajatelg.
4) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega	Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.	Multifilm: Jussi ja Jassi varandus Diskussioon ja rühmatöö: vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Paaristöö: näited aja kulu ja seisu kohta.

		Teemapäev: kodukohas kasutatavate asjade väärtus lähtudes nende loomiseks või ehitamiseks tehtust. Loovtöö: isiklik õpimapp - mina ja minu meeled õppimisel. Multifilm: Jänku-Jussi viis meelt. Viis meelt. Keelekümbluskeskus. Võistlusmäng grupitööna: milleks on vaja matemaatikat/ inglise keelt/ inimeseõpetust ... (ja teisi õppeaineid), et olla tark ja tubli? Individuaalne õpimapp. Sõnastab mõne oma huviga seoses eesmärgi, mida soovib saavutada. Selgitab mida eesmärgi saavutamiseks teha plaanib. Kindla ajavahemiku järel selgitab kuidas ta eesmärgi saavutamine õnnestus ja mida võinuks teha teisiti. Loovülesanne. Mina suurena.
Lõiming teiste ainetega Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.		

Muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu.

Kehaline kasvatus: kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana, vaatlejana või vabatahtlikuna.

Loodusõpetus: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust.

Tööõpetus: märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös.

Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

3. KLASS

Mina

Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda	Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel.
2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.	Loovtöö: plakat, poster. Mõistekaart.
3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi	Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus.	Diskussion. Kas minul on õigused?
4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.	Rühmatöö. Meie kohustused.

Lõiming teiste ainete, pädevuste ja läbivate teemadega

Enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks.

Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;

Tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes;

Kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires.		
Mina ja tervis		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve	Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.	Diskussioon. Mõistekaart. Rühmatöö. Video: Tervislikud eluviisid – sport ja puhkus. Probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös. Rollimäng. Video: Lapse keha on tema enda oma! Õppemängud (liikumine).
2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste	Esmaabi.	Demonstratsioon ja praktiline tegevus. Näiteks multifilm: Jänku-Juss õpib mürgistustest hoiduma.
3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Abi saamise võimalused.	Video: Esmaabi õppevideod inimeseõpetuse teema „Tervis“ õppimiseks Juhtumianalüüs ja rollimäng.
Lõiming teiste ainete, pädevuste ja läbivate teemadega Enesemääratluspädevus - käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise. Läbiv teema: tervis ja ohutus. Teised ained: Loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast. Tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta.		

Kehaline kasvatus: märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele; rakendab eakohaseid veeohutuslaseid oskusi.

Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös.

Mina ja teised		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida	Reeglid ja käitumisnormid.	Rollimäng. Kooli kodukorra põhjal etendada kooli igapäevaeluga seotud situatsioone ning välja tuua, mis kooli kodukord nende kohta ütleb.
2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust	Seadused.	
3) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist	Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.	
	Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.	Töö tekstiga. Kooli kodukorrast leida õpetaja antud küsimustele vastused. Õpilaste hinnangud, kui hästi nad kooli kodukorda tunnevad.
4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid	Liiklusreeglid.	Multifilmid: Jussi koolitee. Juss õpetab Villule kooliteed maal.
5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist	Liiklusreeglite järgimine.	Jussi klassi laste kooliteed linnas. Jussi helkurid.
6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks	Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.	Lõvi Leo laul- Video: Lõvi Leo filmis "Turvaliselt kooli" Lastesarja „Märka märki!” videod. Paaristöö.

7) teab, et vägivallal on eri vormid 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua 9) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust	Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise	Rollimäng. Paaristöö. Õpilased individuaalselt panevad kirja 5 liiklusreeglit ja vahetavad pinginaabriga tööd, lisab juurde, mis juhtub, kui neid mitte järgida. Individuaaltöö. Õpilase joonistus oma kooliteest. Joonistusele märkida juurde kooliteel paiknevad ohukohad. Juurde kirjutada, kuidas õpilane nendes olukordades ennetavalt käitub. Diskussioon vägivalla erinevatest vormidest. Rühmatöö. Film: Jätke mind rahule! Multifilm: Kreete https://vimeo.com/79123631 Juhtumianalüüs. Loovtöö: plakat/visuaalne pilt. Rollimäng. Rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid, videod. Video vaatamine:
--	--	---

	väärtustamine. Heategemine ja heategevus.	• NOVA: milline ei tohiks üks sõber olla? • Mina ka: Sõprus Arutelu: milline on hea sõber? Loovtegevus: sõbrale kirja kirjutamine.
Lõiming teiste ainete, pädevuste ja läbivate teemadega Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides. Suhtluspädevus - suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada. Eenesemääratluspädevus - käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme. Läbivad teemad: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus ning tervis ja ohutus. Teised ained: Eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi. Kehaline kasvatus: arvestab peamisi turvalisuse ja ohutu liikumise põhimõtteid; arvestab tegevustes kaaslast; märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras. Loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; käitub liikluses ohutult. Kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires. Tööõpetus: arvestab ühiselt töötades kaaslasti.		
Mina: teave ja asjad		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) loetleb erinevaid teabeallikaid 2) leiab infot erinevatest allikatest 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas	Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline	Töö erinevate teabeallikatega. Diskussioon, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid: Jänku-Jussi internetimaailm. 1 osa; 2 osa; 3 osa. Juss ei jaga oma andmeid! Jänku-Juss õpib interntiohtusid vältima.

sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine	meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.	Andmekaitse. Bibi internetis. Bibi kingitus – arukas klõpsamine internetis. Multifilmid: Juss ja euromündid. Jänku-Juss käib poes. Jussi ja Jassi varandus. Juss tahab investeerida. Juss tahab investeerida 1/2. Juss õpib säästvalt tarbima. Paaristöö, rühmatöö. Diskussioon ja rühmatöö. Multifilmid: Jänku-Jussi suur käejalg. Jänku-Juss aitab rasvatiha- Jänku-Juss saab teada, kust toit tuleb. Juss uurib ökosüsteemi. Juss sorteerib prügi. Juss kaitseb Läänemerd. Ülesanne. Jäätmete sorteerimine. Ühendab jäätmed õigete nimetustega sorteerimise nõudel.
Lõiming teiste ainete, pädevuste ja läbivate teemadega Sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna. Digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv asukonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukonnades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust. Ettevõtlikkuspädevus – võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust. Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.		

Teised ained:

Loodusõpetus: tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähiümbruse keskkonnahoiuks ning osaleb sellesuunalistes tegevustes.

Matemaatika: kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu;

Kunst: teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust; teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju.

Eesti keel: vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid.

Tööõpetus: kasutab materjale säästlikult.

II KOOLIASTE

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikadena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

5. KLASS

Tervis

Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid 2) niimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid 3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (uni, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks) 4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad	Tervise olemus Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Tervise teemat käsitlevad õpetaja selgitused koos esitlustega. Mõistekaart ja definitsioon "tervis". Paaristööna koostavad kõigepealt märksõnalise tervise selgituse ning seejärel mõistekaarti kasutades tervise definitsiooni. Mänguline ülesanne - nurgad. Klassi nurkadesse pannakse sildid "vaimne", "füüsiline", "sotsiaalne", "kõik". Õpetaja nimetab märksõnu ning õpilased liiguvad vastava sildi juurde, mida antud märksõna kirjeldab. Diagrammi koostamine tervist mõjutavate tegurite (nt eluviis, arstiabi, keskkond, pärilikkus) omavahelise suhte kohta.

		Märksõnade kirjutamine diagrammile. Praktiline ülesanne - oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine (sh kehamassiindeks). Individuaalülesanne - oma tervise kirjeldamine kasutades hinnanguid “hea - kehv”, “energiline - väsinud”, “unine - ergas” jne Une olulisus. Oma uneharjumuste analüüs. Plakat “Hea une saladus”. Unepäeviku täitmine. Nädala jooksul märgib une pikkuse ja hindab kvaliteeti (magasin hästi, halvasti. ärkasin jne).https://peaasi.ee/unepaevik/
Tervislik eluviis		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist	Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö: eluviisi komponendid. Võib teha suurtele lehtedele või nt padletis.

		Praktiline töö: Oma nädala menüü analüüs. Toidupüramiid, taldrikureegel. Rühmatöö: Tervisliku toitumise nädalamenüü koostamine.
Murdeiga ja kehalised muutused		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi 2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas 3) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkus	Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igaühel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Murdeea muutuste selgitused õpetaja poolt koos esitlusega, millel on suguelundite joonised. Individuaalülesanne. Suguelundite nimetuste kandmine joonistele. Suguelundite, suguelundite funktsioonidega seotud mõistete ja nende selgituste ühendamise. Juhtumite lahendamine. Murdeas toimuvate tunnete ja suhete muutumisega seotud juhtumite lugemine, mõistmine, lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid, milles on tugevad ja noorele segadust tekitavad tunded ning suhted.

	Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.	Hügieeni eest hoolitsemine juhend- voldiku koostamine. Voldiku koostamiseks annab õpetaja ette maatriksi, mille alusel hiljem seda hinnata saab.
Turvalisus ja riskikäitumine		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida 2) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid 3) toob näiteid meediaga seotud ohtudest 4) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine 5) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust	Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normide vajalikkus.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Arutelu või rühmatöö. Kas ja millega noored riskivad. Tabeli täitmine. Turvaline käitumine kodus, tänaval, koolis. Tutvumine kooli kodukorraga. Millised punktid kodukorras aitavad tagada turvalisust (füüsiline, vaimne, sotsiaalne). Rühmatöö. Olukordade analüüs. Õpetaja annab olukorrad. Õpilased analüüsivad neis olevaid võimalikke ohtusid ning pakuvad viise kuidas ohutust suurendada. (koolitee, trenn, matkamine) Tutvumine liiklusseadusega jalakäija ja ratturi seisukohast. Isiklik turvalisuse seadustik - jalgratas, jalakäija, elektri

		tõuks. Millega pean arvestama? Lühikese seadustiku koostamine. Rühmaarutelu. Miks peab reegleid ja seadusi järgima.
1) toob näiteid meediaga seotud ohtudest 2) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine 3) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust	Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh terviseteemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö. Meedia, s.h sotsiaalmeedia turvalise kasutuse reeglite koostamine. Näiteks mida jagan/ mida mitte, milliseid linke avan/ ei ava. Rühmatöö. Terviseteemalise sotsiaalreklaami koostamine (plakat, video, raadioklipp). Artikli kohta kokkuvõtte tegemine. Ajakirjandusest või veebist tervise/ riskide/ ohutuse vms teemalise artikli kohta kokkuvõtte kirjutamine, Küsimustele vastamine: kes on autor, millal on ilmunud, millises väljaandes. Tutvumine veebilehega targaltinternetis.ee
1) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele	Uimastid.	Rühmaarutelu mõistete avamiseks.

	Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijookid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).	Võistlusmäng rühmades. Miks on hea mitte tarbida uimasteid? Loovülesanne. Tabeli/ voldiku/ raamatukese koostamine milles õpilane selgitab alkoholi, tubakatoodete, sh e-sigareti, energijookide ja narkootikumide mõju lapse/ noore tervisele. Mõistekaart. Uimastite kahjulik mõju.
1) demonstreerib õpisiituatsioon, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda “ei”. “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest.	Klassiarutelu milline käitumine on tervist kahjustav. Rollimängud kaaslaste survele vastu seismiseks ja uimastitega seotud olukordades “ei” ütlemise harjutamiseks. Juhtumite arutelu. (Uimastid, kiusamine, vägivald, kaaslaste surve) Kuidas nendes olukordades käituda. Individuaalülesanne. Õpetaja annab väited, kus õpilane peab midagi otsustama. Seejärel

	Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.	kirjeldab millised on otsuse võimalikud tagajärjed. Võistlusmäng rühmades. Rühmad nimetavad kordamööda millised inimeste omadused, tegevused ja käitumisviisid toetavad noort, et ta ei hakkaks tarvitama uimasteid ega kuritarvitama nutiseadmeid. Klassiarutelu. Milline käitumine avaldub kiusamisena. Kuidas kiusamist lõpetada ja sellele vastu seista.
Haigused ja esmaabi		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktilised tööd
1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist 2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi	Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Rühma- ja seejärel klassi ühine töö. Tervist toetavad ja haigestumist ennetavad tegevused. Praktilised ülesanded esmaabi andmisel. Nuku olemasolul elustamise harjutamine.

	Tervis - inimese väärtuslikem vara.	Rollimäng. Abi kutsumine ja abi andmine õnnetuse olukorras. Individuaalülesanne. Esmase abi juhise koostamine. Klassi projekt kursuse kokkuvõtteks. Loovülesandena koostatakse ühine töö, milles tuuakse positiivses võtmes välja õppeaasta jooksul õpitu, rõhuasetusega tervise väärtustamisele koolis ja kogukonnas.
6. KLASS		
Mina ja suhtlemine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb 2) mõistab enesehinnangu olemust 3) saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist	Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Enesehinnang ja selle kujunemine. Enesehinnangu mõistekaardi koostamine - keha, välimus, tunded, suhted, suhtumine endasse. Individuaalülesanne. Minu enesehinnang. Mõistekaardi info alusel kirjeldab õpilane

		enda enesehinnangut ja märgib selles positiivsed küljed. Paarisülesanne. Tähemäng. Tähestikuks on Enesehinnangu kujunemine. Individuaalülesanne. Õpilane paneb kirja 10 vastust küsimusele “milline ma olen”. Need näitavad suhtumist iseendasse. Joonib alla positiivsed. Mõtleb kuidas muuta halvustavaid. Rühmaarutelu. Miks on toetav/positiivne enesehinnang oluline? Mis/ kes mõjutavad enesehinnangut? Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus.
1) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi ○ oskab nimetada enda erinevaid omadusi ○ mõistab, et ennast saab pidevalt arendada	Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed.	Ideekaart. Rühmatöö. Inimese omadused - huvid, võimed, väärtused. Rühmatöö. Omaduste loendi koostamine. Individuaalülesanne. Igaüks valib eelmises rühmatöös

		koostatud omaduste loendist omadused, mis iseloomustavad teda ja teeb neist enda kujundatud omaduste loendi. Õpetaja selgitused esitlusega. Inimest iseloomustavad tunnused - omadused, väärtused, huvid, tegevused, suhted, enesehinnang. Kompleksülesanne. Esmalt kirjutab igaüks välja 5 asja, mida väärtustab. Seejärel joonistada tabel, kuhu vasakusse veergu lähevad väärtused üksteise alla ning veergude pealkirjadeks rühmakaaslaste nimed. Rühmas jagatakse oma väärtusi ning tehakse lühiküsitlus, kes samu asju väärtustavad ning märgitakse tabelis “+”. Kui kõik rühmaliikmed on saanud rääkida, siis tehakse kirjalik kokkuvõte, pannakse kirja 1) Kõige enam sarnanes minuga väärtushinnangutes 2) Kõige vähem sarnanes minuga väärtushinnangutes 3) Mind üllatas 4) Huvitav oli, et 5) Sain teada..... Pooluste mäng.
--	--	--

		Väärtuste skaala. Õpetaja tähistab klassis pooled: väga oluline - ei ole üldse oluline. Seejärel esitab väiteid erinevate väärtuste kohta. Iga õpilane valib poole vastavalt sellele kuivõrd oluline talle esitatud väide on. Pärast arutatakse selle üle, miks arvavad ühed ühtmoodi ja teised teistmoodi. Loovülesanne: 1) õpilane kujundada enda ja oma perekonna väärtuste vapp; 2) õpilane valib, mis on kõige tähtsamad, kujundab oma väärtuste kimbu; 3) õpilane loob koomiksi/visuaali teemal "Kõige olulisem väärtus on". Individuaalülesanne. Enesearendamine. Õpilane valib ühe positiivse omaduse, mida tal pole või mida soovib tugevdada (nt julgus, püsivus vms). Koostab selle
--	--	---

		arendamiseks plaani. järgib plaani kaks nädalat/ kuu aega ja analüüsib siis kuidas õnnestus ja mida muuta. Loovülesanne. Minapilt. Õpilane koostab kujundatud pildi enda omadustest, huvidest, väärtustest, suhtumistest. Väärtuste mäng. TÜ Eetikeskus. Individuaalülesanne. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsib tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta.
1) mõistab oma võimalusi alkatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest 2) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi	Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.	Ideekaart Ideepanga loomine. Väikestes rühmades ettepanekute koostamine kohalikule omavalitsusele kuidas luua juurde noortele sobivaid vabaaja tegevusi.

3) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga 4) õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga		Ettepanekutest koostatakse mapp ja antakse KOVile üle. Loovülesanne. Rühmatöö. “Unistuste kool”. Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev. Viktoriin. Milline amet? Kirjelduse järgi tuleb ära arvata millise ametiga on tegemist. Õpilane märgib ära ametid, mis pakuvad huvi. Loovülesanne. Minu unistuste amet. Märksõnaline kujundatud töö sisaldab ameti kirjeldust, töökohta, inimese omadusi, oskusi. Tutvustab tööd teistele. Analüüsib enda omadusi sellest ametist lähtuvalt. Võimalusel kohalike ettevõtete, raamatukogu jms külastused. Minifirma. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas need katta. Tegevus võib olla ka nt
--	--	---

		klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas elu saarel alustame, kes mida teeb, millal, kuidas.
Lõiming teiste ainetega, läbivate teemade ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - iseloomustab ennast, kasutades positiivseid märksõnu, selgitab, miks tema ja teised klassikaaslased on olulised. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd Enesemääratluspädevus - kirjeldab enda omadusi, selgitab enda enesehinnangu kujunemist. Õpipädevus - lisaks kirjeldamisele selgitab ja analüüsib enda omadusi, otsib vajalikku teavet, näitab mõnda õpimeetodit. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab õppes skeeme, katsetab erinevaid arvutiprogramme. Ettevõtlikkuspädevus - on rühmatöös aktiivne, võtab osa ülesannete lahendamisest, on ülesandeid tehes iseseisev. Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - ettevõtete külastused; katsetab erinevaid õpimeetodeid, ülesannet täites kirjutab oma eesmärgid. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kohalikule omavalitsusele ettepanekute koostamine noorte vaba aja kohta. Kultuuriline identiteet - suhtub sallivalt ja koostöiselt rühmakaaslastesse, arvestab kaaslaste erinevustega. Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab meediat, sh sotsiaalmeediat ülesannete täitmisel. Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab nutiseadmeid info otsimisel. Väärtused ja kõlblus - kirjeldab ja selgitab ülesandes enda ja kaaslaste väärtusi, nende sarnasusi ja erinevusi.		

Eesti keel. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsib tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta. Loeb ja kirjutab tekste.

Ühiskonnaõpetus - ettepanekud kohalikule omavalitsusele. Loovülesanne “unistuste kool”.

Ettevõtete külastused.

Kunst - kujundab oma töid.

Kehaline kasvatus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus.

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas alustame.

Suhtlemine teistega		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb	Suhtlemise mõiste.	Ajurünnak. Miks me suhtleme? Kuidas me suhtleme?
2) mõistab suhtlemise olemust	Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)	Ideekaart. Suhtlemise olemus.
3) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta		Võib teha rühmas.
4) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid	Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.	Definitsioon. Ideekaardi järgi suhtlemise definitsiooni koostamine.
5) mõistab suhtlemise kompleksust		Rühmatöö. Verbaalse ja mitteverbaalse suhtlemise osade/ näidete/ viiside leidmine. Võib teha digivahenditega. Õpetaja selgitused esitlusega. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Suhtlemise komponendid

		Tähemäng. Sõnaks on suhtlemine. Küsimuste mäng. Üks mängijatest mõtleb ühe sõna/tegevuse. Teised püüavad kümne küsimusega ära arvata mis sõna see on. Esimeses ringis võib küsida ainult suletud kas-küsimusi. Teises ringis küsitakse avatud küsimusi - milline, kus, kuidas jne Alias. Kehakeele alias. Segaalias - lisaks selgitatava sõna kaardile tuleb mängijal võtta lisakaart, mis ütleb kas ta peab selgitama sõnadega, esitama kehakeeles või joonistama. Individaaltöö või paaristöö. Uudis. Õpilased kirjutavad ja kujundavad vastavalt kokkuleppele paberil või veebis uudise tegelikult toimunud klassi- või koolisündmuse kohta ja kujundavad selle. Töödest saab panna kokku ajalehe.
--	--	--

		Kuulujutu mäng. 4-5 õpilast lähevad ukse taha. Õpetaja loeb teistele ette ühe loo, milles on palju fakte. Seejärel tuleb üks õpilane ukse tagant sisse. Klassis olijad jutustavad talle kuuldud loo. Eksimusi faktides parandada ei tohi. Esimene siseneja jutustab loo edasi teisele sisenejale. Ülejäänud kaaslased enam midagi öelda ei tohi. Teine jutustab kolmandale jne. Viimane siseneja jutustab kuuldud loo kogu klassile. Seejärel loeb õpetaja tegeliku loo uuesti ette. Arutatakse miks tekivad valeuudised, kuulujutud, kuidas end arusaadavalt väljendada. Mäng. Telefon. Rühmaarutelu. Reklaamide mõju. Õpetaja annab küsimused ette: miks reklaame tehakse, kellele need on suunatus, miks inimesed ostavad reklaami mõjul, mida teie olete ostnud vastavalt reklaamitavale, miks on oluline uurida toote omadusi täpsemalt.
--	--	--

		Loovülesanne. Enesele sümbolite loomine, nt raamatu exlibris, lemmiktegevuste, - asjade jms kujutamine sümbolitega. Individuaalülesanne. Erinevate toodete omaduste sümbolite tähenduse väljaselgitamine. Mänguline ülesanne. Pimedate tähestikus/ viikingite tähestikus oma nime kirjutamine. Kurtide tähestiku abil oma nime viiplitamine. Individuaalülesanne. Venda Sõelsepp “Kuidas kurgil kurk haigeks jäi” - lugu mitmetähenduslikest sõnadest. http://raamatusobake.blogspot.com/2016/09/kui-kurgil-jai-kurk-haigeks.html Õpetaja loeb loo ette/ õpilased loevad ise loo läbi. Loovülesanne. Lühijutu kirjutamine, kasutades selles üht mitmetähenduslikku sõna. Klassiarutelu. Kuidas inimesed üksteist mõjutavad? Õpetaja
--	--	--

		kirjutab tahvlile kahte tulpa (positiivsed ja negatiivsed), esialgu pealkirju panemata. Seejärel pannakse pealkirjad koos õpilastega ning arutatakse mille poolest kaks tulpa teineteisest erinevad.
1) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele	Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised	Õpetaja selgitused esitlusega. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumisviis, nende sarnasused, erinevused. Loovülesanne. Voldiku/ plakati koostamine käitumisviiside võrdlemiseks. Juhtumite lahendamine. Õpetaja annab ette situatsioonid ning õpilased peavad need lahendama kasutades agressiivset, alistuvat ja kehtestavat käitumist. Võimalus ka rühmades etendada rollimänguna ning teistel ära arvata, millega tegu. Viimane lahendus peab kindlasti olema kehtestav. Ülesanne. Käitumisviiside näited. Võib teha rühmas. Õpilased otsivad filmidest ja raamatutest näiteid erinevate käitumisviiside kohta/ või õpetaja annab teosed ette (nt
2) iseloomustab erinevaid käitumisviise		

		Aino Pervik “Arabella, mereröövli tütar”, film “Röövlirahnu Martin”). Rühmatöö. kehtestava käitumisviisi eelised. Rühmas tuuakse näidete abil välja miks on kehtestav käitumisviis parem kui alistuv või agressiivne.
1) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel 2) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi 3) nimetab kahjustavaid käitumisviise 4) selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata	Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.	Klassiarutelu. Millistes olukordades tuleb keelduda, miks, kuidas seda teha? Õpetaja selgitused esitlusega. Sotsiaalsed oskused - enese esitlemine, enese avamine, kuulamine, enesekehtestamine. Kahjustavad tegevused - kiusamine, manipuleerimine. Mõistekaart sotsiaalsete oskuste ja kahjustava käitumise kohta. Ajurünnak. Kahjustava käitumise ennetamine ja vältimine. Individuaalülesanne. Õpetaja annab ette olukorrad, mille puhul õpilastel tuleb kirjutada vabandus. Rollimäng.

		Etendatakse eelmises ülesandes kasutatud olukordi. Kompleksülesanne. Õpilased panevad individuaalselt vihikusse kirja olukorrad, millal on raske kellelegi ei öelda. Õpilased tutvustavad oma olukordi kaaslasele. Paaristööna valitakse välja 3-5 olukorda ning koos proovitakse leida sobivad laused, kuidas öelda ei nendes olukordades. Rollimäng. Kahjustavast tegevusest keeldumise viisid/ võimalused. Õpetaja annab ette juhtumid, õpilased etendavad kuidas neis olukordades keelduda. Ülesanne. Kuidas öelda EI - kohandada väited teemale ja vanuseastmele sobivaks. Juhtumite analüüs. Ülesanne rühmas. Kahjustava, sh kiusava käitumise äratundmine ja lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid ette. Loovülesanne. Plakat paberil või veebis/ luuletus/ lühijutt/ koomiks/ voldik vms õpilasele
--	--	---

		sobiv viis “Kiusamine pole okei” Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.
1) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme 2) mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades	Internet Interneti võimalused ja ohud Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.	Rühmatöö. turvalise internetikasutuse reeglite koostamine, sh pöörata tähelepanu just turvalisele suhtlemisele. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid suhtlemisolukordi. Õpilased otsustavad paaristööna kas selline käitumine on sobiv. Eitava otsuse korral pakuvad teisi käitumise viise selles olukorras. Juhtumid on erinevad, nt vabandamine, vestluse alustamine, jutule vahele segamine, meili saatmine jne. Tähemäng. Sõna Hoolimine. Tuuakse välja hooliva käitumise viise. Võimalusel klassiprojekt “Hooliva suhtlemise päev/ nädal/ kuu/ aasta”. 1) Õpilased kirjutavad väikestele paberitele

		igale paberile ühe hooliva/ viisaka käitumise viisi. 2)Iga õpilane saab ühe viisi, mida kasutab ühe päeva jooksul, järgmiseks päevaks saab uue jne. 3)Projekti lõpus analüüsitakse selle mõju klassi suhetele. Individuaalülesanne. Minu vastutus. Õpilased kirjutavad mida nemad saavad teha erinevate suhteprobleemide ennetamiseks. Rühmatöö. Meie klassi kokkulepped sõbralikeks suheteks ja töörahuks.
--	--	--

Lõiming teiste ainetega, läbivate teemade ja üldpädevustega

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab suhtlemise olemust, esitab erinevate rahvaste traditsioone, nt tervitusi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - esitab kehtestava käitumise näiteid, teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega.

Enesemääratluspädevus - kujundlikes ülesannetes valib sümbolid enda omadustest ja tegevustest lähtuvalt, valib rollimängus kehtestava käitumisviisi.

Õpipädevus - eristab ülesandes agressiivset ja alistuvat käitumist kehtestavast, harjutab kehtestava käitumisviisi kasutamist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste, etendab mitteverbaalse suhtlemise elemente.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesandes erinevaid sümboleid.

Ettevõtlikkuspädevus - sõnastab ülesandes küsimusi, osaleb rühmatöodes ja rollimängudes.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - harjutab positiivset enesekehtestamist ning suhtlemisoskusi, analüüsib enda tegevust suhtlemise olukordades.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - selgitab toodetel olevate sümbolite tähendust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - lahendab rollimängudes juhtumeid, eristades erinevaid käitumisviise, harjutab ei ütlemist.

Kultuuriline identiteet - mõistab ja selgitab mängulises ülesandes eelarvamuste ja stereotüüpide paikapidamatust.

Teabekeskond ja meediakasutus - harjutab verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemise viise, valib ülesandes õige käitumisviisi.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - ütleb mängulises ülesandes kahjustavale käitumisele ei, selgitab agressiivse käitumise tagajärgi.

Väärtused ja kõlblus - selgitab mõjutamise viise, sh positiivse mõjutamise võimalusi.

Teised ained:

Eesti keel - jutukese kirjutamine mitmetähenduslike sõnadega, koostab definitsiooni, kasutab korrektset keelt, esitab küsimusi.

Kunstiõpetus - exlibris, oma tööde kujundamine.

Kirjandus - sobivate kirjandusteoste või filmidega tutvumine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - uudise kirjutamine, erinevate rahvaste suhtlemisviiside võrdlemine, mõjutamisviiside näited, turvalise internetikasutuse reeglid, hooliv suhtlemine (hea kodaniku tunnused).

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.

Suhted teistega

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi	Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused.	Klassiarutelu. Mille poolest inimesed erinevad ja/või sarnanevad. Astu sisse. Õpilased moodustavad ringi, üks õpilane

2) nimetab inimeste erivajadusi	Erivajadused. Sallivus.	esitab ühe väite selle kohta, mis talle meeldib ning astub ringi sisse ja teised õpilased, kes nii arvavad astuvad ka. Kõik õpilased saavad öelda oma väite. Mäng. Mille poolest me sarnaneme ja erineme nt klassikaaslane, koer, pall, firmajuht jms Individuaalülesanne. Tuua välja mille poolest õpilane sarnaneb teistele klassis, mille poolest erineb. Tutvustada oma mõtteid teistele. Klassi ühistöö. Klassi väärtuste püramiid. 1)Iga õpilane kirjuta 5-6 tema jaoks olulist väärtust. 2)Need grupeeritakse teemade kaupa. 3)Koostatakse püramiid: alumisel astmel 5-6 baasväärtust, keskel 3-4 tegevusega seotut, ülemisel astmel 1-3 klassi õpilaste jaoks kõige olulisemat. Individuaalülesanne. Maslow vajaduste püramiid. Märkida püramiidile enda vastavad vajadused. Võrrelda neid kaaslastega.
--	---------------------------------------	--

		Klassiarutelu/ rühmatöö. Inimeste erivajaduste märkamine - milliseid erivajadusi inimestel võib olla - puuded, andekus. Kuidas puudega inimesi abistada ja kaasata.
1) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest 2) selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik	Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosoferimine - õiglus, õigus, vastutus Individuaalülesanne. Töö tekstiga. Lapse õiguste konventsioon. Kirjutada välja 5-6 lapse kõige põhilisemat õigust, põhjendada oma valikut. Juhtumite analüüs. Erinevad käitumisviisid (agressiivne, alistuv, kehtestav, s.h internetis). Juhtumid on alistavas või agressiivses võtmes. Õpilastel tuleb pakkuda lahendused nii, et need oleksid kehtestavad. Rühmaarutelu. Miks inimesed internetis teisiti käituvad ja suhtlevad kui näost näkku suhtlemisel? Kuidas seda

		vältida? Koostada ettepanekute kogu. Sik-sak. Rühmades arutatakse hoolivuse, õigluse, vastutuse, õiguste, aususe, kohustuste üle. Tuuakse näiteid. Iga rühm saab ühe mõiste. Seejärel jagatakse rühmad ümber nii, et igas rühmas on iga mõiste esindaja. Rühmatöö. Meie klassi reeglid. Rühmas koostatakse 5 käitumise viisi/ reeglit, mis arvestaksid kõigi huvidega, oleksid viiskad ja hoolivad. Individuaalülesanne. Minu õigused ja kohustused. Töö “minu kilp” põhimõttel. Kilbil on õigused, kohustused ja soovid. Järgneb klassiarutelu: kas lapsel on ainult õigused? Loovülesanne. Sõprus. Koostada meelepärasel viisil töö, mis näitab sõpruse olemust ja eeliseid. Töödest koostatakse klassis näitus. Loovülesanne muusika ja sõprus. Klassis koostatakse loetelu sõpruse teemalistest
--	--	---

		lauludest ning nende kuulamisel joonistatakse. Kursust läbiva meeskonnamängu IV etapp: minu võimalused abiks olla, koos tegutsemise viisid.
1) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist 2) nimetab sotsiaalseid oskusi 3) toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta	Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö prosotsiaalse käitumise (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) kohta. 1) Iga õpilane paneb kirja, kes vajaksid tema abi. 2) Kuidas ta saaks neid abistada. Mida saab konkreetselt teha. 3) Tutvustamine rühmas kes mida välja pakkus. 4) Valida välja parim idee, kasutades hääletust. 5) Täpsustada koostöö projekti: - nimi projektile - kellele suunatud (abi)

		- miks? - mida peab tegema? -kõikide rühmaliikmete tegevused abistamiseks. Klassiarutelu. Mida tähendab vabatahtlik töö. Klassiprojekt. Osalemine vabatahtlikus tegevuses oma kodukohas. Rollimäng. Õpetaja annab ette juhtumid, kus keegi vajab abi. Lavastatakse rollimängud, mille lõpu (abistamise viisi) valivad mängijad. Individuaalülesanne. Kuulutuse/ kutse/ uudise koostamine digiseadmega. Töös kasutab korrektset keelt, eneseväljendust. Töö sisuks on abistamise pakkumine/ nõuande pakkumine/ kuulamine. Aktiivse kuulamise mäng. Paaristöö. Üks paariline räägib millestki (võib eelnevalt kokku leppida). Teine paariline kuulab. Algul etendab
--	--	--

		mittekuulamist, vahele rääkimist jms. Seejärel aktiivset kuulamist. Seejärel arutavad mille poolest esimene kuulamine teisest erineb. Koostatakse kuulamise meelespea. Tutvustatakse kaaslastele. Kursust läbiva meeskonnamängu V etapp: ühised tegevused. Kogu saare elanikkonna ühised kooselu reeglid, kuidas üksteist abistatakse, toetatakse.
1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada 2) mõistab, et kõik tunded on normaalsed 3) oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata	Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.	Individuaalülesanne. Tutvuda erinevate tunnetega, arendada oma sõnavara. Kasutada tunnete kaarte või veebimaterjale. Rühma- või klassitöö. Tunnete pada. Rühmades või klassi koostöös kirjutatakse suurtele paberitele erinevate tunnete nimetusi. Sarnased tunded koondatakse lähestikku. Mäng. Emotsioonide alias. Mängida saab nii tundeid väljendavaid sõnu seletades kui kehakeele abil tundeid etendades.

		Mäng. Tundetelefon. Mängijad seisavad üksteise taga Mängitakse tagant ette. Teine mängija ravis pöördub esimese poole. Esimene mängija väljendab mingit tunnet kasutades selleks miimikat ja kehakeelt. Teine mängija koputab kolmandale õlale ning kordab talle nähtut. Nii liigub tunne rivi lõpuni. Viimane mängija etendab nähtud tunnet ja ütleb mis tunne see tema arvates on. Rühmatöö. Tunnete vulkaanid. Õpetaja annab ette tunde väljenduse, nt rõõm, viha, kadedus. ülesanne on kirjutada vulkaani kuju sisse millised tunded võivad olla nende väljenduste taga ehk mis tundega võib tegelikult tegu olla, kui me näeme, et inimene on nt vihane. Rollimäng. Tunnete empaatiline väljendamine. Rollimängu käigus väljendatakse tunnet kehtestaval moel ilma teisi ründamata. Õpetaja jagab rollimänguks igale mängijale tunde nimetusega kaardi, mille
--	--	--

		alusel õpilane peab rollimängus tunnet väljendama. Mäng tundekaartidega. Iga õpilane võtab ühe tundekaardi. Rühmas etendatakse kordamööda saadud tunnet ning arutatakse mis võivad sellist tunnet tekitada, mis on selle vastandtunne. Ebamugava tunde korral arutatakse kuidas tundega hakkama saada ehk seda muuta. Individuaalülesanne. Vajadus, tunne, käitumisviis. Õpilane saab tabeli. Esimesse veergu märgib oma hetkevajadused. Teise veergi iga vajaduse poolt tekitatud tunde. Kolmandasse veergu tunde tingitud käitumisviisi. Neljas veerg on negatiivsete tunnete ja käitumisviiside korrigeerimiseks (kuidas ma selle asemel võiksin toimida).
Konfliktid ja probleemilahendus		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi. 2) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.	Konflikt kui suhte probleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.	Mänguline ülesanne. Iga õpilane kirjutab väikestele paberitele sõnu, mis seostuvad temal mõistega konflikt. Seejärel pannakse sarnased sõnad lähestikku. Lõpetuseks

3) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.	Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.	moodustatakse klassi definitsioon mõistele konflikt. Rühmatöö maailmakohviku meetodil. Konfliktide põhjused, tagajärjed, ennetusviisid, lahendamise viisid. Konfliktide ennetamise võimalused. Konfliktide lahendamise viisid. Rühmatöö kujundatakse plakatina. Rollimäng. Erinevate konfliktolukordade esitamine ning neile lahenduste pakkumine. Rühmaarutelu. Konfliktide lahendamise viisid. Õpetaja annab ette erinevad konfliktidega toimetuleku viisid. Märgistada tõhusad kehtestavad viisid, põhjendada oma valikut. Õpetaja esitlus. Konfliktide lahendamise viisid - kilpkonn, hai, rebane, kaisukaru, öökull. Nurkade mäng. Õpetaja tähistab klassis kohad eelneva esitluse alusel. Õpilased valivad koha vastavalt enda peamisele konflikti
--	--	--

		lahendamise viisile. Rühmas arutatakse millised on nende ühise viisi eelised ja probleemid. Lõpetuseks klassiarutelu milline viis on parim. Ülesande võib teha ka väitlusena. Individuaalülesanne. Kuulamise järgi joonistamine.
1) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi 2) nimetab erinevaid probleeme 3) toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta 4) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused	Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused Koostöise tegevuse eelised.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosoferimine - valetamine, spikerdamine, teiste süüdistamine. Ajurünnak. Probleemide lahendamise viisid. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid probleeme (kohustus jäi täitmata, kiusamine sh küberkiusamine, valetamine jne). Õpilased pakuvad kas üksi, paaris või rühmades neile lahendusi. Iga lahenduse korral otsustatakse kas see on tõhus või mittetõhus lahendus lähtudes lühi- ja pikaajalistest tagajärgedest. Rollimäng. kõikidele rühmadele antakse samad

		olukorrad, millele tuleb leida erinevaid lahendusi. Arutelu lahendusvariantide üle. Kuna kõigil on samad olukorrad, siis saab arutada ka selle üle, et igal olukorral võib olla rohkem kui üks lahendus. Probleemiaken. Õpetaja annab ette lood, mille alusel õpilased täidavad probleemi akna ja pakuvad probleemidele lahendused. Võib teha individuaalselt või rühmas. Individuaalülesanne. Probleemi lahendamine. Õpilane kirjutab välja ühe enda probleemi ning koostab õpitule toetudes selle lahendamiseks plaani. Järgib plaani ja analüüsib siis selle edukust. Vajadusel teeb plaani muudatusi. Rühmatöö. Suhtlemise teemaline lauamäng. Mõelda välja mäng, reeglid, teha mäng valmis. Projektülesanne. Rühmades klassi ühise ürituse väljamõtlemine, plaani koostamine ning selle läbiviimine.
--	--	--

		Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: koostöö ja kooselu saarel. Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused.
1) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist 2) nimetab mõjutamise viise 3) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia 4) mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest	Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.	Klassiarutelu. millised tagajärjed võivad otsustel olla. Õpetaja märgib need tahvlile kahte tulp. Pärast paneb õpilaste abil tulpadele pealkirjad, nt positiivsed - negatiivsed või konstruktiivsed - mittekonstruktiivsed või vastustutundlikud - kahjustavad. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab olukorrad ette. Rühmades otsitakse neile lahendusi. Tuuakse välja iga lahenduse plussid ja miinused. Juhtumites tehakse midagi kaaslaste mõjutusel või mõjutamiseks. Individuaalülesanne. eneseanalüüs - millised on olnud minu otsused; suhe isikliku ja survestatud otsuste vahel.

		Individuaalülesanne. Minu vastutus. Õpilane paneb kirja mille eest ta vastuta, mille eest võiks vastutada, aga ei tee seda, mida peab tegema selleks, et nende eest ise vastutada. Rühmatöö. Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda.
Lõiming teiste ainete-, lõimitud teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab konfliktide ennetamise viise, arvestab kaaslaste erinevustega, on salliv. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - osaleb rühmatöös, arvestab teistsuguse arvamusega, suhtub kaaslastesse sõbralikult. Enesemääratluspädevus - selgitab ja toob näited enda põhimõtete kohta. Õpipädevus - omandab teemaga seonduvad mõisted, seostab ülesannetes õpitavat eelnevalt õpituga. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Ettevõtlikkuspädevus - aitab rühmas leida probleemidele erinevaid lahendusi, osaleb aktiivselt ajurünnakus ja filosoferimises. Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadvustab ja selgitab ülesannetes enda probleemide ja konfliktide lahendamise viise ning ennetamise võimalusi.		

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - toob näiteid konfliktide rahumeelse ja vägivald

lahendamise kohta, arvestab rühmatöös endast erinevate arvamustega, arvestab enda ja teiste õigustega.

Kultuuriline identiteet - väljendab rühmatöös ja ülesannetes sallivust teistsuguse arvamuse suhtes, toob näiteid erinevatest konfliktilahendustest.

Teabekeskond ja meediakasutus - leiab meediast ja internetist näiteid erinevate konfliktilahenduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid kuidas vaimne ja füüsiline vägivald inimest kahjustavad.

Väärtused ja kõlblus - toob ülesannetes näiteid sõbraliku, kehtestava ja reeglitest lähtuva käitumise ning konfliktide ennetamise kohta.

Teised ained:

Eesti keel - loeb teksti, koostab teksti.

Kunst - kujundab oma töid.

Kehaline kasvatus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - filosoferimine, konfliktide põhjused ja liigid

Ainetevahelise ja pädevuste lõimingu näide: suhtlemise teemaline lauamäng.

Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused.

Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: koostöö ja kooselu saarel.

Positiivne mõtlemine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta	Positiivne mõtlemine.	Individuaalülesanne. Panna kirja 20 positiivset omadust enda kohta ja 10 positiivset omadust klassi kohta. Võrrelda oma tööd kaaslaste omaga.
2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi	Positiivne enesesisendus.	Lõpetuseks tuua välja 5 positiivset omadust klassi kohta.
	Positiivsed omadused.	Mäng tundekaartidega. Kaartide sorteerimine: positiivsed, mitte positiivsed.

		Enda omaduste märkimine kaartide abil. Rühmatöö. Plakati tegemine: “Positiivse mõtlemise ABC” Loovülesanne. Enesesisendus. Visuaalselt kujundada endale motod. Kompleksülesanne. Igaüks väärb lille. 1)Iga õpilane saab paberi mille keskele kujundab lille südamikuks oma nime. Lille õielehtedeks kirjutab kõigepealt ise 5 enda positiivset omadust. 2)Seejärel lähevad paberid klassis ringlesse. Iga klassikaaslane peab igale klassikaaslasele kirjutama vähemalt ühe tema positiivse omaduse või oskuse. Tuleb jälgida, et ei korrataks kaaslasele juba kirjutatud omadusi Loovülesanne. Minu mina. Plakat paberil või veebis. Kokkuvõtva ülesandena kirjeldab enda omadusi positiivses laadis.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade-ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - teadvustab oma väärtushinnanguid, kirjeldab inimeste positiivseid omadusi.		

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teeb rühmatöös koostööd.

Enesemääratluspädevus - nimetab, kirjeldab ja põhjendab ülesannetes enda positiivseid omadusi.

Õpipädevus - kasutab kursuse jooksul omandatud teadmisi eneseanalüüsis.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - osaleb rühmatöös aktiivselt, esitab ideid ning probleemide lahendusi.

Digipädevus - kasutab info otsinguks ja tööde vormindamiseks nutiseadet.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kirjeldab ja selgitab enda omadusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kirjeldab ja selgitab enda kui suhtleja ja rühmakaaslase oskusi.

Kultuuriline identiteet - toob näiteid inimeste erinevuste kohta, erinevate omaduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid turvalise ja hooliva suhtlemise kohta.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab mängulises tegevuses positiivseid suhtlusviise, peab kinni kokkulepetest.

Teised ained

Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste.

Kunst - kujundab oma töid.

Kehaline kasvatus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - positiivsed omadused kattuvad ka heaks kodanikuks olemisega.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: Kursust läbiva meeskonnamängu kokkuvõte: mida ma enda kohta õppisin. Positiivne mõtlemine.

Õpilane toob näiteid ja kirjeldab tegevusi enda ja teiste inimeste väärtustamisel koolis ja kogukonnas.

III KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.

6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

7. KLASS

Inimese areng ja murdeiga

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele	Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.	Sissejuhatus. Peamiste mõistete avamine: viia kokku mõiste, selgitus ja näide. Ülesanne. "See olen mina" - kirjeldada iseennast võimalikult detailselt (oskused, välimus, hobid jne) ning anda hinnang, kas tegemist on pärilikkuse, keskkonna tegurite või inimese enda valikutega.
2) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega	Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.	Paaristöö. Kaaslase kirjeldamine. Mida tean kaaslasest lihtsalt teda

		vaadates? Mida saan teada, kui temaga vestlen? Ülesanne. Elukaare etapid: rühmades mõelda välja igale etapile moto. Teistele esitamine ja ära arvamine, millise elukaare etapiga on tegu. Töö helifailidega. Ööülikooli elukaare loengute põhjal esitluste koostamine, näiteks kasutades slaidiesitlus programmi või kujundades poster paberil või veebis.
1) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.	Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.	Keskendumine murdeea muutustega seotud teemadele. Peamiste mõistete avamine. Ülesanne. Minu senine arengukäik (elukaar). Õpilane kirjutab 10-15 sündmust, tegevust, olukorda oma senisest elust, paneb need ajaliselt järjekorda ning kujutab visuaalselt (kaarena, trepina vms) Ülesanne. Minu õpiharjumused. Analüüsib, milliseid õpimeetodeid kasutab, mis toimib, mis mitte, mida peaks/ võiks muuta.

		. Võrdlus murdeeast. Vihikusse tabel kolme lahtriga: Murdeea muutused üldiselt/ tüdrukutel/poistel - Uus teadmine - Tekkis küsimus. Infoallikana kasutada õpikut või seksuaaltervis.ee lehte: Murdeiga Tekkinud küsimustele proovivad õpilased rühmades vastused leida ja vastuseta küsimused kirjutatakse paberile õpetajale või arutatakse õpetajaga kohe klassivestluses. Joonis. Õpilased märgivad joonisele murdeega seotud muutused. Ülesanne. Primaarsed ja sekundaarsed sugutunnused.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Eesti keel - enesekirjelduse ja võrdluse kirjutamine, küsimuste koostamine ja neile vastamine. Bioloogia- pärilikkus ja keskkonnategurid, inimese anatoomia ja füsioloogia ning murdeiga. Matemaatika - arvandmete kasutamine. Kunst - tööde kujundamine. Kehaline kasvatus - liikumispausid tunnis. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma huvide, tugevuste, nõrkuste, väärtuste, hoiakute kaardistamine, iseseisva õppimise arendamine individuaalülesannetes, stereotüüpsete suhtumiste mõistmine.		

Keskkond ja jätkusuutlik areng - kultuurilise mitmekesisuse mõistmine ja rühmatöös sellega arvestamine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine.

Kultuuriline identiteet - murdeea vaimsete ja sotsiaalsete muutuste käsitlemisel mõistmine ja näidete toomine erinevate kultuuride kohta täisealiseks saamise rituaalides.

Tervis ja ohutus - murdeega seotud muutuste kirjeldamine, mõistmine, enesega seostamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - loob esitluse kasutades slaidiesitlus või postrite programme.

Väärtused ja kõlblus - sallivuse ja erinevuste aktsepteerimise mõistmine ja õppetöös (ning mujal) selle kasutamine, näidete toomine.

Kultuuri- ja väärtuspädevus – enesekirjelduses arusaamine, mis seob inimest tema bioloogiliste vanematega ja mis teiste lähedaste inimestega.

Enesemääratluspädevus - ülesannetes murde- ja noorukieas toimuvate muutuste kirjeldamine ja selgitamine.

Õpipädevus – loetu mõistmine ja arusaamine, küsimustele vastamine, teabe otsimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - koostöö rühmas ja paaris, erinevate arvamuste aktsepteerimine.

Suhtluspädevus - koostöö rühmas ja paaris, selge eneseväljendus.

Matemaatika-, loodusteadusete ja tehnoloogiaalane pädevus - elukaare mudelil matemaatiliste andmete kasutamine, suguleundite korrekteslt nimetamine.

Ettevõtlikkuspädevus - oma õpitegevuse planeerimine, rühmatöös initsiatiivi näitamine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Inimene, valikud, õnn		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang	Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.	Enesehinnangu kujunemine ja muutumine. Peamiste mõistete avamine.
2) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut	Positiivse minapildi kujundamine.	Ülesanne. "See olen mina" ülesanne eelmises teemaplokis edasiarendus. Vaadata üle kirjutatud jutt ning märkida, mis kirjutatust on kirjeldav ja

		kas on ka kirja saanud hinnangulist osa. Komplimendi ülesanne. A4 paberile kirjutada keskele oma nimi ja võimalusel kaunistada, paber liigub edasi järgmise kätte. Iga rühma liige paneb kirja ühe lause, mis teeb sellest inimesest imelise inimese. Rühmatöö. Enesehinnang. Rühmades arutada millised olukorrad, tegevused jne võivad enesehinnangut madaldada. Seejärel millised tegevused, olukorrad jne aitavad enesehinnangut tõsta ja hoida. Neist koostada plakat. Tutvustada teistele. Eneseanalüüs Johari akna mudelit kasutades.
1) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus 2) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel	Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.	Mitmekülgne eneseanalüüs ja oskus seada eesmärgi ja neid täita. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Loovülesanne. Minu mina. Visuaalsel moel kirjeldada

		enda huvisid, tegevusi, omadusi, väärtusi, lemmikuid jne nt minipildikestena või jutukesena/ ajakirja artiklina Tegevusplaani koostamine ja kaasõpilase tegevusplaani hindamine etteantud kontroll tabelit kasutades. Mõistekaart: enese tundmaõppimine seoses oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvidega. Arutelu: erinevad enesekasvatuse võtted. Probleemi lahendamise ülesanne seoses enesekasvatuse võtetega. 1) Mõttele välja üks lahendamist vajav probleem. Kirjuta see vihikusse võimalikult täpselt 2) Vahetage pinginaabriga vihikud ja tutvuge kaaslase probleemiga. 3) Proovi lahendada esitatud probleem pannes kirja kolm punkti 1. Pane eesmärk 2. Kasutav enesekasvatuse võtte 3. Kirjelda võimalikult täpselt, kuidas antud enesekasvatuse võtet
--	--	---

		saaks kasutada selle probleemi lahendamisel. Individuaalne kirjutamine. Õpilased panevad kirja olukorrad, kus nad on pidanud tegema ühe kindla valiku. Analüüsivad, kas tagant järgi on see valik olnud nende meelest õige või vale otsus? Kas oleks pidanud tegema teise valiku? Miks? Miks on tehtud otsus parim? jne Maailmahariduslik ülesanne. Kogumik "Naised õiguste eest: lood üle maailma" Malala Yousafzai lugu ja tunnikava: Enese elutee kujundamine.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus- toma väärtushinnangute teadvustamine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus- eneseteostamine läbi kindla eesmärgi ja plaani, väärtushinnangute erinevuste mõistmine ning selgitamine. Enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, kirjeldada ning analüüsida enda omadusi, valida asjakohane tegutsemisviis. Õpipädevus - eesmärgi täitmise süsteemne planeerimine,, oma teadmise analüüsimine. Suhtluspädevus - selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendamine, töötamine rühmas ning paaris, Ettevõtlikkuspädevus- eesmärkide seadmine, plaani koostamine ja nende elluviimine. Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - teadlikult eesmärgi täitmine tegevusplaani järgi, enda omaduste, tugevuste, võimete määratlemine, enese arendamise kavandamine ja ellu viimine (enesekasvatuse meetodid).		

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, plaanide kujundamine ning nende elluviimise sammude koostamine

Kultuuriline identiteet - enda päritolu uurimine ja analüüsimine, kultuurilise sallivuse kujundamine.

Tervis ja ohutus - positiivsete mõtete kirjapanek teise inimese kohta aitab kaasa teise inimese kujunemisele vaimselt ja emotsionaalselt terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - erinevate väärtushinnangute mõistmine, teistele komplimentide sõnastamine, oma seisukohtade põhjendamine.

Teised ained:

Eesti keel - enesekirjelduse ja komplimentide kirjutamine. Selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamise.

Kunst - kollaaži tegemine ja loovülesande kujundamine

Kehaline kasvatus - liikumispausid tunnis.

Inimene ja rühm		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest	Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas.	Ülesanne. Rühmatöö tööleht. Erinevad grupid, nende reeglid. Rühmatöö põhjal järgneb klassiarutelu.
2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist	Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.	Arutelu. Miks kodus on suulised kokkulepped ja koolis kirjalikud? Miks peab osa reegleid kirja panema?
3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades	Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.	Individuaalselt ja/või rühmas luua oma klassireeglid.
	Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.	Ülesanne. Minu rühmad. Tuua välja millistesse rühmadesse kuulub, sh sotsiaalmeedia rühmad. Valib 3 enese jaoks kõige olulisemat ja põhjendab miks need.

		Ülesanne. 1) Panna kirja kõik enda hetke rollid elus 2) iga rolli juurde üks õigus ja üks kohustus, mis tuleb selles rollis täita 3) mõelda, kui kindlas rollis olles see õigus/kohustus puudub, siis missuguseks see muudab selle rolli õpilase jaoks 4) valida 1-3 lemmik rolli ja põhjendada, miks see nii on. Ülesanne: Minu õigused ja kohustused. Õpilane paneb kirja oma kohustused perekonnas, koolis, huviringis/trennis, sõprade seas, kogukonnas kodanikuna. Vähemalt 5 õigust. Iga õiguse juurde kirjutab sellest tuleneva kohustuse.
1) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega	Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.	Klassiarutelu. Mis põhjustel inimesed nõustuvad enamuse arvamusega? Vastused tahvlile kirja ja seejärel juhib õpetaja arutelu, täpsemate põhjuste selgitamiseks. Rühmatöö. Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas

		peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda. Rühmatöö. Autoriteetne inimene. Koostada plakat vms vormis ülevaade millised omadused, tegevused jms kujundavad inimesest autoriteedi. Dramatiseering. Lavastavad rühmas minietendused rühma survega tõhusaks toimetulekuks ennast ja/või teisi kahjustavas olukorras.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - erinevate gruppide ja juhtimisstiilide olemuse mõistmine, teistmeliste õiguste ja kohustuste mõistmine ning analüüsimine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arusaamine erinevatest reeglitest ja normidest eri keskkondades; arutelu sõltumatuse teemal, erinevates olukordades sõltumatuse säilitamist analüüsimine. Enesemääratluspädevus- arusaamine enda erinevatest rollidest, õigustest ja kohustustest. Suhtluspädevus - rühmatöös koostööna eri gruppide analüüsimine, töötamine rühmas ja paaris Ettevõtlikkuspädevus - probleemide nägemine, analüüsimine, rühmatöös initsiatiivi näitamine, oma õppetegevuse kavandamine. Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri kujundamine- erinevate rollide eri rühmades nägemine, analüüsimine, enese rollide kirjeldamine, rollidesse stereotüüpse suhtumise äratundmine. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, koostöö tegemine erinevate klassikaaslastega. Tervis ja ohutus - riskikõhtade ja stereotüüpsete lähenemiste nägemine gruppide, rollide, õiguste ja kohustuste puhul.		

Väärtused ja kõlblus - grupi reeglite ja nende järgimise vajaduse mõistmine, grupi surve äärtundmine, sellega toimetuleku analüüsimine, sallivuse tähtsuse selgitamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamisel.

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Kunst - tööde kujundamine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid tundides.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida	Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.	Ülesanne. Tutvuda peaasi.ee lehel vaimse tervise vitamiinidega. Iga vitamiini kohta koostada endale kava kuidas seda vaimse tervise toetajat kasutada ja oma elus suurendada.
2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest	Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.	Rühmatöö. Kiusamine vaimse tervise häirijana. Rühmatöös tuuakse välja kiusamine sh küberkiusamise põhjused, tagajärjed, ennetamise ja lõpetamise viisid. Vaikuseminutite harjutused. https://vaikuseminutid.ee/vaiku-seminutite-harjutused/ Ideekaart ja analüüsi kirjutamine. Paberi keskele kirja: "Millal mul on raske olla?". 1 min jooksul kirja kõik mõtted, mis tekivad. 1 min

		jooksul kirja ühele asjale, millal on raske erinevad lahendused, mida oskab õpilane välja tuua, et seda lahendada või ennetada. Nii veel 2 korda erinevate nähtustega. Pärast idee kaardi tegemist kirjutada lühiarutlus “Kuidas ma raskustega toime tulen?”. Ideekaart. Millal tunnen ennast hästi? Rühmatöö. 1) individuaalselt kirja kõik probleemid, mis tekitavad rahulolematust õpilaste meelest koolis ja/või kodukohas.. 2) moodustatakse rühmad ning esitletakse kõiki kirja pandud probleeme 3) valitakse välja 3-5 probleemi, millele proovitakse leida lahendusi. Töö esitatakse klassile. Võimalusel saab kasutada pikemaajalise projektina, et lahendada ära mõni noorte jaoks oluline probleem. Juhtumite analüüs. Õpilased tutvuvad lasteombudsmani kodulehel kirjalike seisukohtadega. Õpetaja või õpilased valivad välja sobilikud
--	--	--

		seisukohad ning teevad ülevaate: 1) lühitutvustus 2) millist lapse õigust antud probleem puudutab 3) lasteombudsmani seisukoht antud küsimuses 4) rühma arvamus antud juhtumist. Rühmatöö. Kuidas meie saame suurendada enda ja kaaslaste heaolu koolis ja kodukohas. Rühmatöö aluseks PERMA-mudel. Maailmahariduslik ülesanne. Kogumik “Naised õiguste eest: lood üle maailma”, tunnikava Lapse õigused – Malala Yousafzai lugu.
1) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil	Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.	Rühmatöö. Klass jagatud neljaks rühmaks. Koostada plakat etteantud teemal ja lisada juurde positiivseid tegevusi, mis noore tervist edendaks koolis ja lähiümbruses. Alkoholi negatiivne mõju Narkootikumide negatiivne mõju Tubakatoodete (sh e-sigaret) negatiivne mõju

		Kofeiin sisaldavate energiajookide negatiivne mõju. Õpiprojekt: noorte uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalusi kogukonnas/lähiümbruses. Infootsing. Tutvumine seadustega: tubakaseadus, alkoholoseadus, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadusega. TAI mäng ja info. Kuidas öelda ei Ülesanne. Kes mind mõjutab? (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 200) Bingo. Õpilased koostavad bingoväljad, kuhu märgivad vaba aja tegevusi ilma uimastikasutusega, sh nutiseadmeteta. Seejärel otsivad tegevustele klassikaaslaste nimed lahtritesse, kes vastavat tegevust teevad.
--	--	---

		Ajurünnak. Millised eelised on noorel, kes uimasteid ei tarvita. Filmi “Veipimissõitlased” vaatamine ja arutelu. Õppefilm “Mõteteaine” ja ülesanded.
1) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid	Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.	Lapse õiguste alusdokumendid ja lapse õigused: ÜRO lapse õiguste konventsioon, lastekaitseseadus, lasteombudsman Ülesanne. Väärtuste jada. (Metoodiline juhend “Õigus olla laps” , lk 9). Sissejuhatus arutelu tekitamiseks lapse õigustega seotult. Ülesanne. Liikumatud pildid. (Metoodiline juhend “Õigus olla laps” , lk 15). Lapse õiguste konventsiooni artiklite tundma õppimine. Infootsing. Õpilased otsivad informatsiooni, kuhu on võimalik neil erinevate murede korral pöörduda. Võimalus teha individuaalselt tabel vihikusse või rühmades esitlused.

		Filosoferimine lastega: õigus, õigus, kohustus, nende seosed. Kas saab õigusi olla kohustuste ja vastutusega.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - lapse õiguste väärtustamine, mõistmine, et õigustega kaasnevad kohustused, üldinimlike väärtuste mõistmine ja nende sõnastamine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teise lapse õiguste austamine samaväärselt enda omadega. Juhindumine lapse õigustest ja käitumine vastavalt. Abivajaja märkamine. Enesemääratluspädevus - enda seisukohtade mõistmine seoses lapse õigustega, tervist toetavate valikute selgitamine ja tegemine seoses uimatitega. Õpipädevus - kava koostamine ja selle teostamine, uimastite tervist kahjustava toime mõistmine ning selle järgi valikute tegemine. Suhtluspädevus - enese asjakohane väljendamine rühmatöös, oma arvamuse põhjendamine, töötamine rõhmas ja paaris. Ettevõtlikkuspädevus - probleemide märkamine lahenduste pakkumine, lahendamine, asjatute riskide vältimine, arukate riskide mõistmine. Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma õpi- ja suhtlusoskuste arendamine, enda ning teiste õiguste mõistmine, sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamine uimastitega seotud olukordadega seondult. Teabekeskond ja meediakasutus - erinevate abisaamise võimaluste leidmine, sobiva teabe leidmine, nutiseadmete mõistlik ja asjakohane kasutamine. Tehnoloogia ja innovatsioon - infootsingu teostamine, erinevate infootsingute programmide kasutamine, sobiva info eristamine valeinfo. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, kogukonnas noorte heaolu võimaluste märkamine ja ettepanekute tegemine. Tervis ja ohutus - vaimse tervise tähtsustamine, tervislike valikute eelistamine uimastitega seotud olukordades, laste heaolu kitsaskohtade märkamine kogukonnas, enda tervise tähtsustamine. Väärtused ja kõlblus - lapse õiguste tundmine, neile vastavalt käitumine, abivajaja märkamine. Probleemide lahendamisse panustamine kooli tasandil. Teised õppeained:		

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Eesti keel - juhtumite lugemine ja analüüsi kirjutamine.

Bioloogia - inimese füsioloogia seoses uimastite mõjuga.

Kunst - tööde kujundamine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid tundides.

8. KLASS

Tervise käitumine

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest 2) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele	Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed.	Sissejuhatav rühmatöö. Ühisele paberile 4-5 liikmelistes rühmades ise kolmele tervise aspektile definitsiooni andmine ja kolme näite juurde toomine, mis tugevdavad seda aspekti. Seejärel erinevate aspektide juurde omavaheliste seoste loomine. Järgneb klassiarutelu. Teksti mõistmise ülesanne. Järelduste tegemine Eesti inimarengu aruande 2023 peatüki "Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel". Tekst jagada rühmade vahel ära, vajadusel selgeks teha uued mõisted, panna kirja olulisemad teemapunktid ning kolm olulist teadmist 8. klassi noorele. Fotoessee "Tervis". Individuaalselt või rühmas teha

		fotoessee kasutades vabavara pilte. Õpilased pealkirjastavad oma töö ise, kasutavad 8-10 fotot, kasutades interneti otsingumootorit. Esitluses on vaid pildid ja lood jutustavad õpilased ise juurde. Ülesanne. Õpilane valib ühe enda tegevuse ja analüüsib seda füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise seisukohalt - kuidas tegevus toetab ja/ või ei toeta tema tervise osasid. Arutelu: vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise hoidmine 100 aastat tagasi sama vanal noorel – mis oli lihtsam, mis oli keerulisem. Uni kui supervõime Vaadatakse une olulisusest rääkivaid videosid. Rühmatööna püütakse välja kirjutada võimalikult palju korraliku une kasutegureid. Rühmad tutvustavad kirjapandut üksteisele. Iseseisev kirjutamine “Soovitused sõbrale ... “. Õpilane paneb kirja erinevad soovitused, mida ta annaks
--	--	--

		omavanusele sõbrale, et olla hea tervise juures.
1) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele	Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.	-Paaristöö. Õpilased vestlevad omavahel, millistes huviringides on nad osalenud/on osalemas/sooviksid osaleda ning proovivad reklaamida seda huviala kui maailma kõige paremat. -Minuuring. Kehaline aktiivsus ja uni. Õpetaja koostab kasutades näiteks Google Forms'i küsimustiku kehalise aktiivsuse teemal, Minuuring. Kehaline aktiivsus - Google'i dokumendid Pärast uuringu läbiviimist saab õpetaja Google Forms'i kaudu tulemused, mida saab jagada õpilastega sobivas keskkonnas. Forms koostab automaatselt graafikud. Pärast uuringu läbiviimist tuleb õpilastel teha kirjalik analüüs. Iseenda ja klassi käitumise kohta. Selleks on oluline, et

		õpilased enda käitumise kohta teevad ka eraldi märkmed vihikusse, et saaks võrrelda klassiga. Rühmatöö. Situatsioonianalüüs. -Ülesanne. Oma kolme päeva toiduvaliku analüüs. Paneb nädala jooksul kirja kõik, mida sööb/joob/näksib kas blogisse või tabelisse. Seejärel analüüsib vastavalt toitumissoovitustele (toitmine.ee). Sõnastab järeldused. Koostab plaani oma toiduvaliku edasiseks parendamiseks.
1) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot 2) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust	Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.	Terviseteemaline artikkel Vihikusse kirja: 1) pealkiri 2) autor 3) kust artikkel võetud veebileht/ajakiri/ ajaleht 4) kirjuta kokkuvõtte. 5) pane kirja ühe lausega kõige olulisem mõte 6) kellele soovitaksid lugeda seda. 7) Millist tervise aspekti see käsitleb. Tunnis: Paarilisele oma tööst ülevaate andmine: paariline

		kirjutab 3 küsimust üles ja 3-5 märksõna --> gruppidesse jagunemine --> õpilane annab ülevaate kuulnud tööst, rühmakaaslased kirjutavad ühe märksõna kuuldu kohta sõnapilve.
1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida	Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.	Klassiarutelu: miks on vaimset tervist keerulisem hinnata? Peaasi.ee veebilehel vaimse tervise vitamiinide testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? - testi oma vaimset tervist - vaimse tervise kriisiplaan Peaasi.ee veebilehel Koolistressi testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? Ajaplaneerimise nipid. Õpilased tutvuvad Peaasi.ee veebilehel erinevate ajaplaneermise abivahenditega. Valivad välja enda jaoks

		sobilikud meetodid ning kavandavad nende kasutamist nädala jooksul ja analüüsitakse nende kasutamist, mis töötas nende jaoks ja mis mitte. Õpetaja juhitud klassiarutelu erinevate õppimisnippide kasutamiseks. Video vaatamine G.Arro “Kuidas kodustes tingimustes efektiivselt õppida?” Rühmatöö. Erinevate vaimse tervise teemaliste videote vaatamine ja ülevaate andmine sümbolite ja piltide kaudu. Iseseisev kirjutamine “Minu parimad tujutõstjad”. Õpilased kirjutavad endale nimekirja, mis aitavad neid hoida positiivset meelt ja mida võiks veel lisaks edaspidi kasutada. Ülesanne. 1) õpilased kirjutavad väikestele paberitele stressi maandamise viise, 2) neist kujundatakse ühine plakat või kleebitakse klassi seinale.
1) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest	Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.	Analüüsida Eesti koolinoorte tervisenäitajaid.

2) analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis	Tegurid, mis mõjutavad enda tervises seisundit.	Ülesanne. Uurida statistika ameti veebilehel Eesti elanikkonna tervisenäitajaid. Kirjutada välja kolm järeldust. https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/tervis Võimalusel, kui teised ülesanded ei ole ootamatult ajamahukad: Õppekäik Tervisemuuseumi. Saab kasutada muuseumi virtuaaltuuri ja e-õpet. Võimalusel kooliõe külalistund olulisematest tervisenäitajatest.
1) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus	Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.	Individuaal- või rühmatöö. Milliseid tervislikke ja ebatervislikke valikuid oleviimasel ajal teinud? Mis põhjustel olen nii käitunud? Milliseid käitumisviise oleks veel võimalikud? Mida peaksin jätkama ja millest loobuma? Miks? Eluviisi diagramm. Ringdiagrammi koostamine tervist mõjutavate tegurite (eluviis, keskkond, pärilikkus,

		terviseteenused) osade kohta. Enesehindamine iga eluviisi aspekti kohta (toit, liikumine, uni, suhted, harjumused). Võimalusel Individuaalne kirjutamine: arutus teemal „Minu tervislik eluviis“. Juhised SIIN
1) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis	Keskkonnateadalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.	Projektõpe. Rühmatööna sotsiaalreklaami tegemine, et vähendada toiduraiskamist koolisööklas/ kodus: Õpilased hindavad kaasõpilaste töid kasutades õpetaja koostatud kontrolltabelit. Võimalusel külalislektor Foodshareing Estonia organisatsioonist Filmi vaatamine ja arutelu: “Homme saabub paradiis”. Liikumine ja keskkond. Õpilased kaardistavad klassis, kuidas tulla kooli, näiteks

		ühistranspordiga, jala, rattaga, autoga jne. Ühiselt arutatakse, miks kasutatakse just “seda” liikumisviisi, kas seda on võimalik vahetada keskkonna- ja tervise sõbralikumaks. Arutelu: Minu toidu teekond. Millist toitu eelistatakse ja, kust see pärineb. Ülesanne oma toidukorra erinevate komponentide päritolu kindlaks teha. Klassi kokkuvõtted suurele kontuurkaardile märkida. Miks võiks eelistada kodumaist toodangut?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab tervist, liikumist, tervist toetavat toitu, positiivseid emotsioone, seotust teiste inimestega. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - vastutustundliku tarbija kujundamine, töötamine rühmas ja paaris, reeglite järgimine. Enesemääratluspädevus - tervislikke eluviiside järgimine, teemakohaste näitete toomine, oma tervisekäitumise analüüsimine ja hindamine, ohtu käitumise mõistmine ja eelistamine. Õpipädevus – tervisekäitumisega seotud teabe otsimine, kasutamine, analüüsimine, valeinfo äratundmine. Õpitu põhjal soovitude kirjutamine ja enesehindamine. Vaimse tervise edendamiseks asjakohase infot otsimine ja leidmine. Aja planeerimine ja selle järgimine. Suhtluspädevus - oma ja rühma seisukoha kujundamine ülesannetes ning nende esitlemine. Selge eneseväljendus analüüsi kirjutamisel ja kaaslastega suhtlemisel, korrektne viitamine autorile.		

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – teaduspõhiseid infoallikate leidmine tervise alal. Graafikute analüüsimine ja lugemine. Objektiivsete ja subjektiivsete tervisenäitajate väärtuste mõistmine. Diagrammide lugemine ja koostamine.

Ettevõtlikkuspädevus - tervisega seotud ohukohtade märkamine ja lahenduste pakkumine.

Digipädevus - otsingumootori abil leitud infot hindamine selle asjakohasuse ja usaldusväärsuse põhjal. Digivahendite kasutamine ülesannetes, erinevate veebikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kooliõe ameti tutvustus, tervisedenduse õppeprogrammi tutvustamine. Teadlike otsuste kaudu oma aja juhtimine. Teadlike valikute tegemine tervisekäitumises.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toidu ja keskkonnasõbralike liikumisviiside väärtustamine, elukeskkonna hoidmise viiside tundmine, sh prügi sorteerimise põhimõtted.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - miniuuringu kavandamine, läbiviimine, analüüsimine, probleemidele lahenduste otsimine, reklaamide kujundamine ja koostamine.

Kultuuriline identiteet - teiste rahvaste toitumise väärtustamine, erinevuste aktsepteerimine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitilise teabeanalüüsi oskuse arendamine, reklaamide mõistmine ja analüüsimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erievate veebilehtede ja programmide kasutamine teabeotsingul ning tööde koostamisel.

Tervis ja ohutus -tervisega ja turvalisusega seotud tõenduspõhise informatsiooni otsimine, leidmine ning otsuste tegemine. Terviseriskide ning ohtude märkamine. Oma tervisekäitumise analüüsimine, tervist toetava käitumise eelistamine, tervisekäitumise muutmise vajaduse märkamine. Vaimse tervise hindamine, vaimse heaolu jaoks vajalike tegevuste ning vahendite analüüsimine.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab loodust, säästlikkust.

Teised õppeained:

Ühiskonnaõpetus - Kriitiline infoallikate kasutamine, usaldusväärse allika tunnuste teadmine. Probleemidele lahenduste pakkumine KOV tasandil.

Eesti keel - tekstist olulise leidmine. Korrektne keelekasutus esitlusel, plakatitel, soovitude kirjutamisel ja analüüsis.

Kunst - plakatite kujundamine. Kokkuvõtte tegemine kasutades sümboleid ja pilte.

Kirjandus- arutluse kirjutamine.

Bioloogia - tervisenäitajate olemuse avamine ja mõistmine.

Geograafia - keskkonna, sh loodus- ja inimkeskkonna mõiste, säästlikkuse võimalused.

Matemaatika- keskmiste arvutamine, tabelite ja graafikute lugemine. Tervisenäitajate vahemike hindamine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid tundides, liikumisviiside harjutamine.

Kodundus - tervislike toiduretseptide loomine ja kasutamine.

Suhted ja seksuaalsus		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata 2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus	Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.	Arutelu: millised suhted on olemas? Ajurünnak. Õpetaja kirjutab tahvlile kahte tulpa nii, et eristuvad lähisuhted ja koostõised suhted. Seejärel saab arutleda nende erinevuse üle. Rühmatöö. Mis on sõprus? Ülesanne: sõprus ja tsitaadid. Esitada sõprussuhete kirjeldamiseks viis tsitaati ning põhjendada, mis need on valitud. Rühmas või klassi ees esitamine. Võimalus ka võtta teemaks armastus. Loovülesanne: armastuse kujutamine visuaalselt, värvidega. Südamet kujutist ei tohi kasutada.

		Arutelu, mis tegevused aitavad luua hea suhte? Milline on hea suhe? Rühmatööna panna kirja võimalikult palju hoolivuse näitamise viise.
1) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest	Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.	Ülesanded materjalist: Terved ja turvalised suhted.
1) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust 2) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele	Seksuaalsus.	Videoloeng „Seksuaalsuse mõiste“ (7min). Pärast videoloengut võimalus täiendada oma rühmatööd. Võimaluse noortekabineti töötaja loeng.
1) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest 2) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi	Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.	Võrdlev ülesanne. Õpilased tutvuvad erinevate rasestumisvastaste vahenditega ning koostavad ülevaatliku tabeli, kuhu kirjutavad: a. vahendi nimetus b. kasutamine

		c. kui pikaajaline d. plussid ja miinused e. toimeaine f. ligikaudne maksumus g. kasutatud allikad. Järgneb õpetajaga arutelu ja topeltmeetodi tutvustamine. Võimalusel ülesanne. Tööleht nr 16 „Turvaseksi BINGO“. Räägime tervisest! Juhendmaterjal Noorsootöötajatele, lk 147 Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele Tervise Arengu Instituut (tai.ee) Ülesanne. Kuidas öelda EI (Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele, lk 97)
1) toob esile seksuaalkäitumisega seotud muutide ja soostereotüüpsete hoiakute	Seksuaalsusega seotud muutide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.	

mõju inimese tervisekäitumisele		
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuri- ja väärtuspädevus- terveite ja turvaliste lähisuhete väärtustamine, vägivallast hoidumine, enda ja teiste õiguste väärtustamine, kohustuste tundmine, erinevuste aktsepteerimine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - abivajaja märkamine suhetes. Inimeste erinevuste aktsepteerimine. Töötamine rühmas ja paaris. Enesemääratluspädevus - enese mõistmine erinevates kiindumussuhetes, oma käitumise analüüsimine, ohutu käitumine suhetes. Stereotüüpsete hoiakute märkamine, nendest hoidumine, seksuaalse enesemääratluse teadmine. Suhteprobleemide rahumeelse ja enastkehtestava lahendamise õppimine. Õpipädevus – kohtinguvägivalla eri vormide teadvustamine ja märkamine. Seksuaalsusega seotud mõistete tundmine, teadvustamine, et need on osa inimese identiteedist. Rasestumisvastaste vahendite tundmaõppimine. Küsimustele vastuste leidmine etteantud materjalist. Turvalise seksuaalkäitumise kui olulise elu osa mõistmine, sellest suhetes lähtumine. Suhtluspädevus - selgete ja asjakohaste lausete koostamine. Üksteise kuulamine, kaaslasele kokkuvõtte tegemine ja informatsiooni edasi andmine. Asjakohane suhtlus rühmatöös ja seisukohtade põhjendamine. korrektne viitamine. Ettevõtlikkuspädevus - suhteprobleemide nägemine, neis peituvate võimaluste märkamine, liigsete riskide vältimine, paindlikkus suhetes. Digipädevus - digivahendite kasutamine õppetöös, sobiva info leidmine. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - stereotüüpsetest hoiakute ja käitumisviisidest hoidumine, enese tundmaõppimine erinevates suhetes, iseseisva arvamuse kujundamine. Keskkond ja jätkusuutlik areng - mõistmine, et pereloomine ja lähedussuhe on teadlik valik, sobivate raseduse ja STHL vahendite valiku põhimõtete tundmine. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - aktiivne töötamine rühmas, ideede genereerimine, manipulatsiooni äratundmine suhetes. Kultuuriline identiteet - mitmekesisuse, sh seksuaalse. Hoidumine stereotüüpide kasutamisest suhtlemisel, diskrimineerimise äratundmine. Teabekeskkond ja meediakasutus - kriitiline sobiva info leidmine suhete ja seksuaalsuse kohta, kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsete reklaamide märkamine. Tehnoloogia ja innovatsioon - digivahendite kasutamine õppetöös, ülesannete lahendamisel erinevate arvutiprogrammide kasutamine..		

Tervis ja ohutus - erinevate kiindumussuhtete tähtsustamine, hooliv ja lugupidav käitumine enda ja teiste suhtes. Turvaline käitumine aitab kaasa turvalise inim- ja suhteskeskkonna kujundamisele, sh hoidumine juhusuhetest. Arusaamine iseendast aitab kujuneda terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - tervete suhete väärtustamine ja sekkumine võimaluste piires. Võrdne kohtlemine kui üldtunnustatud väärtus. Turvalised seksuaalsuhted ja vastutus.

Teised õppeained:

Eesti keel - loeb ja mõistab loetut, korrektne tekstiloomine, videote vaatamine.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Kunst - tööde kujundamine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid tundides.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) demonstreerib õpisisituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi	Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.	Ülesanded KIVA materjalidest.

Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega

Kultuuri- ja väärtuspädevus - inimsuhete, inimliku mitmekesisuse, vägivallatu suhtlemise, tervisliku eluviisi väärtustamine. Abivajaja märkamine, võimaluste piires abistamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi aktsepteerimine ning nendega suhtlemisel arvestamine. Hoolivuse ja vastutustundlikkuse tähtsustamine. Esmaabi andmise oskuse omandamine. Töötamine rühmas ning paaris.

Enesemääratluspädevus - enda käitumist analüüsimine erinevates olukordades. Ohutu käitumine, tervislike valikute tegemine uimastite ja vägivallaga seotud olukordades. "Ei" ütlemise harjutamine ja omandamine.

Õpipädevus – esmaabi andmise oskuse õppimine ja arendamine, õpitu kasutamine erinevates olukordades, sh uimastite, vägivalla ja kiusamisega seonduvalt.

Suhtluspädevus - selge eneseväljendamine, erinevate arvamustega arvestamine, sallivuse näitamine, oma seisukohtade põhjendamine, korrektse viitamise kasutamine.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - tõendus põhiste otsuste tegemine, otsustamine lähtuvalt ohutust tõendus põhise infost.

Ettevõtlikkuspädevus - ideede esitamine rühmatöös, oma arvamuse ja käitumise eest vastutuse võtmine.

Digipädevus - digivahendite, kasutab etteantud digikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadlike otsuste tegemine, stereotüüpsete ostuste vältimine, iseseisva arvamuse kujundamine, manipulatsioonile vastu seismine. Kooliõe ja kiirabitöötaja töö.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - töötamine rühmas ja paaris, koostöö tegemine erinevate kaaslastega.

Kultuuriline identiteet - diskrimineerimise mõistmine, erinevuste aktsepteerimine, sallivuse arendamine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsetesse suhtumistesse, oma käitumise eest vastutuse võtmine meediakeskkondades.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erinevate arvutiprogrammide kasutamine õppes.

Tervis ja ohutus - turvalise keskkonna loomisele kaasa aitamine, abivajaja märkamine, teadlikkus kiusamise olemusest ja oskus kiusavas olukorras käituda. aitab kaasa turvalise keskkonna kujunemisele. Turvaliste valikute tegema õppimine. "Ei" ütlemise oskus survega seotud olukordades.

Väärtused ja kõlblus - vägivallatu suhtluse, sõltuvusvaba elu, inimelu väärtustamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - selge asjakohane eneseväljendus. Korrektn keelekasutus küsimuste koostamisel ja vastamisel ning infovoldiku tegemisel.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Inglise keel - rahvusvahelised väljendid esmaabis ja uimastitega seonduvalt.

Kunst - tööde kujundamine.

Kehaline kasvatus - liikumispausid tundides.

ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus, eesmärk

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises.

Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekava.

II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainena.

II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid.

Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone.

Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

II KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana

6. KLASS

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja kohustusi, olulisemaid inimõigusi. Märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. Osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.	Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.	Õpilasmavalitsuse esindaja ja/või huvijuht teevad külalistunni ning tutvustavad juba tehtut ja ka plaanitavat. Õpilased saavad teha ettepanekuid koolielu parandamiseks. KOV esindajaga kohtumine ja/või KOV külastus. Õpilased saavad teha ettepanekuid kodukohas vajalikest muudatustest või algatustest.

4. Loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi. 5. Leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena. 6. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 8. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 9. Teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest.	Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. Läänemere-äärsed riigid: nimed, pealinnad ja lühitutvustus (asukoht, rahvaarv, keel). Riikidevaheline koostöö Läänemere piirkonnas. Koostöö puudumise ja konfliktide näited (nt keskkonnaprobleemid, julgeolekupinged, majanduslikud erimeelsused). Kaardi lugemine ja kasutamine: riikide ja pealinnade leidmine kaardilt.	Loovülesanne "Unistuste kool". Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev? Märgi Läänemere-äärsed riigid ja nende pealinnad paber- või digikaardile. Värvi iga riik erineva värviga ja lisa legend. Arutelu klassis: miks on riikidevaheline koostöö Läänemere piirkonnas tähtis ja mida iga riik saaks teha koostöö parandamiseks. Rühmatöö: Valitakse üks Läänemere riik ja otsitakse välja üks näide koostööst (nt keskkonnakaitse, haridus, kultuuriprojekt) ja üks probleem (nt reostus, kaubandustülid).
Lõiming üldpädevustega Sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, ettevõtluspädevus.		
Allikad ja autoriõigused		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.	Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine. Turvaliselt internetis. Pangakaardi kasutamine.	Arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist.

2) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.		
3) Leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot.		
4) Nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult; teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid.		

Lõiming üldpädevuste- ja teiste ainetega

Kirjandus/ajalugu/ informaatika - õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamust, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte.

Üldpädevused: suhtluspädevus.

Kultuur		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.	Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus.	Rollimängud, kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt. “Minu kultuur ” plakat või esitlus – iga õpilane valmistab ette lühikese esitluse või plakati enda kultuurilisest taustast: nt nimi, keel(ed), tähtsad traditsioonid, toit, tähtpäevad.
2) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	Pere ja suguvõsa, kogukond.	
3) Toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; toob	Kultuuri mõiste ja selle erinevad aspektid (nt keel, kombed, uskumused, riietus, toit, kunst).	Võrdlusülesanne – kahe kultuuri traditsioonide

näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;	Kultuurinähtused igapäevaelus ja meedias. Stereotüübid ja kultuuriline teadlikkus.	võrdlemine (nt jõulude tähistamine Eestis ja mõnes muus riigis).
Lõiming üldpädevuste- ja teiste ainetega Kirjandus ja eesti keel / inglise keel / vene keel / Inimeseõpetus - intervjuu teisest rahvusest inimesega, kes elab Eestis. Vormistus kirjalik. Intervjuu mõnda konfessiooni kuuluva inimesega. Üldpädevused: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus.		
Planeerimine ja tarbimine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 2) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3) Käitub teadliku tarbijana. 4) Toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest. 5) Koostab eelarve etteantud piirides. 6) Kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid. Selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi. 7) Oskab oma aega ja tegevusi planeerida.	Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine. Interneti kasutamise plussid ja miinused. Levinumad ohud internetis: isikuandmete jagamine (privaatsus); valeinfo ja libauudised; küberkiusamine; võõrastega suhtlemine; pahavara ja kahtlased lingid; sõltuvus digiseadmetest. Info jagamise piirid (mis on avalik ja mis mitte). Kahtlaste olukordade korral abi otsimine (nt lapsevanem, õpetaja). Tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.	“Oht või mitte?” kaardimäng – õpilastele antakse erinevad olukorrakaardid, kus nad peavad otsustama, kas tegu on internetiohuga või mitte, ja põhjendama. Rühmatöö – nt “Kui keegi võõras kirjutab mulle internetis, siis...” – õpilased joonistavad või kirjutavad sobiva käitumisviisi. Ühe kuu kulutuste planeerimine. Pere eelarve koostamine ja selle analüüs. Tootmise ja tarbimise uurimus. Minifirma loomine. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Oma aega planeerimine.
Lõiming üldpädevuste- ja teiste ainetega		

Matemaatika, loodusõpetus – pere eelarve koostamine:

Endale sihi seadmine raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetused jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Soovi korral pidada blogi ja teha kokkulepitud perioodi ülevaade ja eakohane analüüs protsessist.

Inimeseõpetus -kohalikud ettevõtted: õpilased uurivad ise kohalikke ettevõtteid - millega tegelevad, mis ameteid seal peetakse.

Minifirma. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas need katta. Tegevus võib olla ka nt klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne

Loodusõpetus -tarbimise mõju loodusele. Õpilased uurivad ühe igapäevase eseme või toiduaine (nt šokolaad, teksad vms) tarneahelat ning toovad välja selle mõju keskkonnale ning ka alternatiivid, kuidas negatiivset keskkonnamõju vähendada.

Üldpädevused: väärtuspädevus, matemaatikapädevus, ettevõtluspädevus, digipädevus.

III KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- 1) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
- 2) Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
- 3) Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
- 4) Märgab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
- 6) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
- 7) Teab majanduse toimimise põhihooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
- 8) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- 9) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
- 10) Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
- 11) Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- 12) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

- 13) Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
- 14) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
- 15) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- 16) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

9. KLASS

1. ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED: KUIDAS ÜHISKOND TOIMIB JA KELLEST KOOSNEB.

1.1 Ühiskonna institutsiooniline struktuur - – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.

Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; 2) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	Põhimõisted: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.	Võimalusel arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti elu murekohad”, (vm teema, milles näete probleemi, mis on ühiskonnas hetkel aktuaalne vms). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle.

		Mini-ettekande koostamine kaaslastele - intervjuu lähedasega, et välja selgitada, millises sektoris intervjuueeritav on tegev ning mis on tema tööülesanded ja mis on selle organisatsiooni eesmärgid.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kultuuriline identiteet – õpilastele võib anda ülesande uurida, kuidas kultuurilised erinevused võivad mõjutada riikidevahelist diplomaatiat või ettevõtete rahvusvahelist koostööd. Otsida nt grupidena erinevaid näiteid selle kohta. Sotsiaalne ja kodanikupädevus – õpilased võivad uurida, kuidas eri sektorid võimaldavad või takistavad kodanike osalemist ja kaasamist otsustusprotsessides. Matemaatika – õpilased võivad uurida statistilisi andmeid erinevate sektorite kohta (nt SKT lõikes) ning arutleda, kuidas hinnata eri sektorite panust ühiskonda – kas ainult majandusliku kasu lõikes või peaks arvestama ka muid faktoreid? Kui siis milliseid? Loodusained - õpilased saavad uurida, kuidas erinevad sektorid mõjutavad keskkonda ning otsida konkreetseid näiteid nt teadlaste ettepanekutest, kuidas toimida, et majandustegevus ei tekitaks keskkonnale korvamatut kahju. Õpilastele võib tutvustada nt tasaarengu põhimõtet, uurida, mis argumendid selle idee taga on ja hinnata idee vajalikkust ja teostatavust.		
1.2 Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määratlemine.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist. 2) Oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.	Põhimõisted: ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.	Analüüsida erinevate rändekaartide põhjal rändesuundi läbi aja ja leida nende seoseid rahvastikusündmustega Töö põhiseadusega: kodaniku kohustused ja õigused versus igapäevase õigused ja kohustused

3) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.		Ajurünnak paarides: kas EV kodanikuks on lihtne või raske saada? Õpilased pakuvad oma teadmiste alusel põhjendusi mõlema väite kasuks.
4) Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur.		Võimalusel arvamuste toesuse kontrolliks tööleht: EV kodanikuks saamine.
5) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.		Vaba kirjutamine: Kes on hea kodanik? Projektõpe: Kodanikupäeva korraldamine koolis. Valida õpilastega teemad ja tegevused kodanikupäeva tähistamiseks.

Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega

Geograafia - Eesti ja Euroopa rahvastik. 9.kl (rahvaloendus, rahvastikuregister, sündimus, suremus, loomulik iive, rahvastikupüramiid, rahvastiku vananemine, ränne, sisseränne, väljaränne, riigisisene ränne, pendelränne, pagulased, rahvuslik koosseis).

Ajalugu- rahvastiku langust/kasvu ja rännet põhjustanud tegurite ajaloolise tausta leidmine

Matemaatika ja geograafia - rahvastik näitajaid kajastavate graafikute lugemine; mõistmine, koostamine.

Emakeel ja kunst- plakatid ja/või esitluse koostamine rahvastiku teemadel nt teemal hea kodanik; Eesti/ EL rahvastik vms.

Muusika - vaadata video Ränne ja muusika- koostada esitus/plakat/tutvustus ühe muusikastiili arengust ja seosest rändega.

Digipädevus- töö piltidega, mis puudutavad pagulasi nt arengukompassi meetodil; plakatite/infograafika loomine rahvastiku teemal nt kodanikupäevaks.

Õpipädevus - infootsimine ja süntees, graafikute lugemine nt töö Statistikaameti materjalidega.

1.2 Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.

Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseksisteerimine.

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele. 2) Võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel. 3) Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul. 4) Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi. 5) Selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit. 6) Toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris. 7) Mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik	Põhimõisted: ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.	Pudelimäng: loositakse välja mõisted: sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne struktuur. Tehakse rühmatööna esitlus mõiste sisust vabalt valitud vormis. Ajurünnak: mitlikultuurse ühiskonna plussid ja miinused Sildistamine: David Vseviõvi e-külalistund. Loengu kuulamine, küsimustele vastamine.

identiteet ning mitmikidentiteet.		
8) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.		
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kunst, emakeel ja /või võõrkeeled - koomiksite koostamine kultuuridevahelise suhtluse teemadel. Metoodika: http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf Kodaniku- ja sotsiaalset pädevus Tegevusülesanne: paljud tuntud artistid ja sportlased on hakanud diskrimineerimisele vastu ja võitlevad salliva suhtumise eest (Rihanna, LeBron James, Alicia Keys jne). Valige oma rühmale üks selline inimene, uurige tema elu ja tegevust ning tutvustage klassile. Proovige leida vastus järgmistele küsimustele: mida ja kuidas ta on mõjutanud ning miks ta seda teeb? Vaata ülesandeid kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest.		
1.3 Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. Põhifookus A: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.	Põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus.	Uurimuslik õpe: Paaristöö: õpilased arutavad, millistest kohustustest peavad täiskasvanud kinni pidama seoses lapse kasvatamisega. Valivad välja enda hinnangul 3 kõige olulisemat kohustust ning panevad need kirja. Lisavad juurde selgituse - sellist kohustust on vaja, kuna.... Info kogumiseks kasuta õiguskantsleri kui
2) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.		

3) Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi. 4) Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale. 5) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.		lasteombudsmani kodulehte. Sama lehekülje abil on võimalus noortel ka uurida, milliste küsimustega lasteombudsmani poole pöördutakse (vt Olulised küsimused). Teha lühitutvustus klassikaaslastele, milline on lasteombudsmani seisukoht. Valitud videoklipp(id) sotsiaalkampaaniast "Kui välismaale, siis targalt" kuni 0.30 min ning paluge õpilastel kirjutada võimalik realistlik lõpp tegelaste tegevusele. Klassis lugeda võimalikke stsenaariumeid ette ning arutada ühiselt, mida tuleks teha, et sellist olukorda vältida, selleks võib kasutada ka teksti inimkaubandusest. Vabakirjutamine/ vabajoonistamine teemal: Inimõigused - pannakse kirja kõik seosed, näited ja mõtted, mis haakuvad uue teemaga. Lugemisülesanne: tutvuda mõiste inimõigused selgitusega Inimõigusteinstituudi lehelt. Kasutada TTS (tean, tahan teada, sain teada) meetodit, et selgitada välja õpilaste
--	--	---

		küsimused teema kohta. Arutleda nende üle. Arutelu küsimuste üle: Mida teha, kui peres vanemale on usk väga tähtis ja teine vanem ei ole usklik? Millised elukutsed peavad arvestama inimese religioossusega? Miks küsitakse Eesti kaitseväes inimese usulise kuuluvuse kohta ning saadud info pannakse koos nime, veregrupi ja teiste oluliste andmetega kaelas kantavale metallplaadile?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kunst, emakeel, inimeseõpetus, geograafia. Üldpädevused: õpipädevus, enesemääratluspädevus. Läbivteema: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus		
1.3 Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. Põhifookus B: Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides. 2) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.	Põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus.	Töö põhiseadusega: Tabeliharjutus: Otsusta, kas põhiseadus paragrahvides toodud õigused kuuluvad põhiõiguste, kodanikuõiguste, sotsiaalõiguste, majanduslike õiguste või kultuuriliste õiguste kategooriasse. Märki tabelisse õigesse kohta vastav paragrahvi number.

3) Oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele. 4) Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi. 5) Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale. 6) Analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. 7) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 8) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.		§45 §49 §29 §16 §37 §20 §28 §39 Lugemise-loomise ülesanne: Õpilased tutvuvad virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu: https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/old-home.html Õpilane valib endale huvipakkuva loo ning koostab kaaslastele selle teemalise miniettekande. Vaidlen autoriteediga: “Paar aastat tagasi ilmus tänu eelmisele presidendile (Kersti Kaljulaid) meie avalikku ruumi loosung “sõna on vaba”. Ilus ajakirjandust kaitsev loosung, kuid “sõna on vaba” reegel töötab ainult siis, kui sellel on jätk “sõna on tegu” ja “tegu on vastutus”. Ainult nii. " Link tsitaadile. Õpilased teevad harjutuse, kus a) tõlgenda - kuidas sina öeldut mõistad? b) nõustu/Vaidle tsitaadi keskse mõttega c) täienda tsitaadi keskset mõtet omalt poolt.
--	--	---

9) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.		Töö videoga: Klassis vaadata ühiselt video Suurim julgus https://youtu.be/SdAZX_FZmNI Video järgselt püüda ühiselt teha probleemisõnastamist nt koolikiusamine on levinud nähtus. Probleemiakna meetod: aknal on erinevad ruudud: põhjused, probleemi olemus, tagajärjed ja ületamise võimalused. Aknaid võib täita üksinda, paaris või väikestes rühmades. Ideedeks anda võimalus tutvuda leheküljega suurimjulgus.ee. Töö põhiseadusega: Arutleda põhiseaduse § 130-st lähtuvalt, milles seisnevad need õigused ja vabadused, mida ei tohi mingil juhul (ka eriolukorras) piirata. Miks? Rühmatöö: Vaimsetervise vitamiinid Vaadake klassis video Tiidust https://youtu.be/auNUAp5ZArA?feature=shared Videos tuuakse välja paar head vaimse tervise vitamiini. Mis võiksid olla veel sellisteks vaimse tervise vitamiinideks, mis aitaksid üle rasketest hetkedest? Tutvuge ühiselt
---	--	---

		lehega Peaasi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust; millist endale kasulikku infot leidis?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Ajalugu, emakeel - õpilased tutvuvad virtuaalnäitusega: Inimõiguste kujunemislugu looga nr 2 Põhiõigused Eestis: https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/2-pohioigused-eeesti-pohiseaduses-ja-noukogude-okupatsiooni-ajal.html RATT/RAFT (roll-adressaat-tekstivorm-teema) meetod - jagunetakse erinevatesse kümnnenditesse, valitakse isiku roll ning teksti vorm ning kirjutatakse kümnnendi olusid silmas pidav tekst. Ajalugu - https://www.humanrightsestonia.ee/tegevus/oppematerjalid_naitus/%C3%B5ppematerjalid Matemaatika pädevus. Läbivad teemad: tervis ja ohutus, teabekeskond. Uuring ohutuskoolituste läbimise kohta. Arvutame välja teemade kaupa õpilaste protsendid, kes on osalenud seesugustel koolitustel. Saadud andmete alusel tulp-või sektordiagrammi koostamine.		
2. MEEDIA JA TEAVE: KUIDAS TOIMIDA INFOPALJUSUSE KONTEKSTIS		
2.1 Professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast		
Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks. 2) Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud. 3) Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul.	Avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus.	Ajurünnak: Kas ja miks on erameedia kõrvale vaja ka avalik- õiguslikku meediat, selle võimalused ja ohud. Meediaettevõtted vs igamehemedia Vaidlen autoriteediga: Avalik- õiguslikku meediat rahastatakse maksudest, mida

4) Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi. 5) Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale.		inimesed ja ettevõtted riigile tasuvad. Aeg-ajalt võib poliitikute suust kuulda mõtteid, et rahvusringhääling võiks tegutseda oluliselt väiksemas mahus. Õpilased leiavad argumente järgmiste väidete kasuks/kahjuks: a) kas sinu meelest on avalik-õiguslik meedia ühiskonnas vajalik? b) mida võidab/ kaotab kodanik, kui rahvusringhäälingut sellisel kujul poleks? Esita konkreetseid näiteid. Uurimis ülesanne: Leida mitmes on Eesti käesoleval hetkel maailma ajakirjandusvabaduse indeksi pingereas. Kas koht on tõusnud või langenud võrreldes varasemate aastatega? Mida räägib antud koht pingereas meie ühiskonna kohta?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Matemaatikapädevus- koostada kaks diagrammi, mis kajastavad eritüübiliste saadete (meelelahutus, uudised, kultuur, sport, <i>reality</i>'tid, populaarteadus, saated noortele, saated vanemaelastele vms) osakaalu avalik-õigusliku meedia ja erameedia programmis. Sotsiaalne- ja kodanikupädevus, digipädevus, õpipädevus Refleksiooni ülesanne, õppija oskab märgata propagandat ja demagoogia võtteid meediasisust, mida tarvitab.		

2.2 Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis.		Põhifookus
B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks. 2) Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud. 3) Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul. 4) Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi. 5) Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale. 6) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.	Valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus.	Arutlev vestlus: mõtteharjutus: mis on mõjutamine ja mis eesmärgil seda kasutatakse? Kas mõjutamine on ainult halb? Mida võib tuua tulevik? Töö meedia-allikatega: iga õpilane otsib kolm näidet sotsiaalmeediast, uudistest (võib olla ka veebiuudised) ja tänavapildist, kuidas inimesi mõjutatakse. Kirjeldab lühidalt, mis võib olla video/postituse/pildi/artikli eesmärk ja milliseid meetodeid kasutatakse ning millised tajuvead (järelused/eeldused) võivad tekkida. Töö vormistada kirjalikult. Iga näite juures peab olema pilt ja selgitus minimaalselt viie lausega. Rühmatöö: Miks-miks-miks ahela koostamine (metoodika) teemal infomullis/kajakambris elamine on ohtlik. Mikside leidmise järel arutada ka lahenduste üle, kuidas aidata inimest, kes on jäänud infomulli.

		e-külalistund https://www.youtube.com/watch?v=DI1xIM2iHMg Kuulata loengut, vastates küsimustele. Arutelu: kas ja kus on õpetajad kasutanud õpilastega suheldes loengus kirjeldatud demagoogilisi võtteid.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Enesemääratluspädevus, kultuuri- ja väärtuspädevus, digipädevus. Lõiming ajalugu, inimeseõpetus, kunst. Õpipädevus: Tajuviigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus Ajalugu - ajaloost leida sarnaseid näiteid teemadest, nähtustest, millesse suhtumine on ajas muutunud. Inimeseõpetus - 8.kl Tervisekäitumine. Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; Digipädevus: Testi oma teadmiseid digikasutajana https://noor.targaltinternetis.ee/testi-oma-teadmisi/		
3. DEMOKRAATLIK RIIK JA VALITSEMINE - KUIDAS DEMOKRAATLIKUD VÄÄRTUSED AITAVAD TAGADA KODANIKE HEAOLU NING ÕIGUSRIIGI TOIMIMIST.		
3.1 Demokraatia toimimine igapäevases elus. Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest	Osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia,	Võimalusel vaadeldakse Valimiskompassi küsimusi -

erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur.	referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses.	milline vastus iseloomustab vasakpoolset, milline parempoolset, milline konservatiivset, milline liberaalset maailmavaadet. peamiste
2) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.		
3) Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid.		Vabakirjutamine/vabajoonistamine: Kuidas mõista ütlust: Demokraatia on see, kui valivad lollid, diktatuur on see, kui valitsevad lollid.
4) Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.		Võimalusel töö meediaga: Valimistekampaania jälgimine kasutades Väitluseltsi metoodikat suslikujaht ja/või valimis-bingo.
		Liftikõne demokraatlikule ühiskonnale. Tavapärases tähenduses on nn liftikõne on hästi läbimõeldud, sisutihe ja korduvalt läbi harjutatud lühike (kuni 1 minut pikk - kuna liftiga ju reeglina kauem ei sõida) ülevaade inimese enda kohta, rõhuasetusega sellel, mis on sinus head ja mil viisil sinust kasu saaks olla. Aga liftikõne vormi võib kasutada ka mitte ainult enda vaid ka mõne idee n-ö

		mahamüümiseks. Ülesanne: Kujutle, et sõidad liftis ühe kõikvõimsa olendiga, kelle määrata on inimühiskonna edasine saatus. Ülesanne on talle maha müüa idee demokraatiast kui parimast võimalikust valitsemisviisist.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Geograafia - nimeta 3–5 demokraatlikku ja 3–5 mittedemokraatlikku riiki. Millistes maailmajagudes Sinu nimetatud riigid asuvad? Kus on neid kõige enam? Näita neid kaardilt.		
3.1 Demokraatia toimimine igapäevases elus. Põhifookus B: demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Selgitab avaliku konkursi tähtsust. 2) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides. 3) Märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma. 4) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades	Õigusriik, korruptsioon.	Arutlev vestlus, kumba korruptsiooni põhjustest esineb tänapäeva ühiskonnas rohkem, kas tegutsemist omakasu huvides (materiaalne, rahaline kasu) või onupojapoliitikat (näiteks sugulase või hõimlase eelistamist mõnele ametikohale). Too mõne juhtumi kohta ka näide. Rollimäng: kuidas kantida erakonnale raha Argumenteerimise õppimine: Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumendi ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemadel:

õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.		a) korruptsioon suurendab ebavõrdsust ühiskonnas b) korruptsioon suurendab poliitilist ja majanduslikku ebastabiilsust ühiskonnas c) korruptsioon suurendab ühiskonnas üleüldist vaesust. Töö videoga: Vaadata ühiselt video Sõidueksam kuni minut 3.30; arutlev vestlus, milles on probleemi olemus; miks on korruptsiooni olemasolu olu kogukonnale halb - võib teha ideekaardi. Kuidas vältida selliseid olukordi?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Kunst, emakeel, kirjandus: Meemide või koomiksede koostamine korruptsiooni ja onupojapoliitika teemadel.		
3.2 Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Põhifookus A: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis)		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet. 2) Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid. 3) Nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi	Õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instantsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium,	Skeemi koostamine: õpiku teksti toel koostada võimude lahususe skeem. Lavastatakse hüpoteetiline valimisjärgne olukord ja konstrueeritakse koalitsioon, opositsioon ja valitus. Arutletakse, kuidas peaks sekkuma kolmas ja neljas

Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid. 4) Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma. 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.	riigiamet, põhiseadus, menetlus.	võim, kui protsessis on midagi valesti.
---	----------------------------------	---

Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega

Digipädevus, õpipädevus, ajalugu, eesti keel.

Projektõpe:

1. Õpilastele antakse lähemaks uurimiseks üks EL riik, kus on kehtestatud võimude lahususe põhimõte.
2. Põhiseaduse uurimine. Õpilased tutvuvad riigi põhiseadusega (kasutades selleks vajadusel vabavarana olemasolevat tõlketarkvara), et leida sealt võimude lahususe põhimõtet puudutavad sätted ja artiklid.
3. Skeemi koostamine: Õpilased uurivad, kuidas riigis täpsemalt toimib seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim ning selgitavad välja, kuidas erinevad võimu harud omavahel suhtlevad ning milliseid ülesandeid kannavad.
4. Juhtumiuuring: Õpilased otsivad juhtumi, kus võimude lahususe põhimõtet on riigis rakendatud või rikutud.
5. Raporti koostamine. Õpilased koostavad lühikese raporti (lähtudes koolis kasutatavast õpilastööde vormistamise juhendist), kus kirjeldavad oma uurimistulemusi. Sh selgitavad, kuidas võimude lahususe põhimõte toimib, millised on selle eelised ja väljakutsed kaasaegses demokraatias ning milliseid õppetunde on ehk ajaloost saadud.
6. Minikonverents. Õpilased esitavad oma raportid, millele järgneb juhitud temaatiline arutelu.

Selline projektiõpe võimaldab õpilastel sügavamalt mõista võimude lahususe põhimõtte toimimist reaalses maailmas ning õppida selle rakendamise keerukust ja väljakutseid. Samuti aitab see arendada analüütilisi oskusi ja aruteluvõimet teemal, mis on demokraatliku valitsuse aluseks.

3.2 Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Põhifookus B: demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet. 2) Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur. 3) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides. 4) Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid. 5) Nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid. 6) Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad	Kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus.	Paaristöö: Diskussioonivõrgu (ämblik) meetodil arutada noorte valimisõiguse teemal. 2016. aastal muudeti põhiseadust ning KOV-i valmistel anti valimisõigus 16-aastastele noortele. Mis võis olla selle muudatuse põhjuseks? Kas see samm oli õigustatud? Põhjendada. Töö allikatega: rühmatöö: tutvuge oma KOV eelarvega ning võrrelge seda mõne teise KOV eelarvega. Võrdle, mille poolest sarnanevad ja mille poolest erinevad kahe valla tulud. Millised maksud laekuvad kohalikku eelarvesse? Kui suure osa tuludest moodustavad maksud? Kuidas on omavahel seotud valla elanike arv ja eelarve suurus?

mõjutada ühiskonna toimimist.		Ajurünnak: milliseid ettepanekuid oma kohalikule omavalitsusele esitaksid.
7) Analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.		.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Ettevõtlikkuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpipädevus, inimeseõpetus, eesti keel. Projektõpe eesmärgiga anda õpilastele võimalus kogeda üksikisiku mõju ühiskonnale (sh kitsamalt oma kogukonnale). Vt projekti kirjeldust siit: https://vara.ee-koolikott.ee/h5p/embed/3938		
4. KODANIKUÜHISKOND - MIDA ANNAB VABAKONNAS OSALEMINE NING KUIDAS RAHVA TAHET MAKSMATA PANNA.		
Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna. Põhifookus: osalemise tahte tekitamine.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel. 2) Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides. 3) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.	Kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.	Ajurünnak: Mis temaga tegelevas vabaühendusest oleks kodukandile abi? Millisest tervele riigile? Miks seda pole loodud?
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega		

Muusika, kunst, kirjandus - õpilased leiavad ühiskonnakriitilist muusikat/kunstiteoseid/luulet jms ning selgitavad teineteisele selle loomise tausta ning sõnumit. Ühiselt valitakse enam puudutanud teos.

Kunst

Rühmatöö: otsige fotosid ja koostage fotokollaaž, kus inimesed üle maailma osalevad päevakajalises sotsiaalses liikumises keskkonna-, rahu- või muul säärasel teemal.

Digipädevus - fotokollaaži juurde looge ka vastavasisuline taskuhääl

Suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus - aramusfestival teemal „Meie kogukonna mured ja rõõmud“. Ideekorje etapil meeldetuletamine, millega tegeles kohalik omavalitsus Aramusfestivali hea aramustavaga tutvumine ning järgi arutelu käigus seda.

5. ÄRISEKTORI TOIMIMINE - MILLINE ON RIIGI ROLL MAJANDUSE REGULEERIMISEL, KUIDAS OLLA ISE ETTEVÕTLIK, SAADA HAKKAMA (TÖÖ)TURU KONTEKSTIS NING OLLA RAHATARK.

5.1 Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, mille alusel riik tulu ümber jagab.

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist.	Ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik,	Arutlev vestlus: Ennustame, millised on sinu meelest tulevikutooted ja teenused, mida igapäevaselt kasutama hakkame? Milliseid teadmisi nende loomine eeldab? Võib kasutada eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat.
2) Teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse.	riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtetus, õiglase kaubandus, eksport, import.	Rühmatöö: äriplaani koostamine - Esmalt vaadatakse ära e-külalistund Karl Oskar Haak - Kuidas koostada äriplaani?
3) Teab, mis on sotsiaalne ettevõtetus, ja toob näiteid selle võimalustest.		https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-koostada-ariplaani-2/
4) Järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.		

		Edasi valitakse valdkond, kus soovitakse hakata tulu teenima. Edasi mõeldakse küsimustele: a) millist probleemi aitab teie toode/teenus lahendada ehk kes on võimalikud tarbijad ehk kes hakkavad kaupu või teenuseid kasutama? b) milliseid kaupu/teenuseid toota ja millises mahus tuleks seda teha? c) kuidas toota või pakkuda teenust nii, et see oleks kõige tõhusam? d) milliseid ressursse selleks vajate? e) kui kerge on minu poolt pakutavat toodet või teenust järele teha? f) kui suur on konkurents ning millised on minu eelised? g) kas mul on häid tutvusi ja kontakte, mis soodustavad projekti elluviimist jms? h) milliseid oskusi äriidee elluviimine minult nõuab? Lõpptulemust tutvustavad kõik rühmad klassile. Kuulavad rühmad peavad sõnastama hea nõuande, kuidas võiks esitletavat äriplaani teha veelgi paremaks.
--	--	---

		Vaadake koos video Kuidas leida äriidee. Arutluse kirjutamine teemal: “Kui Sul oleks miljon eurot.” Töölehed: lahendada sobivaid harjutusi e-koolikotist "Edu ja tegu". Esitluse loomine: esmalt tutvuda sotsiaalsete ettevõtete koduleheküljega kasutades Genially, Canva vms keskkonda loovad õpilased infograafika sotsiaalse ettevõtluse kohta. Lisainfo saamiseks kasutada AI tehisintellekti abi. Tööleht: Vaadake e-tundi „Kuhu kulub riigi raha?“ Arutlev vestlus: tuua välja kolm valdkonda, millele kulub riigil kõige enam raha. Selgitada, miks just need valdkonnad neelavad enamiku riigi rahast. Täita tunni juurde kuuluv tööleht. Loominguline ülesanne: Õpime kasutama autoriõiguseid: Esmalt vaadake ühiselt video PS100: Autoril on võõrandamatu õigus oma
--	--	---

		loomingule Edasi tutvuvad õpilased CC avatud litsentsiga lähemalt ning märgistavad mõni enda tehtud foto vm teose sobiva litsentsiga. Uute mõistete õppimine läbi arvamusloo kirjutamise: õpilased kirjutavad arvamusloo teemal „Mida riik saab teha selleks, et soodustada vaba ettevõtlust?“ kasutades uusi mõisteid õpikust
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Geograafia - Sissejuhatus majandusse. 9.kl (majandusressursid, taastuvad ja taastumatud loodusvarad, kapital, tööjõud, hõive, üleilmastumine, rahvusvahelised ettevõtted, tarneahelad, majanduse struktuur, majandussektorid: hankiv majandus, tööstus, teenindus, ringmajandus.) Võõrkeeled ja matemaatika - rollimäng: Maailmakaubandus, kus iga rühma ülesandeks on neile ette antud vahenditega võimalikult palju raha teenida. Mängureeglid on inglisekeelsed. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/maailmakaubanduse-mang.pdf Tehnoloogia - õiglase kaubanduse toodetest retseptide valmistamine ja loomine. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/Oiglase-kaubanduse-retseptid.pdf Inimeseõpetus, loodusained, kunst, tehnoloogia, emakeel - projektõpe: “Toidupäeva(de) korraldamine koolis” võimaldab mitmesuguseid lõimitud tegevusi. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/09/toidupaevad_koolis_web.pdf Ettevõtlikuspädevus, suhtluspädevus, võõrkeeled - rahamäng Cashy: https://www.cashygame.com/		
5.2 Tööturg. Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd

1) Analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused. 2) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.	Tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV.	Noorte tööturu andmetega tutvumine Statistikaameti kodulehelt. Arutlev vestlus: Miks on kriiside ajal just noortel suurem oht jääda töötuks? Mis võiksid olla need põhjused, et osa noori ei õpi ega tööta? Paaristöö: CV/ töölepingu koostamine väljamõeldud tegelase profiilist lähtuvalt. Tööintervjuu simulatsioon AI-tehnoloogiat kasutades - paluda AI koostada küsimused inimesele, kes on tulnud tööintervjuule. Vastata neile. Tulemuste analüüs paarilistega - mis oli intervjuu ajal keeruline. Memo koostamine sõpradele "Noore töötaja meelespea" teksti kasutades.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Geograafia, Matemaatikapädevus - töö statistiliste andmetega sissetulekute kohta https://www.stat.ee/index.php/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/sissetulek Üldistava kokkuvõtte loomine, kas esitluse või kirjaliku kokkuvõtena. Kunst, emakeel. Digipädevus - koosta rühmaga plakat/esitus/video teemal „Noorte töövõimalused“. Liikumine - liikumisjoone koostamine teemal: Kas tööl käimine on jätkuvalt pigem vajadus kui eneseteostus võimalus? -arutelu.		

Enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, digipädevus

Paaristöö: Enesetutvustuse loomine. Tutvutakse tekstiga enesetutvustuse loomisest. Õpilased koostavad endale videovormis enesetutvustuse. Selleks Tutvustavad paarilisega vastastikku oma enesetutvustusi. Mõtlevad koos, mida võiks neis muuta nii, et enesetutvustused muutuksid veelgi paremaks.

Suhtluspädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus

Sotsiaalsete protsesside juhtimise ja enesejuhtimise alapädevusi arendavad videod. Vaadata ühiselt ära 4 video enesejuhtimisest. Refleksiooni ülesanne - koostada SWOT analüüs teemal "Mina töötajana".

5.3 Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine. Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist. 2) Selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.	Inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud.	Videote vaatamine (5 sammu korras rahaasjadeni) teemal, kuidas planeerida rahaasju ja kuidas koostada isiklikku eelarvet. Isiklik eelarve koostamine. Arutlev vestlus klassiga, mis on eelarve koostamise juures keeruline. Kuu aja pärast analüüs, kuidas õnnestus eelarvest kinnipidamine. Vt ka TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterja Tunnikava 2 Pere eelarve koostamine. Pildi analüüs: Banksy teos „Shop Until You Drop“. Klassi arutelu, milles seisneb autori ühiskonna kriitika? Tagajärgede ahela koostamine. Kirjutage ringi sisse probleem

		või küsimus, mida soovite uurida. Võimalusel finantspettustega toimetulemise virtuaalmäng. Mängu järel klassiarutelu, miks on lihtne inimesi petta? Juhendi koostamine lähedasele, kuidas end ohtude eest kaitsta. E-külalistund Rasmus Heinla - Kuidas raha planeerimine mulle kasuks tuleb? Loengu kuulamine küsimustele vastates.
--	--	--

Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega

Suhtluspädevus, ettevõtluspädevus - rahamäng Cashy: <https://www.cashygame.com/>

Liikumine - liikumisülesanne: arvamused: õpilased hindavad ennast viiepalliskaalal, kui hästi oskavad nad enda meelest rahaga ümber käia.

Liikumiskoostamine teemal, kas ma olen säästja või tarbija. Reflekterimisülesanne, mis on minu valikute +/-?

Kunst, võõrkeeled, loodusained, väärtuspädevus, kodanikupädevus - projektöpe: Fair trade päeva korraldamine koolis

Tehnoloogiõpetus, loodusained, kunst. Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus, väärtuspädevus

Ringmajanduse õppepäev: "Prügist ellu." Inspiratsiooniks ning ringmajanduse põhimõtete tundmaõppimiseks teha läbi esmalt E-külalistund Ann Runnel - Kuidas töötab ringmajandus?.

Iga rühm klassis mõtleb välja ja teostab ringmajanduse põhimõtetest lähtuva toote. Toodete laat koolis.

Tehnoloogia. Kodundus - tarbijaharidus ja keskkond (Toiduga seotud tarbijateemad, Jäätmed, Kaupade ja teenuste valimine ja hooldus)

Geograafia - Sõidukulude võrdlemine

Eesti energiamajandus 9.kl säästlik energia tarbimine

Matemaatika - laenuintresside arvutamine, ülesanded , mis näitavad investeringute kasvamist/kahanemist.		
6. EESTI JA MAAILM: KUIDAS RAHVUSVAHELINE OLUKORD EESTIT MÕJUTAB NING KUIDAS VÄIKERIIGI SAAB OMA HUVE RAHVUSVAHELISTES SUHTLUSES TEOSTADA.		
Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib.		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktilised tööd
1) Analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid.	Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted.	Pudelimäng: iga rühm valib ühe rahvusvahelise organisatsiooni, tutvustab selle tööd ja Eesti osalust selles.
2) Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid.		Võimalusel külalislektor ÜRO noortedelegaatide hulgast.
3) Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma.		
4) Toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga.		
5) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise		

olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.		
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Ajalugu - arutelu, millised sündmused tingisid Eestile oluliste rahvusvaheliste organisatsioonide loomise? Millal Eesti ühines nimetatud organisatsioonidega? Muusika - mitmete rahvusvaheliste organisatsioonide hümnid (nt EL, ROK) - kuulamine neid ja uurige nimetatud palade päritolu uurimine. Kunst, digipädevus, õpipädevus, väärtuspädevus - mõnda AI kunsti programmi kasutamine nt https://www.craiyon.com/. Ühiselt saadud pilte analüüs - kas need ühtivad teie enda ette kujutustega? Geograafia - maakaartide tundmine: õpilased kannavad kontuurkaardile EL liikmesriigid. Otsivad internetist teavet ja märgivad *(tärniga) kaardile riigid, kus on kasutusel euro. Selgitavad mis on Schengeni ala ja toovad näiteid, millist igapäevast kasu see meile annab. Maaailma jagunemise toolimäng - metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/toolimang3.pdf. Lisa võimalus - otsida uuemad andmed maailma rahvastiku arvu ning jaotuse kohta. Keemia 9.kl - süsinikuühendite roll looduses, süsinikuühendid materjalidena. Globaalprobleemid - mõistab elukeskkonda säästva suhtumise vajalikkust ning analüüsib keskkonna säästmise võimalusi.		
AJALUGU		
Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava		

õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

II KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.

11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. KLASS

Ajaarvamine ja ajalooallikad

Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number; Paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid: mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist; jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest) esi- ehk muinasaeg. 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning	Ajaarvamine ja ajalooallikad.	Joonistab ajajoone, kannab sellele aastaarvud. Määrab sajandi ja aastatuhande Rooma ja araabia numbreid kasutades. Ajalooallikate liigitamine erineval viisil, nt tabelisse sedelite asetamine, interaktiivsed võimalused, nt https://learningapps.org/display?v=pch90cxjj19 Mida hoitakse muuseumis ja mida arhiivis? https://www.ra.ee/oppematerjal/muuseum-ja-arhiiv/?filters= Õpilane koostab enda elu kohta ajajoone, kannab ühele oma elus tähenduslikud sündmused ja teisele poole Eesti või maailma elus olulised sündmused.

toob nende kohta näiteid: nimetab ja liigitab ajalooallikaid; kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv. 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 4) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid		Järjestab ajalooperioode; paigutab sündmused õigesse ajalooperioodi. Arvutab, palju aega on mingist sündmusest möödunud. Joonistab oma elu ajatelje ning kirjutab iga eluaasta kõrvale need sündmused, mida peab oma elus tähtsaks. Leiab kõrvale sündmusi Eesti või maailma ajaloost.
Elu muinasajal		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus	• kiviaeg • pronksiaeg • rauaaeg • korilus • küttimine Kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus.	Kristo Siig videote vaatamine. Võrdleva tabeli täitmine: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg - ajastu iseloomustus, peamised uuendused. Arutelu iga video vaatamise järel. Töö kaardiga, kontuurkaardi täitmine, pildianalüüs.
Vanaaeg		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi	• Vana-Egiptus • Vana-Kreeka • Bütsantsi keisririik	Töö kaardiga. Lapsed otsivad ja märgivad Niiluse jõe kaardil ning arutlevad, miks see oli elu allikas (kastmine, transport, toit). Uurivad

	• Vana-Rooma: ajalised piirid, looduslikud olud, eluolu, kultuurisaavutused. • Elu Pompeis	jumalate rolle ja loovad nende põhjal plakateid. Kirjutavad oma nime või lühikesi sõnu hieroglüüfides. Tutvuvad mõistetega Kreeka teater, teatri ülesehitus – piltide vaatamine. Kreeklaste traagilised ja koomilised maskid. Õpilased saavad teada, et Aristophanes oli Vana-Kreeka kuulsaim komöödiakirjanik. Otsivad lihtsat infot Aristophanese kohta ja jagavad seda klassikaaslastega. Õpilased vaatavad esitlust ja arutavad, mis juhtub, kui suur riik laguneb. Õpetaja selgitab, et Vana-Rooma jagunes kaheks ja Bütsants oli Ida-Rooma osa. Õpilased vaatavad kaarti ja otsivad Konstantinoopoli asukoha. Täidavad kontuurkaarti. Õpilased märgivad olulised kohad, nagu Rooma linn ja Vahemeri. Õpivad, kuidas Rooma numbrid töötavad, ja lahendavad lihtsaid arvutusi.
--	---	---

		Tutvuvad mõistetega: rahvakoosolek ja senat – kes tegi otsuseid? Vaatavad pilte erinevatest keisritest. Loevad lühikest lugu Julius Caesar elust, vastavad küsimustele. Vana-Rooma mõistekaardi koostamine ja jutustamine. Elu Pompeis – video vaatamine ja arutamine. https://www.youtube.com/watch?v=dY_3ggKg0Bc&t=3s Kordamiseks kuldvillaku mäng: https://jeopardylabs.com/play/i-kuldvillak-5-klassile-ptk-1-10
Eluolu keskajal		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi 2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 3) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat	Kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster. Elu keskajal linnas ja maal, raekoda, linnused, kaubandus. Viikingite retked. Suured maadeavastused: Kolumbus, Marco Polo.	Õpilastel täita tabel/ mõistekaart: mis on katoliku kirik, kes juhib, mis oli kiriku roll keskaja ühiskonnas (tähtsus, mõju). Näidata piltidena tuntumaid keskaegseid kirikud - mis riigis asuvad, võrrelda kirikute eksterjöori - erinevused, sarnasused. Koostab ristsõna keskaja linnaga ja maaga seotud mõistete/teemade kohta.

		Töö kaardiga: kaardiülesanded, kus on etteantud küsimused. Võrdlev tabel: mis olid linna ja maaelu head ja halvad pooled. Töö kaardiga, voldiku meisterdamine, kujundamine.
Eesti 16.-18. sõdade perioodil		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost	• Muistne Vabadusvõitlus • Liivimaa kroonika • Ristiusk • Rootsi aeg • Põhjasõda • Tsaariaeg. Peeter I	Õpetaja annab lühikese ülevaate muistsest vabadusvõitlusest. Küsimuste moodustamine loetud teksti või õpetaja üle vaate kohta (küsimuste moodustamiseks küsisõnad ette anda: mis?, millal?, kuidas?, miks? jne). Töö kaardiga. Sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine, tabeli koostamine, mille abil viib õpilane kokku sõja põhjused ja tagajärjed, valitsejad.
Eluolu uusajal		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu	• rehielamu ja mõis • toidulaud • rõivad ja rahvatraditsioonid	Suuline arutelu ja märksõnade abil lühijutu kirjutamine. Piltide vaatamine, talupoja ja mõisniku elamut võrdlemine; rahvariideid ja tänapäeva

2) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust		riideid – erinevate riiete otstarve, rahvariided tänapäeval. Mõistekaardi koostamine oma kodukohast.
Kool vanal ajal		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Tartu Ülikool, talurahvaharidus, õpetaja Forselius	Venni diagramm: erinevused ning sarnasused – tänapäeva ja vana aja hariduses (õppeained, õppeaasta pikkus, kes koolis käisid jne). Mälestused: õpilased küsivad oma vanematelt ja/või vanavanematelt nende kooliaja kohta ning teevad võrdleva tabeli. Töö pildiga/videoga
Rahvuslik ärkamisaeg		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos	Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, I üldlaulupidu.	Pildianalüüs: Tegelased Eesti kroonilt: Hurt, Koidula, Jakobson. Eesti kroonide olemasolul tuua need kooli, näidata ekraanilt (Eesti krooni pangatähed: https://www.eestipank.ee/sularaha/krooni-pangatahed) Töö piltidega:

		Eesti kroonide visuaalid. Õpilane märgib, kes ja miks on kroonil (olulisus kultuuriloos). Mõistekaart: mis oli rahvuslik ärkamine? Arutelu: "Mida tähendab minu jaoks olla eestlane?"
Eesti iseseisvumine		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid	Eesti Vabariigi loomine. President Konstantin Päts. Eesti taasiseseisvumine. President Lennart Meri. Vabadussõda.	Faktipüramiid: koos pannakse kirja olulisemad märksõnad iseseisvumise kohta. Pildi- ja kuulamisülesanne: rahvussümboolika (lipp, vapp, hümn, nominaalid jne). Valikvastustega test. Ristsõna koostamine Eesti iseseisvumise ja sellega seotud inimeste kohta. Ajatelg: vabadussõja alguse ja lõpu ning oluliste lahingute dateerimine, ajateljele kandmine. Kristo Siig. 5. klassi ajaloo kursus video 17, Eesti iseseisvumine ja vabadussõda https://www.youtube.com/watch?v=tpiLS5ygWCw&list=PLH55BK1JEw-p280MvUwzjFTR0y-z4OCgi&index=24
Eesti ja teine maailmasõda		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu

1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus	Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine	Ajajoone koostamine (MRP, juuniküüditamine, Nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon, Nõukogude okupatsioon). Töö pildiga: tunneb ära, kes olid Stalin ja Hitler ja teab nende mõju Eestile. Pildianalüüs: sõjapurustused Tallinnas. Intervjuu lähikondsega ja lugude jagamine klassis, arutelu.
Nõukogude aeg		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised	Elu Nõukogude Eestis.	Vestlus/intervjuu: õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Sillamäe muuseumi külastamine. Arutelu.
Arstiteadus		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel	Kunst ja teadus. Leonardo da Vinci. Arstiteaduse edusammud.	Mõistekaart Leonardo da Vinci kohta, suuline jutustamine. Punase Risti eesmärgid: tabeli koostamine. 19.sajandi haigla ja tänapäeva haigla võrdlus.
Uusaeg ja lähiajalugu		

Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust. 2) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Tehnika areng. James Watt. Teaduse areng. Füüsik Albert Einstein.	Mõistekaardi koostamine „aurumasin“. Erinevate jõuallikate võrdlemine, tabeli koostamine (loomad, tuul, vesi, aur). Arutelu: tööjaotuse põhimõte. Miks see on kasulik. Nimekiri asjadest, mida Einstein avastas või millele ta kaasa aitas – Ajurünnak, kus õpilased koostavad loetelu Einsteini saavutustest.

Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega

Eesti keel ja kirjandus - mälestuste jutustamine klassikaaslastele. Küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine. Kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine. Lood, muistendid, vanasõnad, legendid, müüdid.

Matemaatika - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud? Esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses.

Kunstiõpetus - piltide analüüs. Kunst rahatähtedel. Rehielamu ja/või mõisakompleksi joonistamine. Analüüsitakse pilte valitsejatest Ivan IV Karl XII, Peeter I. Kadrioru loss.

Ühiskonnaõpetus - inimene kui ühiskonna liige ning osaleja ühiskonnaelus.

Loodusõpetus - leiab ajalookaardilt infot. Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile. Ilmakaarte määramine kiriku asendi järgi.

Geograafia - kontuurkaardi täitmine, sõjakäigu kohta lausete sõnastamine kaardi põhjal.

Käsitöö ja kodundus - erinevate ajastute rõivaste- ja toidukultuuri uurimine (võimalusel valmistamine).

Teabekeskond ja meediakasutus - info kogumine internetist, näituselt vmt.

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - hariduse olulisus vanasti ja tänapäeval.

Kultuuriline identiteet - omakultuuri väärtustamine, Rootsi kuninga Karl XII ja Vene keiser Peeter I seos Eestiga.

Digipädevus - internetist vajaliku info otsimine.

Õpipädevus - võrdlevate ülesannete kaudu analüüsioskuse arendamine; leiab ja sõnastab infot erinevate allikate, ajaloolise kaardi, graafikute abil.

Suhtluspädevus - selge ja asjakohane eneseväljendus.

Kultuuri- ja väärtuspädevus - kultuuripärandi väärtustamine.

6. KLASS

Muinasaeg ja vanaaeg

Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline	Esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia	Töö ajajoonega: Järjestab ajalooperioode, paigutab sündmused õigesse ajalooperioodi.
2) nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut	number, Rooma number, ajaloollikad, arheoloogia.	Mõistekaardi koostamine: muinasaja jagunemine perioodideks.
3) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt	Inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus.	Ajajoone koostamine muinasaja perioodidest (ajajoonele võib kanda ka tähtsamad avastused/leiutised).
4) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu		Pildi vaatlus: nüüdisinimese teke.
5) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis		Pildianalüüs: leiab pildilt üles esemed, mis ei sobi muinasajaga. Tabel: kütid ja korilased.
Muinasaeg Eestis		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu

1) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi 2) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust	Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, põlispõld, kindlustatud asula, kalmed.	Töö kaardiga (kontuurkaardi täitmine): kaardile kantakse Kunda Lammasmägi, Pulli asula. Lisaks kantakse kaardile õpilase kodukoht ja võimalusel tema kodukohaga seotud muinasaegne asulakoht ja inimasustuse tekkeaeg. Kristo Siig videote põhjal võrdleva tabeli täitmine: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg - lühiiseloostus, peamised uuendused. Arutelu iga video vaatamise järel. Empaatiatülesanne: õpilane kirjutab lühijutu „Kui ma oleksin elanud muinasajal” ning illustreerib selle. Ülesande saab lahendada ka mõnes digikeskkonnas (Google Drive vms).
Vanad Idamaad		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust	Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges.	Töö kaardiga: esimeste tsivilisatsioonide paiknemine jõgede ääres. Jõgede kokkuviiimine õige kõrgkultuuriga. Definitsioonikaardi koostamine mõiste TSIVILISATSIOON kohta (tunnused, näited, oma definitsiooni koostamine).

Mesopotaamia		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.	Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš.	Töö kaardiga - millised tänapäeva riigid asuvad muistse Mesopotaamia alal, jõed, looduslikud olud. Töö ajalooallikatega - Hammurapi seadustekogu. Mõistete kasutamine - koostab etteantud mõistetega lauseid, kasutab mõisteid õiges kontekstis, lünktekst. Kirjeldab Mesopotaamia riikliku korraldust kasutades ajalookaarti ja pilte, toob näiteid leiutistest ja kultuurisaavutustest.
Egiptus		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis.	Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria.	Töö piltidega: õpilane märgib, kes on pildil: Thutmosis III, Ramses II ja Tutanhamon. Ühenda paarid: viia kokku valitseja ja selgitus tema kohta. Ristsõna koostamine. Ideekaart Egiptuse riikliku korralduse kohta, nt kasutada videomaterjali. Kaardi põhjal küsimustele vastamine. Joonistada Vana-Egiptuse teemaline pilt ja õpilane

		kirjeldab lühidalt, mida kujutas, miks just nii kujutas. Kaarditöö: Egiptus, Niilus, olulisemad paigad Vana-Egiptuses, püramiidide asukohad. Videote vaatamine.
Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: FOINIIKIA, IISRAEL, JUUDA RIIK		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos	Tähestik, meresõitjad, Kartaago. Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku.	Töö kaardiga: Foiniikia, Kartaago ja Iisraeli asukoht. Lünktekst Foiniikia kohta. Lugemine, tekstist aru saamine, jutustamine: Mooses https://sites.google.com/view/isikulood/mooses?authuser=0 Taavet https://sites.google.com/view/isikulood/taavet?authuser=0 Juutide ja egiptlaste usu võrdlemine. Töö allikaga: Vana Testament, kümme käsku.
Vana-India ja Vana-Hiina		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub	India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina	Rühmatöö: rühm jagab omavahel alateemad. Õpilane teeb oma alateema kohta illustreeritud kokkuvõtte ning õpib oma teemat teistele selgelt ja aru saadvalt selgitama.

ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas	müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius.	Võib koostada plakati või slaidiesitluse etteantud hindamisjuhendi alusel. Tagasiside:õpilased ja õpetaja. Rühm paneb oma teema kohta kirja nt neli-viis küsimust. Kõigi rühmade küsimustest paneb õpetaja kokku kuldvillaku.
Vana-Kreeka Kreeta-Mükeene kultuur		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2) toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos	Balkani poolsaar. Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene	Töö kaardiga: Interaktiivne kaart/seinakaart, kontuurkaart. Märgib kontuurkaardil Vana-Kreeka piirkonnad ja linnriigid. Õpilane täidab tabeli: Kreeta ja Mükeene võrdlus. Kasutab ühiskonna iseloomustamiseks õpitud asjakohaseid märksõnu. Õpetaja annab ette märksõnad, millest tuleb kokku panna loogiline ja sidus kokkuvõttev lause/laused.
Kreeka linnriigid		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest	Polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori,	Rühmatöö, Venni diagramm: Ateena ja Sparta võrdlus (sarnasused ja erinevused).

antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 2) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 3) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised	Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing).	Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Kreeka polise kodanik.
Vana-Kreeka kultuur ja teadus		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust	Homeros, eeposed "Ilias" ja "Odüsseia". Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles.	Ristsõna, õiged/valed väited uute mõistete omandamiseks. Tabel: Kreeka-Pärsia sõjad. Eeposte lugemine ja jutustamine. Võrdlev tabel: antiikaja ja tänapäeva olümpiamängude sarnasused ja erinevused. Etteantud märksõnade põhjal olümpiamängude kohta lühijutu kirjutamine. Vaasimaalide põhjal kreeklaste kultuuri (vaasimaal kui oluline ajalooallikas) kirjeldamine. Rühmatööna plakati koostamine Vana-Kreeka teadussaavutuste kohta, selle esitlemine.
Hellenism		

Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi	Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaime, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios	Töö kaardiga - Aleksander Suure vallutused. Pildiülesanne: tuua välja hellenismiaja olulisemad kultuurisaavutused. Ühine arutelu nende olulisuse üle Võrdlev analüüs: Aleksandria ja Ateena linnaplaani võrdlemine. Esitluse koostamine: seitse maailmaime.
Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 4) paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid	Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid.	Töö kaardiga Google Maps, ajalookaart, kontuurkaart - õpilane kannab kaardile Itaalia ajalooga seotud olulised kohad või kirjeldab kaardi põhjal Itaalia geograafilist asendit. Legend Romulusest ja Remusest tekstina ette anda. Töö ajajoonega: kannab ajajoonele Rooma linna asutamise aasta legendi põhjal ning kuningriigi lõpudaatumi. Ristsõna mõistete kinnistamiseks Rooma riigi tekkimise kohta.
Rooma vabariik		

Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust	Vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda.	Töö tekstiga: häälega lugemine. Segipaistatud laused Puunia sõja kohta. Puunia sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine. Selgitab paarilisele, kes oli Julius Caesar ning millega on ta ajalukku läinud. Rooma leegion, pildi vaatlus, arutelu.
Eluolu Vanas-Roomas		
Õpitulemused	Õppesisu	Praktiliste tööde loetelu
1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 2) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator.	Võrdlev tabel patriitside ja plebeide õiguste kohta Vastastikune õpetamine - eluolu teemal (erinevad ühiskonnakihid, perekond, kooliharidus, gladiaatorid). Ekspertühmad koostavad kaks küsimust, kus küsivad kõige olulisemat oma alateema kohta. Nende põhjal teeb õpetaja pärast kodurühmades õpetamist enesekontrollitesti õpilastele.

		Õpilaste koostatud küsimustele vastamine teema lõpus, õpilane võib kasutada enda käsikirjalisi märkmeid. Lühijutu koostamine etteantud küsimuste abil: Üks päev Rooma linnas. Roomlaste riietus ja pere, pildi vaatlus.
Kultuur ja religioon Vanas-Roomas		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 2) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 3) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus	• Templid • Amfiteater • Akvedukt • Triumf • Colosseum • Kristlus • Uus Testament • piibel.	Venni diagramm: Vana- Rooma ja Vana-Kreeka kultuuri ja religiooni põhijoonte võrdlus. Plakati koostamine ja selle esitlemine Vana-Rooma kultuuripärandi kohta (nt ehitised, skulptuurid).
Rooma keisririik		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 2) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele	• Provints • Lääne-Rooma • Ida-Rooma Augustus • Konstantinoopol • Hunnid • suur rahvasterändamine.	Töö kaardi ja ajajoonega: Lääne- ja Ida-Rooma, provintsid, Konstantinoopol, hunnid rünnakusuunad, rahvasterändamine. Teksti abil võrdleva tabeli koostamine Lääne- ja Ida- Rooma iseloomulike tunnustega.

3) paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid 4) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos		Pimesikk Rooma ajalooperioodide kordamiseks. Sobib rühmatööks. Rühm saab osadeks lõigatud teksti ja sinna juurde kuuluvad illustratsioonid. Tekstiosad jaotatakse rühmaliikmete vahel, liikmed tutvuvad nendega põhjalikult ning kirjutavad välja iseloomulikud jooned või märksõnad. Pärast pannakse tekst tervikuks kokku. Võib koostada ajajoone Vana-Rooma ajaloo kohta, kanda olulisemad daatumid, paigutada sinna sündmusi või pilte eri perioodidest, iseloomustada sündmusi/ pilte mõne lausega. Kaardi abil keisririigi lõhenemise kirjeldamine ning Rooma keisririigi lagunemise selgitamine Suure rahvasterändamise ja hunnide pealetungi mõjul.
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Matemaatika - Aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud? Ajajoonele daatumite kandmine. Pythagoros.		

Eesti keel ja kirjandus - Kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine. Küsimuste koostamine teksti põhjal ja neile vastamine, funktsionaalse lugemisoskuse arendamine. Eepos, komöödia, tragöödia, teater.

Ühiskonnaõpetus - Riigi tunnused (skeem riigi tunnuste kohta). Mesopotaamlaste usund, linnriik kui ühiskonna valitsemise vorm. judaism, Iisrael. Kaubandus jõukuse alusena (Foiniikia jõukad kaubalinnad).

Loodusõpetus - Euroopa ja Aasia kaart, jõed. Purpurpunase värvi saamine. Kreeka/kreeta geograafiline asend ja loodus. Itaalia geograafiline asend ja loodusolud.

Inglise keel - Videodest teabe saamine ja selle mõistmine.

Kunstiõpetus - Egiptuse teemalise pildi joonistamine. Postri või esitluse kujundamine. Oma igapäevaelust valitud seiga vaasimaalina kujutamine.

Kehaline kasvatus - Olümpiamängud antiikajal ja tänapäeval.

Käsitöö - Erinevate ajastute rõivastus. Käsitöö alad - kangakudumine ja värvimine.

Teabekeskond ja meediakasutus - analüüsioskuse arendamine.

Kultuuriline identiteet – õpilane teab, et eestlaste käitumist on ajaloos muutunud.

Keskkond ja jätkusuutlik areng – tsivilisatsiooni tekkimine: arutletakse, mis tingimused olid soodsad, et esimesed tsivilisatsioonid tekkisid just jõgede äärde. Keskkonnast sõltusid inimeste tegevusalad.

Väärtused ja kõlblus - orjapidamine antiikajal ja inimelu väärtus tänapäeval.

Matemaatikapädevus - kasutab matemaatikale omaseid sümboleid ja meetodeid.

Õpipädevus - ajajoon kui oluline ajalooalane mõiste, selle kasutamine, õpilane kasutab õpitut tekstiloomes.

Digipädevus - koostab digivahendite abil ajajoone

Suhtluspädevus - selge ja asjakohase eneseväljendus oskuse arendamine.

Kultuuri ja väärtuspädevus - suhtume lugupidavalt teistesse kultuuridesse, juutide usk, kultuur ja riiklus, foiniiklased leiutasid tähestiku.

III KOOLIASTE

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.

4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

7. KLASS

KESKAEG JA VARAUUSAEG

Maailm keskajal 476–1492

Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid o nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse	• Keskaja mõiste. • Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskage.	Töö ajajoonega - kannab ajajoonele keskaja algust ja lõppu tähistavaid daatumeid. Võib illustreerida perioodi iseloomustavate piltidega Töö tekstiga - täidab teksti põhjal tabeli nii Euroopas kui ka Eestis keskaja algust ja lõppu tähistavate sündmuste ja daatumitega.

kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis ○ nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist ○ mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus) ○ võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel		Õpilane kirjutab tekstist välja iga keskaja perioodi juurde nt kolm iseloomustavat joont; arutelu, mida see tähendab (kas see on pigem positiivne või negatiivne). Töö kaardiga – võrdleb Euroopat kaardi abil 5.-13. sajandil. Mis on muutunud? Võimalusel külastada keskaegset linnust või mõnda muud keskaja muistist.
Seisused, läänikord ja eluolu		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis 2) iseloomustab läänikorda 3) kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal 4) kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid 5) iseloomustab läänimeeste elulaadi; 6) kirjeldab keskaegset linnust	• läänikord ehk feodaalkord • lään ehk feood • läänimees ehk feodaal • senjäär • vasall • läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia • turniir • linnus	Tabel keskaja seisuste ja nende ülesannete kohta teksti põhjal Rollimäng paarilisega: vasall ja senjäär – kirjeldad, kes sa oled ja mis on sinu õigused ja kohustused. Töö skeemiga: feodaalne hierarhia, kirjeldada skeemi põhjal seoseid ja läänikorda. Läänipüramiid https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/1

7) iseloomustab rüütlit ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumiseideaali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki. 8) analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast		8835-Seisused-keskaja-Euroopas/220194 Vastastikune õpetamine e siksak meetod: õpilased töötavad rühmades. Tekstiosad käsitletava alateema kohta (nt rüütlike elu või aadlidaami elu). iga rühm koostab kaks küsimust oma alateema kohta. Ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine teksti põhjal - rüütli kasvatamine https://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/keskaeg/keskaeg_e xe/rtli_kasvatamine.html Töö allikatega (pildid): Rüütliid ja linnused (lk 71-74) https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=71&p=separate&search=maret%20aasa&tool=search&view=0,0,2480,3509 Rüütliid ja rüütlikultuur (lk 75-78) https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=75&p=separate&search=maret%20aasa&to
---	--	--

		ol=search&view=0,0,2480,3509
Ristiusk, kirik ja kultuur		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode	- ristiusk - katoliku kirik - kiriku struktuur - kogudus	Meeldetuletuseks. Kristo Siig, video, Kuidas tekkis kristlus https://www.youtube.com/watch?v=e6qV4R04BWg
2) iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus	- usklikud - vaimulikud - ilmikud	Töö mõistetega.
3) kirjeldab kiriku struktuuri	- pühak - paavst - peapiiskop	Kristo Siig, video. Vaimulik seisus keskajal.
4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis	- piiskop - preester - klooster - munk - kerjasmunk	https://www.youtube.com/watch?v=k89-yAUayPo
5) selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta	- nunn - abt - abtiss - tsölibaat - askees - palve	Sõnastiku koostamine, mõistete paigutamine skeemi, aliase mäng: õpilased koostavad teemaga seotud mõistetest sõnastiku (koos selgituste ja näidetega) tähestikulises järjekorras. Sõnade tähenduse leidmiseks sobib https://xn--snaveeb-10a.ee/
6) teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis	- palverännak - palverändur - reliikvia - liturgia - koraal - psalm - sakrament - ristimine	ja teised õppematerjalid. Kui ülesanne tehakse veebikeskkonnas võivad õpilased otsida pilte (keskaegseid kunstiteoseid) mõistete illustreerimiseks.

7) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid	• armulaud • laulatus • ordinatsioon • patt • paradiis • põrgu • puhastustuli • piht • romaani stiil • gooti stiil • altar • ümarkaar • teravkaar • manuskript • miniatuur	Teemakaart või mõistete paigutamine skeemi: õpilased koostavad teemakaardi, grupeerides mõisted. Teemad võib ka ette anda (nt kiriku hierarhia/vaimulikud, jumalateenistus, kirikuhoone, kloostrielu, kujutav kunst jms). Teemaga seotud mõistega võib koostada aliase kaardid (nt üks mõiste kaardil), õpilased jagatakse gruppidesse, iga grupp (või rida klassis) on võistkond õpilased käivad kordamööda igast grupist klassi ees mõisteid seletamas. Vastata võib ainult oma võistkond. Kui seletaja oskab seletada nii, et võistkond mõiste ära arvab saab 2 punkti. Kui seletaja ei tea mõistet, võib seletada õpetaja ja võistkond arvab õigesti, siis saab võistkond 1 punkti. Keskaja kirik ja kunst TTG õppematerjal (prinditav)
8) tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarkaar/teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid)		
9) iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamisviis, kunstniku staatus, eesmärgid)		
10) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju		
11) selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu		
12) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel		

13) toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta		https://moodle.ag.tartu.ee/moodle/book/view.php?id=4744&chapterid=402
14) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist		Romaani ja gooti stiil kirikuarhitektuuris TTG õppematerjal (prinditav)
15) Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast		https://moodle.ag.tartu.ee/moodle/book/view.php?id=4744&chapterid=408
16) iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal		Uurige miniatuurmaale https://maritsillamagi.wixsite.com/kunstiajalugu/about1-cwba Ülesanne: koostage lugu või õpetussõnad kasutades etteantud mõisteid. Kuidas inimene peab jumalat teenima ja illustreerige see miniatuuri stiilis.
Euroopa riigid varakeskajal		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi ○ selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale	• Suur rahvasterändamine • Germaanlased • Chlodovech • Frangi riik • Merovingid • Karolingid • Karl Suur • Verduni leping	Töö kaardiga: germaanlaste riigid - kaardi abil rahvastikurände kirjeldamine, germaanlaste riikide nimetamine või kontuurkaardile märkimine, Frangi riik ja selle lagunemine.

○ nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike ○ iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid ○ nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli 2) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel ○ kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa) ○ teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile ○ selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks ○ selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid		Mõttekaart Chlodovechi kohta, näidis lk 11 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12258-7-klass-Ajalugu-Keelekumblus-1-66-toolehte Kolmeastmeline intervjuu: Karl Suur https://vara.e-koolikott.ee/h5p/embed/4307 Töö allikatega (pildid): Frangi riik, lk 62-70 https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=62&p=separate&search=maret%20aasa&tool=search&view=0,0,2480,3509 Valik erinevaid ülesandeid: Keelekümbluse kogumik. 7. klass lk 16-19 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12258-7-klass-Ajalugu-Keelekumblus-1-66-toolehte
Linnad ja linnaelu		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu

1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest ○ kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis ○ võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 3) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist ○ toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast 4) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju ○ selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule	• linnaõigus • raad • raekoda • turuplats • gild • tsunft • Hansa Liit	Ideekaart keskaegse linna kohta eelteadmiste väljaselgitamiseks või digikeskkonnas kasutada keskkonda Mentimeter https://www.mentimeter.com/ Kuulamisülesanne lünkharjutusega https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/13714-Keskaegsed-linnad TTS-meetod: õpilastele antakse lühitekst keskaegse linna elust. Võib kasutada allikana tekstilõike nt J. Le. Goff raamatust “Keskaeg”, (lk 58-74). T-tabel: võrreldakse tänapäeva ja keskaja linna (inimeste arv, hoonete funktsioonid, tegevusalad jms). Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad. Rollides kirjutamine (RAFT): nt õpipoisi kiri kodustele. Õpilane valib, millisesse keskaegsesse linna ning mis
--	--	---

		meistri töökotta ta õpipoisiks läks. Kirjeldab keskaegse linna olustikku ja oma kohustusi, kasutades vähemalt kümmet õpetaja poolt ette antud mõistet õiges kontekstis. Võib teha loovkirjutamise põhimõtetel (etappide kaupa, kus kaasõpilased rühmas tagasisidestavad kirjutatut) lõiminguna kirjanduse õpetajaga. Filmide “Apteeker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne. Skeem autute ametite kohta, Sissejuhatuseks võib kasutada katkendit Indrek Hargla raamatust “Timuka tütar” Ülesanded õppevideo põhjal: 8. Keskaegne linnakultuur video ja ülesanded Video: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiovisuaal-i tekst+ülesanded https://drive.google.com/file/
--	--	---

		d/1sSMFTTia4L37a2EBfNc Uqp_wvKiNi-Ig/vie Töö allikatega (pildid) piltide vaatlemine ja ülesanded nende põhjal: Käsitöö ja tsunftikord https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=96&p=separate&search=maret%20aasa&tool=search&view=0,0,2480,3509 Eluolu linnas https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=102&p=separate&search=maret%20aasa&tool=search&view=0,0,2480,3509 Õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal”: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu#h.3f41i6c8va5b Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis.
--	--	--

Euroopa riigid kõrgkeskajal		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel ○ võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal 2) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga ○ toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad	• William Vallutaja • Henry II • Karolingid ja Kapetingid • Saja-aastane sõda • Jeanne d Arc	Töö allikaga: Bayeux vaip (nt mis allikaliik, mis sündmust kujutab, usaldusväärsuse hindamine jne. https://www.imelineajalugu.ee/mida-kujutatakse-bayeux-vaibal/ Info hankimine või kinnistamiseks laul “William the Conqueror” (inglisekeelne) https://www.youtube.com/watch?v=bQ8A5gRe_Dw&list=PLA5NP5n9YwGU8-W_Ghthb7E9QTNdfWONS Töö allikatega: keskaegsed pildid Inglismaa, lk 131-135 https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=131&p=separate&search=maret%20aasa&tool=search&view=0,0,2480,3509 Prantsusmaa ja Saja-aastane sõda, lk 136-140 https://www.etera.ee/zoom/9884/view?page=136&p=separate&search=maret%20aasa&to

		ol=search&view=0,0,2480,3509 Kolmeastmeline intervjuu Jeanne d'Arc https://teadus.postimees.ee/4129095/kusimus-ajaloost-miks-poletati-prantsuse-rahvuskangelane-jeanne-d-arc-tuleriidal Väitlus rollides "Jeanne d'Arci kiri Inglise kuningale". Psühhodraamameetodid ajaloos lk 51-52 https://drive.google.com/file/d/1mi32Q-PxMZJMxWFO9wdldioX6EagqjSC/view
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis ○ selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega ○ teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi	• Bütsants • õigeusk • patriarh • ikoon • ristkuppelkirik • mosaiik • kirikulõhe • beduiinid • Meka • Kaaba • islam • moslem	Piltide otsimine ja pildi kaudu ühiskonna eripärade kirjeldamine. Grupitöö. Ülesanne: Otsige iga käsitletava kultuuri (Bütsants, araablased, Vana-Vene riik, viikingid) kohta üks pilt ühest eluvaldkonnast: religioon ja usuelu

2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda ○ toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, uskusi ○ teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta	• Allah • prohvet • kaliif • kalifaat • džihaad • mošee • minarett • koraan • imaam • viikingid • varjaagid • normannid • saaga • ruunikivi • valhalla • bojaar • veetše • družiina	majandus ja kaubandus välissuhted ja sõjandus igapäevaelu ja olme kultuur, haridus ja teadus Kujundage stend, plakat, slaid, esitlus vms ning iseloomustage nelja keskaja Euroopa naaberkultuuri või ühiskonda ühe valdkonna (märksõnade) kaudu, tuues võimalusel välja vastastikused mõjutused Euroopaga. Töö esitlemine. Teema süvendamiseks täidavad teised õpilased võrdleva tabeli esitluste põhjal. Keelekümbluse töölehed, Bütsants, Vana-Vene riik vt lk 61-66 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12618-Ajalugu-keelekumbluse-toolehed-7-klässile/215090
Ristisõjad		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid	• Urbanus II • Saladin • püha maa • ristisõjad	Töö kaardiga: õpilane leiab kaardilt infot ja selgitab kaardi abil, mis riikidest mindi ristisõtta, kus asub

○ toob allikate põhjal esile ristsõdade põhjuse-tagajärje seoseid 2) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu ○ selgitab, miks algasid ristsõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist ○ kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis) ○ nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi ○ selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised	• Läti Henriku Liivimaa kroonika • muistne vabadusvõitlus • Lembitu	püha maa jne. https://mapsontheweb.zoom-maps.com/post/162393086281/map-of-the-crusades-1096-1204-the-crusades-were https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/13783-Ristisõjad-Kaart-1 Töö allikaga. Paavst Urbanus II kõne ja ristsõjad. Õpilane sõnastab allika abil ristsõja põhjuseid või tulemusi http://keskaegnekirik.weebly.com/ristisõjadeljad.html Töö allikatega: muistne vabadusvõitlus. https://drive.google.com/file/d/192IRGOMXjR0gg8dpOxfbzIbpRcsqgOQk/view Töö tekstiga, tabeli täitmine rollimäng Ristsõjad lk 45-49 Keelekümbluse kogumik. 7. klass. https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12258-7-klass-Ajalugu-Keelekumblus-1-66-toolehte
---	---	--

○ selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas		Töö ajajoonega: koosta ajajoon Liivimaa ristiusustamise tähtsamate sündmuste kohta. Venni diagramm ristisõdade kohta Lähis-Itta ja Läänemere äärde.
Haridus, ülikoolid ja teadus		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest ○ selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada ○ nimetab keskaja seitse vaba kunsti ○ toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest	• kloostrikool • linnakool • toomkool • ülikool • teaduskond • 7 vaba kunsti • rektor • dekaan • dispuut • skolastika • alkeemia • astroloogia	Töö tekstiga. Tekst jagada osadeks valida lõigud ja teemad vastavalt õpilaste arvule ja võimetele. Paaristöö: INSERT-lugemine (teksti kõrvale märgitakse kokku lepitud märgid (nt v varem teada, - erineb teadaolevast, + uus lisainfo, ? tahan rohkem teada) Haridus ja teadus, keelekümluse töölehed lk 59-60 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12618-Ajalugu-keelekumbluse-toolehed-7-klässile/215090 Dispuut - loetu üle arutamine. Õpilased teevad loetud lõigu põhjal kokkuvõtte (suuliselt ja/või kirjalikult) ja esitavad

○ nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd.		vastastikku või õpetajale küsimusi. Töö pildiga: Keskaja vabad kunstid https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/71/September-artes-liberales_Herrad-von-Landsberg_Hortus-deliciarum_1180.jpg Pildi toel uuritakse, mis olid keskaja seitse vaba kunsti ja arutletakse, miks olid olulised just need distsipliinid. Soovitav on arutleda ka ladina keele tähtsuse muutumise üle hariduses. Keskaja ülikoolid ja skolastika. Aquino Thomas. https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/18866-Keskaegne-linn-ja-kaubandus-haridus-ja-teadus-Euroopa/220605 Töö tekstiga Aquino Thomas https://www.katoliku.ee/index.php/et/uudised/eesti/500-pueha-aquino-thomasest
---	--	---

		Teksti põhjal koostatakse faktide püramiid või kasutatakse magnetkaartide või teeviida meetodit. (Vt RITA meetodid lk 22 https://drive.google.com/file/d/1SyZapvyliwnnd15j76uaL1aTV408u_aU/view) Õpetaja võib ülesande lehele kopeerida ka teksti juures oleva Aguino Thomase portree. Oluline on uurida, mis faktid kinnitavad, et Aquino Thomas on hea näide keskaja haritlasest.
Eesti keskajal		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid ○ märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda	• keskaja periodiseering - Eesti ajaloos • Vana-Liivimaa • Liivi sõda	Töö kaardiga - keskaegse Liivimaa valitsemise, täita saab kontuurkaarti või kirjeldada kaardi põhjal keskaegse Liivimaa haldusjaotust ning valitsemist. Faktipüramiid keskaegse Liivimaa kohta (võib teha nt paaristööna) Töö tekstiga: Seisused Vana-Liivimaal https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/1

3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu		9070-Seisused-Vana-Liivimaal-moisnikud-talupojad-ja-vaimulikud/222447
○ selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu		
MAAILM VARAUUSAJAL 1492–1600		
Maadeavastused		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu	Marco Polo reisikirjad	Töö allikaga (Postimees 26. oktoober 1991). Ülesanne - joonida eri värviga alla faktid ja arvamused. Kiirematele ja taibukamatele - gooti kirjas teksti.
○ selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks	• kompass • astrolaab • karavell • karak • indiaanlased • asteegid • inkad • konkistadoorid • kolonialism • koloniaalimpeerium	https://dea.digar.ee/?a=d&d=postimeesew18911026.2.13&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----- Kontrollida ja põhjendada suuliselt, mille põhjal otsustasite.
○ toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas		Ülesanne - Võrrelda eelmist artiklit Postimehes 12. oktoobril 1942 ilmunud tekstiga. 450 aastat Kolumbuse esimesest reisist Ameerikasse
2) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist		
○ märgib kaardile maadeavastajate retked.		

Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid ○ selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas ○ toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel ○ annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast		https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19421012.2.40&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----- Cristoph Kolumbuse vastuoluline lugu https://www.ohtuleht.ee/tervis/677507/christoph-kolumbuse-vastuoluline-lugu Töö allikaga. Ameerikate koloniseerimine andis hoogu väikesele jääajale. https://novaator.err.ee/906591/ameerikate-koloniseerimine-andis-hoogu-vaikesele-jaaajale Artikli analüüs - tuua välja põhiseisukohad ja neid kinnitavad faktid. Analüüsi koostamine ideekaardi või muus formaadis skeemina. Töö tekstiga: https://vara.e-koolikott.ee/h5p/embed/3103 Rühmatöö: iga rühm saab maailma kontuurkaardi, seejärel allikatekstid
---	--	---

		maadeavastuste eelduste, põhjuste, tagajärgede kohta. Lisaks on allikatekstid erinevate maadeavastajate ja nende retkede kohta (nt Vasco da Gama, Ch. Columbus, Fernão de Magalhães vms). Rühmas on ülesanne koos allikad läbi töötada ja seejärel kanda eeldused, põhjused, tagajärjed kaardile, kaardile märkida erinevate värvidega avastusretkede suunad.
Reformatsioon ja vastureformatsioon		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi ○ toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust ○ nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi 2) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel	• katoliiklus • reformatsioon • usupuhastus • indulgents • tees • ketser • Augsburgi usutunnistus • luterlus • protestantlus • kalvinism	Evokatsioon: M. Luther on öelnud: “Kui ma teaksin, et homme on maailma lõpp, istutaksin täna veel õunapuu.” Arutelu - mida selles lauses väljendatud kujund võiks tähendada. https://www.kih.edu.ee/istutasime-kooliaeda-ounapuu/ ja https://eelk.ee/et/kirik/vabaduse-teetahised/istutame-ounapuu/ Re-ga algavad mõisted ja nende tähenduse uurimine.

○ uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel	• anglikaanlus • pildirüüste • Trento kirikukogu • jesuiidid • vastureformatsioon • inkvisitsioon	https://voru.eelk.ee/leerikursus/reformatsioonist.htm https://vara.ee/koolikott.ee/h5p/embed/5361 Eri tasandi küsimuste esitamine teksti/ materjali kohta ja nendele vastamine. Võrdlemine. Õpilased koostavad tabeli või skeemi reformatsiooni leviku ja mõju kohta (nt luterlus, kalvinism, anglikaanlus), tuues välja ka ühisosa. Uuring - reformatsiooni mõju kunstile, muusikale, haridusele. Arutelu - Miks puhkes vastureformatsioon? https://vara.ee/koolikott.ee/h5p/embed/5730 Väited https://vara.ee/koolikott.ee/h5p/embed/5974 Kordamine. Reformatsioon ja vastureformatsioon,
--	--	---

		keelekümbluse töölehed lk 105-106 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12618-Ajalugu-keelekumbluse-toolehed-7-klasse/215092
Renessanss ja humanism		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest ○ võrdleb skolastikat ja humanismi ○ toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele 2) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud ○ selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud	• humanism • renessanss • traktaat	Uskmatu Tooma lugu: Toomas kui kahtleja sümbol. https://www.eoc.ee/opetus/puha-apostel-toomas/?v=a57b8491d1d8. Loo võib ette lugeda, jutustada, analüüsida kunsteost - vt Caravaggio "Püha Tooma uskmatust" http://www.eestikirik.ee/uskmatu-tooma-usust/ Arutelu uskumisest ja kahtlemisest. Mis olukorras on kahtlemine hea, mis olukorras halb? Poster või slaid. Esitage kahtlevaid küsimusi (uurimisküsimusi) ja otsige neile vastuseid. Näidake visuaalselt ja põhjendage valikuid, kuidas leidsite oma küsimusele vastuse.

inimeste suhtumist loodusesse		Koostage võrdlev tabel või skeem skolastika ja humanismi kohta. Uurige, mis on traktaat. Sõnastage üks teema, probleem või küsimus, millega tegelesid renessansiajastu õpetlased, kunstnikud, arhitektid, kirjanikud ja koostage traktaat, milles jäljendate renessansiajastu mõtteviisi. Kuulsuste pidusöök: keelekümluse töölehed lk 104 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12618-Ajalugu-keelekumbluse-toolehed-7-klasse/215092
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Geograafia: vahemaade mõõtmine, orienteerumine, asukoha määramine, geograafiline kaart, maadeavastajate teekondade kirjeldamine kasutades geograafia terminoloogiat (ilmakaarte nimetused, mandrid, saared, neemed, ookeanid, mered, väinad jms). Füüsika. Mõõtevahendid ja ühikud. Eesti keel ja kirjandus - Kolumbus Krisostomus Kolumbuse-aegsete eesti poisslaste meelisnimedest ja nende päritolust https://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2011_2/OK_2011-2_03.pdf		

Kunst - kuidas kujutati inimesi, lahingustseene keskajal, kunstitöö ajalooallikana.

Käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine.

Muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.

Kultuuriline identiteet - õpilane toob esile iseloomulikke jooni elust keskajal Eestimaal.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tähtsal kohal on üksikisiku või huvirühma osalemis- ja mõjutamisvõimalused kohaliku ja ühiskonna tasandi otsuste tegemisel.

Teabekeskond ja meediakasutus õpilane õpib märkama, mõistma ja analüüsima meedia rolle ühiskonnas ajaloo sündmuste näitel (märkab kommunikatsiooni tähtsust ja kommunikatsioonivahendite muutumist ajas).

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvus õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid.

Õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi.

8. KLASS

MAAILM 1600–1815

Uusaja mõiste, üldiseloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.

Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode ○ määratleb ajaliselt (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid ○ selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust	• varauusaeg • uusaeg • periodiseerimine • ajaloo pöördepunkt	Ajajoone koostamine: pöördepunktide, oluliste uusaja sündmuste ja nähtuste märkimine ajajoonele. Ühiselt pannakse paika ajastu piirid. Ajajoone koostamine paberil või veebikeskkonnas, üksi, paaris või rühmatööna. Soovitav on ette anda sündmuste hulk, mida

○ iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal ○ toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal		ajajoonle märkida (nt iga 50 aasta kohta kaks olulist sündmust, koos põhjendusega, miks just need välja toodi). Vähem võimekale õpilasele võib ajajoonle märgitavad sündmused ette anda. Võimekamad õpilased võivad ühel pool telge näidata Eesti ja teisel maailma sündmusi või täiendada näidetega mingist spetsiifilisest eluvaldkonnast või konkreetselt riigist. Õpilased/ rühmad tutvustavad oma tööd vastastikku. Üks-kaks õpilast-rühma võivad tutvustada kogu klassile. Seisuste skeemi (püramiidi koostamine).
Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid ○ võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi	• ususõda • kodusõda • protestandid • katoliiklased • hugenotid	Töö tekstiga: õpilane koostab vähemalt kahe riigi näitel võrdleva tabeli 16.-17. sajandi kodusõdade/ ususõdade põhjuste ja tagajärgede kohta ja sõnastab Kristo Siigi video, oma koostatud tabeli ja teksti

2) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist ○ hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest ○ teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärke ○ põhjendab allika valikut. 3) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis ○ teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta	• luterlased • kalvinistid • anglikaanid • Vestfaali rahu	toel omapoolse järelduse ususõdade tulemuste ja tagajärgede kohta. Allika analüüs. Analüüsimiseks sobivad allikad: Francois Dubois' Pärtliöö veresaun: https://www.mcba.ch/en/collection/the-saint-bartholomews-day-massacre/ John Barker, Marston Moori lahing 1644 https://et.wikipedia.org/wiki/Inglise_kodus%C3%B5da#/media/File:Battle_of_Marston_Moor_1644_by_John_Barker.png Matthäus Merian (1593–1650) Praha kaitsmine 1618. aastal, nagu on kujutatud Francis Lützowi raamatus "Praha lugu". https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Story_of_Prague
---	--	--

		Defenestration of Prague in 1618.jpg Gerard ter Borch, Vestfaali rahu - Münsteri lepingu ratifitseerimine 1648. https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/gerard-ter-borch-the-ratification-of-the-treaty-of-munster Uurige, millal pilt on loodud, mis sündmust see kujutab, kas autor võis olla sündmuse tunnistaja, kas pildil kujutatu võib vastata tegelikkusele, mis positsioonil võib olla pildi autor toimuva suhtes, kas pildil on kujutatud ajaloolisi isikuid.
Absolutism ja valgustus		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode ○ iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut 2) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel	• monarh • monarhia • absolutism • absoluutne monarh • valgustatud • absolutism	Kasutab https://sonaveeb.ee/ mõistete seletamiseks Mõistekaardid Õpilane koostab laiendatud mõistekaarte näidetega valitsejatest, valgustusfilosoofidest ja nende vaadetest ja tegevusest.

○ analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel; 3) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda ○ annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis 4) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest ○ seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; ○ nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse.	• valgustatud monarh	Kaardi mudel võib olla etteantud. Kaarte võib esitleda klassile ekraani vahendusel. Paaristöö: kirjavahetus kahe ajaloolise isiku (nt valitseja ja filosoofi vahel, kahe valitseja vahel vms). Õpilased valivad kaks ajaloolist isikut, kelle eluaastad võimaldavad neil kirjavahetuses olla ja kirjutavad kaks kirja. Esimene tõstatab mingi probleemi või küsimuse, küsib nõu vms. Teine vastab esimesele, andes soovitusi või hoopis kritiseerib esimese tegevust või seisukohti. Kirjades võiks puudutada valikuliselt usuküsimusi, lihtrahva elu parandamist, riigi valitsemise ja välispoliitika küsimusi jms, mis võis valitud isikule huvi pakkuda. Olenevalt klassi suurusest kantakse kirjad suuliselt ette väiksemates rühmades ning valitakse õnnestunud või klassis.
---	--	---

Ameerika iseseisvumine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: ○ Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine. 2) teab demokraatialle iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani ○ selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus.	• koloonia • emamaa • iseseisvus • deklaratsioon • iseseisvussõda • põhiseadus • demokraatia	Töö tekstiga ja sündmuste aegri vi koostamine. Paaristöö: Õpilastele antakse sedelid sündmustega Ameerika Ühendriikide kujunemisloost. Sedelid tuleb järjestada ja sündmuste sisu lahti kirjutada. Töö tulemusel võib valmida elektrooniline- või paberposter või -plakat teemal Ameerika ühendriikide loomine, mida klassikaaslastele tutvustatakse. . Ülesanne dokumendiga: Ameerika Ühendriikide iseseisvusdeklaratsioon https://vara.ee-koolikott.ee/h5p/embed/2801 Õpilane tutvub Ameerika Ühendriikide põhiseadusega Õpilane võib otsida vastuseid õpetaja koostatud/esitatud küsimustele või koostatakse ja esitatakse küsimusi vastastikku. Oluline on mõista, et Ameerika Ühendriikide Põhiseaduse

		näol on tegemist maailma esimese demokraatliku põhiseadusega, mis on olnu eeskujuks teiste riikide põhiseaduste koostamisel. Hindelise tööna tuleb koostada kõne, mille põhiseaduse koostaja peab saadikutele enne põhiseaduse allkirjastamist. Parimad kõned loetakse ette ja klassis võib läbi mängida ka dokumendi allkirjastamise. Evokatsiooniks sobib stseen, kui õpilased kehastuvad senaatoriteks, õnnitlevad üksteist põhiseaduse vastuvõtmise puhul ning nimetavad üksteisele sündmusi Ameerika ühendriikide kujunemisloost, põhimõtteid iseseisvudeklaratsioonist või põhiseadusest.
Prantsuse revolutsioon ja Napoleon		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi	• seisused • generaalsaadid • reform	Töö karikatuuriga. Õpilane iseloomustab karikatuuride toel seisuslikku ühiskonda Prantsusmaal 1789, tuues välja ühiskonna ümberkorraldamise vajadused

○ selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi 2) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval ○ selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel	• revolutsioon • Asutav kogu • äärmuslus • žirondiinid • jakobiinid • terror • koodeks	erinevate seisuste seisukohalt https://vara.ee-koolikott.ee/node/2596 Töö videoga. Õpilane lahendab video käigus ülesanded ja kirjutab välja revolutsiooni arenemise sõlmpunktid/ etapid. Prantsuse revolutsioon. Interaktiivne video. https://vara.ee-koolikott.ee/node/1831 Töö tekstiga Prantsuse revolutsiooni põhjalikumaks käsitlemiseks sobib Lauri Leesi koostatud materjal koos kordamisküsimustega https://tpl.edu.ee/wp-content/uploads/2021/09/Suur-Prantsuse-revolutsioon.pdf aga ka vikipeedia artikkel Napoleoni koodeks https://et.wikipedia.org/wiki/Napoleoni_kodeks Töö mõistetega: õpilased koostavad üksi või paaristööna ristsõna teemaga seotud mõistetest, kas paberil
---	--	---

		või sobivas veebikeskkonnas https://puzzlemaker.discoveryeducation.com/criss-cross , kasutades õpikut ja/või sõnaveebi https://sonaveeb.ee/ Uudisloo koostamine: Louis XVI arreteerimine ja hukkamine. Uudisklipp. https://vara.ee-koolikott.ee/node/2703 Kokkuvõttev kordamine: Riigikorra muutumine Prantsusmaal 1789-1804 https://vara.ee-koolikott.ee/node/1571 Kogu teema käsitlemiseks sobivad keelekümluse töölehed lk 39-49 https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/12394-8-klass-Ajalugu-Keelekumblus-toolehed-25-49 Töö karikatuuriga. Napoleoni sõjad.
--	--	--

		https://vara.ee-koolikott.ee/node/2650
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu ○ võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eesti 2) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda ○ toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis) ○ toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus	• Rootsi aeg • Vene aeg • reduktsioon • restitutsioon	Töö tekstidega, ajajoon ja Freimi tabel http://entsyklopeedia.ee/artikkel/rootsi_aeg_eestis http://entsyklopeedia.ee/artikkel/vene_v%C3%B5imu_aeg_eestis_18._sajandi_l%C3%B5pusl Esmalt visandatakse ajajoonale Rootsi ja Vene aja kronoloogia ja olulisemad sündmused. Seejärel töötatakse tekstidega, eesmärgiga leida ja sõnastada Rootsi ja Vene aega läbivaid teemasid. Teemade leidmisel võib abi olla ka video vaatamisest Kristo Siig, video: Talurahva olukord 17.-18. sajandil https://www.youtube.com/watch?v=Fb5athSi7Qs või ülesannete lahendamisest.

○ tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas		Ülesanded Eesti 17. sajandil https://vara.ee-koolikott.ee/taxonomy/term/2935 Ülesanded Eesti 18. sajandil https://arhiiv.err.ee/video/vaata/vanad-ajad-pohjasoda Freimi tabeli koostamine. Tabel võimaldab võrrelda eri perioode kokku lepitud kategooriate alusel. Selle meetodi abil saab harjutada võrdluskategooriate sõnastamist näiteks grupidööna. Õpilased töötavad gruppides just kategooriate sõnastamise etapis. Iga grupp peab sõnastama kokku lepitud arvu kriteeriume (nt 3-5). Võrdluse koostab iga õpilane individuaalselt. Ülesannet saab diferentseerida kriteeriumide hulga või keerukuse alusel. Vajadusel võib õpetaja kriteeriumid ette anda või koos õpilastega sõnastada.
--	--	---

		Kultuuriobjekti tutvustamine: valida ja tutvustada üht kodukoha/ Eesti kultuuriobjekti 17.-18. sajandist Ülesannet on lihtne kohandada mahtu diferentseerides või paaris ja grupidööd tehes. Lihtne lahendus individuaalseks tööks on minireferaad 5 osalise mudeli järgi (nt vormistada A5 lehele) Objekti valiku põhjendus ühe lausega. Objekti tutvustus viie lausega Joonis objektist Joonise allkiri Viited allikatele koolis kehtiva hindamisjuhendi järgi https://www.mois.ee/
Kunst, kultuur ja teadus varauusajal		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid	• barokk • rokokoo • klassitsism	Mõistekaartide koostamine õppeteksti põhjal barokk: https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiajalugu/11-barokk rokokoo:

○ võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris ○ tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta 2) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga ○ analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel		https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiajalugu/12-rokokoo klassitsism: https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiajalugu/13-klassitsism Stiili nimi võib olla kaardil suurelt kirjutatud, siis saab seda kasutada ka äratundmismängu mängimises. Õpetaja on ette valmistanud slaidiesitluse läbisegi esitletavate baroki, rokokoo ja klassitsismi stiilinäidetega ning õpilased pakuvad stiili, tõstes vastava kaardi. Õigesti vastanute hulgast küsib õpetaja põhjendust, miks vastab näide just selle stiili tunnustele. Mängu saab mängida ka kokku lepitud liigutuste või poosidega. Sel juhul suurendab mäng kehalist aktiivsust. Mängu saab teha raskemaks, kui stiilile lisaks tuleb määrata kunstiliik (arhitektuur, sisekujundus, skulptuur, maalikunst, graafika, tarbekunst vms)
--	--	--

		Mängukaartide valmistamine: individuaalselt või rühmades valmistatakse kokku lepitud formaadis (nt A5) kokku lepitud hulk mängukaarte (nt 3-5 ühe õpilase kohta). Igal kaardil on üks näide barokk, rokokoo või klassitsistlikust kunstist, kaardi taga täpsem info pildil kujutatud kohta (kogu kaardipakk võiks jaguneda enam-vähem võrdselt stiilide vahel). Mängu variante on võimalik lõputult lisaks mõelda. Õpilased käivad kordamööda klassi ees ja tõmbavad pakist kaarte, peavad ära arvama mis stiil, teos, hoone on pildil. Õigesti arvates saavad kaardi endale. Kaardid jagatakse võrdselt õpilaste vahel. Õpilased kohtuvad paarikaupa ja peavad teise pakist tõmbama ja arvama. Kui mõlemad arvavad õigesti, vahetatakse kaardid. Reegel: kohtuda tuleb nt kõigi klassikaaslastega.
--	--	---

		Parimad kaardid võib kiletada ja ka järgmistel aastatel kasutusele võtta. Näitus: Teadusrevolutsioon 17.-18. sajandil Õpilased valmistavad individuaalselt või paaristööna kokku lepitud formaadis (suurus, kujundus, alateemad jms) postrid ühe valitud 17 -18. sajandi teadussaavutuse kohta. https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_historic_inventions#17th_century Soovitav, et postril kasutada joonisist või skeemi, mis avab leiutise olemuse visuaalselt. Kindlasti peab õpetaja koordineerima teemade valikut pakkudes välja nimekirja või avades registreerimislehe. Iga teadussaavutuse kohta valmistatakse üks poster. Postrite põhjal koostavad õpilased erineva raskusastmega küsimusi (kes, mis, kus, millal, miks, kuidas jms). Nt koostatakse
--	--	--

		küsimuste pank. Viiakse läbi mälumäng rühmades vms.
MAAILM 1815–1918		
Viini kongress ja Euroopa uusajal		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel ○ analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)	• kongress • lõppakt • restauratsioon • tagurlus • tasakaal	Propagandapildid. Napoleoni võidud ja kaotused. Video: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiovisuaal-i Tööleht: https://drive.google.com/file/d/1wZOmxfQZDY6BLSVjnuWDB3jEcHIY9dVC/view Kristo Siig video, Viini kongress: https://www.youtube.com/watch?v=q-442idzYcU Rühmatöö, ülesanne kaardiga. Rühmad koostavad kättejuhtuvatest esemetest (rõivad, koolikoti sisu jms) kaardi Euroopa pärast Viini kongressi. Kaardid pildistatakse. Vt ideed siit: http://ajaluguqr.blogspot.com/

		2016/10/euroopa-poliitiline-kaart-varauusajal_10.html Minireferaad Rühma liikmed jagavad ära riigid. Iga õpilane koostab minireferaadi ühe riigi kohta. Klassis lepitakse kokku referaadi maht (nt 2-3lk) struktuur (alapeatükid). Fookuses võiks olla riigi areng Napoleoni sõdade ajal ning Viini kongressi ajal ja järel. Kolmeastmeline intervjuu ajaloolasega (referaadi autoriga). Tunnis võib lavastada tele- või raadiosaate, õpilased võivad salvestada podcasti vms. Õpilased vahetavad omavahel töid ja koostavad teise õpilase töö põhjal intervjuu küsimused. Oluline on jälgida, et õpilased koostaksid erineva raskusastmega küsimusi. Iga riigi kohta vähemalt üks intervjuu viiakse klassis läbi.
Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu

1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga ○ toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas 2) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud ○ toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg ○ analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel	• kütused: süsi ja koks • aurumasin • võimsusühikud: hobujõud ja watt • tööstus • vabrik • automatiseerimine • linnastumine	Sissejuhatav ülesanne pildi ja artikliga https://forte.delfi.ee/artikkel/81419845/toostusrevolutsiooni-algul-toitusid-linlased-marksa-kehvemini-kui-koige-kaugema-nurga-maainimesed Mis mõtteid ja tundeid artikli päises olev pilt tekitab? Mis on artikli sõnum? Mis faktid toetavad sõnumi edastamist? Tööstusliku pöörde käsitlemine Kärkla kalevivabriku näitel Hiiumaa muuseumi töölehed https://www.muuseum.hiiuma.ee/uploads/7-9klass.pdf Ülesanded tekstide ja piltidega https://vara.ee-koolikott.ee/h5p/embed/7020 Tööstusettevõtted Eestis 19. sajandil, ülesanded
---	---	---

		https://vara.ee-koolikott.ee/h5p/embed/1708
Poliitilised õpetused		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval ○ iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse	• ideoloogia • liberalism • konservatism • sotsialism • rahvuslus • natsionalism • äärmuslus • kommunism	Kristo Siig, video, Uusaegsed ideoloogiad: liberalism, konservatism, sotsialism https://www.youtube.com/watch?v=kLqbtexx92g Keelekümbluse töölehed lk 75-76 https://e-koolikott.ee/rest/uploadedFile/1692/Ajalugu75-90.pdf Siksakrühmatöö Õpilased jagunevad nelja rühma: liberaalid, konservatiivid, rahvuslased, sotsialistid. Iga rühm koostab plakati (stendi) ideaalsest ühiskonnast. Kasutatakse https://sonaveeb.ee/ mõistete defineerimiseks, ideoloogide tsitaate ideede kunstiliseks sõnastamiseks, luuakse visuaalne identiteet, pöördutakse sõnumitega

		potentsiaalse toetajaskonna poole jne. Seejärel külastatakse teiste rühmade stende ja täidetakse individuaalselt võrdlev tabel, näiteks: suhtumine võrdsusesse suhtumine eraomandisse suhtumine rikkuse ümberjagamisse suhtumine demokraatiasse revolutsioon või reformid riigi roll majanduses Teema käsitlemist võib süvendada ekspertrühmi moodustades ja korraldades arutelu mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle, kusjuures iga õpilane peab probleemile lähenema oma kodurühma poliitilist vaadet säilitades.
Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda ○ arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse,	• rahvuslus • rahvuslik vabadusliikumine • rahvusriik • kodanlus	Töö pildiga Philip Veit “Germania” https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/Image_Germania_%28painting%29.jpg

Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda	• liberalism • vabariik • põhiseadus	Sissejuhatav arutelu klassis või kirjalik nn kaheosaline päevik. Mis mõtteid ja tundeid Philip Veiti “Germania” tekitab? Mis sümboleid märkad, mida kunstnik on pildil kasutanud. Mis sõnumit maali autor soovib edastada? Mõistete seletamine õpiku või https://xn--snaveeb-10a.ee/ abil Paaristöö kaardiga https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a9/Revolutions of 1848 in Europe _%28pasopt_eng%29.svg Õpilased koostavad kaardil kujutatu ja legendi põhjal lühikese kokkuvõtte (4-5 lauset) Saksamaa olukorrast 1848.aastal. Võimekamad õpilased võivad kirja panna tähelepanekuid ka teiste riikide kohta. Kristo Siig, video Saksamaa ühendamine.
---	--	--

		Võrdleva tabeli koostamine valitud riikide kohta (Saksamaa, Prantsusmaa, Austria, Itaalia). Revolutsiooni põhjused Tähtsamad nõudmised Sündmuste käik Tulemused Võrdleva tabeli põhjal sõnastatakse kokkuvõttev järeldus Euroopa rahvaste kevade kohta.
Kolonialism ja imperialismi kujunemine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist ○ toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias ○ annab hinnangu eurooplaste	• koloonia • koloniseerimine • kolonialism • impeerium • imperialism	Video: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiiovisuaal-i Tööleht: https://drive.google.com/file/d/131rYgrscv1N0JqvkeE4agUfRtKWMtXRa/view Töö pildiga: Prantsusmaa toob Marokosse tsivilisatsiooni, rikkuse ja

kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 2) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega ○ analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega ○ analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel ○ analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega		rahu (Ajakirja Petit Journal kaanepilt 1911) Arutlege või tehke märkmeid Milliseid sümboleid ja kujundikeelt kasutatakse Prantsusmaa ja Maroko põliselanike kujutamiseks? Kuidas põhjendavad eurooplased kolonisatsiooni? Mis võisid olla eurooplaste peamised koloniaalpoliitilised eesmärgid? Kas kolonistidel võis olla kõhklusi oma tegevuse eetiliste külgede osas? National Geographic, artikkel “Mis on kolonialism” https://www.nationalgeographic.com/culture/article/colonialism Dilemmaküsimus: Kas kolonialism on õigustud lääneliku tsivilisatsiooni, demokraatia ja inimõiguste leviku ja laiendamisega? või
--	--	--

		Kas imperialismi kujunemine oli kolonialismi loomulik jätk? või Kas Hollandi kuninga vabandus riigi koloniaalmineviku pärast on õigustatud? (vt ERR artiklid ⇒) Rühmatöö meetod probleemiaken (soovitav on moodustada neli rühma, iga rühm täidab kõik probleemakna ruudud). Akna ruutudesse kirjutada ühe või mitme riigi näitel: kolonialismi ajalugu ja põhjused kolonistide tegevus asumaadel (konkreetsed näited eri piirkondadest) põliselanike olukord tulemused, tagajärjed, mõju Probleemakende esitlemine (iga rühm esitleb üht akna ruutu, teised rühmad täiendavad). Järelduse sõnastamine:
--	--	---

		Lõpuks sõnastab iga õpilane järelduse individuaalselt, lähtudes püstitatud dilemmaküsimusest (vt õpitulemuste kontroll ja hindamine)
Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis ○ seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega ○ nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi ○ nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust 2) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist ○ seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid	• reformid • tagurlus • dekabristid • õigeusk • isevalitsus • slavofiil • venestamine • baltisakslane • estofiil	Loeng slaidide põhjal, Venemaa 19. sajandil (15 minutit) https://www.youtube.com/watch?v=zV-eG27EpIQ Töö tekstiga püramiidskeemi meetodil: 1. ehk baastasand: faktide, näidete ja tunnusjoonte nimetamine 2. baastasandi info kategoriseerimine 3. üldistav lühikokkuvõte kahe esimese tasandi põhjal 4. teema või pealkiri Vene võimu aeg Eestis 19. sajandil ja 20. sajandi alguses http://entsyklopeedia.ee/artik

perekonnanimede saamislugudest - toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku - toob näiteid arkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos 3) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda - toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus - toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos 4) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju - toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa		kel/vene_v%C3%B5im_eestisl Iga alateema kohta koostab üks rühm püramiidskeemi ja teeb selle põhjal ettekande. Püramiidskeemid (või fotod neist) laaditakse kõigile kättesaadavasse õpikeskkonda. Näitus “Pärisrahvast priirahvaks” koos ülesannetega https://www.ra.ee/oppematerjal/naitus-parisrahvast-priirahvaks/?filters= Psühhodraama meetodid. Kuidas eestlased said endale perenimed (lk 140-143) https://drive.google.com/file/d/1mi32Q-PxMZJMxWFO9wdldioX6EagqjSC/view Akrostihhoni (esitäheluuletuse) kirjutamine: Ärkamisaja tegelased ja Eesti iseseivusele kaasa aidanud tegelased. Luuletuses tuleks kajastada
--	--	--

haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt) ○ teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus		olulisemaid ettevõtmisi, ajaloosündmusi ja isiku panust Eesti omariikluse kujunemisse. Luuletused kantakse ette. Taustaks võiks ekraanile projitseerida isiku portree. Töö dokumendiga: 1905. aasta lendleht https://www.ra.ee/oppematerjal/1905-aasta-lendleht/ Eestist pärit ja rahvusvahelise mõjuga baltisakslaste teemal memoriini tüüpi mängu koostamine ja mängimine Tähelepanuväärseid baltisakslasi https://et.wikipedia.org/wiki/Baltisakslased#T%C3%A4h Ekskursioon või giidituur kodukohas 19. sajandi kultuuripärandi teemadel.
Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu

1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle ○ analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule. 3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile ○ nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms. 4) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;	• Antant • Kolmikliit • Keskriigud • atentaat • läänerinne • idarinne • maneööversõda • positsioonisõda • Compiègne'i vaherahu • veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal • Lenin • kommunistid • Nõukogude Venemaa • iseseisvusmanifest 23.-24.02.1918	Töö kaardiga: ajalookaardi abil sõjaliste blokkide nimetamine, kontuurkaardile kandmine, sõja käigu kohta informatsiooni hankimine sõnastamine Töö allikatega: https://eelmine.ee/koolikott.ee/kogumik/18841-Esimene-maailmasoda Õpetaja valib klassile jõukohaseid ülesandeid (nt allika ja videoül-d) Esimese maailmasõja tehnilised uuendused: tank, tsepeliin, mürkgaasid, lennuk. Kuidas mõjutas sõjapidamist tehnilised uuendused? Leida tehniliste uuenduste kohta infot internetist. Manööversõja ja positsioonisõja võrdlemine. TTS meetod (aktiivne tekstiga töö). Võib paljundada teksti ja jagada osadeks paarilistele või rühmaliikmetele. Pärast annavad paarilised klassis ülevaate, mida nad teadsid
---	---	---

○ kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju ○ nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: ○ seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)		varem, mida said tekstist teada või mida tahaksid veel teada. Rühmas töödades võib kasutada vastastikuse õpetamise meetodit, kus iga rühmaliige tutvustab enda osast saadud infot. Tekst nt https://diplomaatia.ee/100-aastat-esimese-maailmasoja-lopust-2/
Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul		
Õpitulemused	Õppesisu ja põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel:	• sisepõlemismootor • elekter	Artikli ja reklaami koostamine. Teaduse ja tehnika areng uusajal.

○ toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne 2) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist: ○ toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.	• hõõglamp • röntgen • raudtee • raudbetoon • rahvastik • aspiriin • narkoos • süstal • pastöriseerimine • valmistoit • krinoliin • targeldamine • frakk • smoking • silinder • romantism • realism	https://vara.ee-koolikott.ee/node/310 Rühmatöö või paaristöö. Ühe minuti loengud 19. sajandi teadusest ja kultuurist. Vt näiteid ühe-minuti-loengutest https://novaator.err.ee/k/uhe-minuti-loeng Esmalt arutatakse mõne minutiloengu põhjal, milline on hea minutiloeng (pealkiri, hüpotees, loengu tekst, intonatsioon, katteplaanid, kokkuvõte) Seejärel kogutakse infot ja kirjutatakse tekst, mõeldakse läbi katteplaanid, küsimused jms.
--	---	---

	• historitsism • impressionism • postimpressionism • juugend	
Lõiming teiste ainete-, läbivate teemade- ja üldpädevustega Bioloogia mõisted ja teemad - nakkushaigused, bakterid ja viirused, veregrupp, rasestumine ja rasestumisvastased vahendid, toitumine jms Keemia - ravimid ja narkoos Füüsika -sisepõlemismootor, elektrienergia, elektrimootor, hõõglamp, röntgen Geograafia - rahvastikuprotsessid 19. sajandil Kirjandus - raamatud ja filmid, mis kajastavad Esimese maailmasõja sündmusi Eesti keel ja kirjandus - baltisaksa estofiilide ja ärkamisaja tegelaste panus Eesti kultuurilukku, eestlaste perekonnanime saamislugu, mõistete selgitamine. Ühiskonnaõpetus -võitlus õiguste eest, eesmärkide seadmine ja vahendite valimine, ühiskondlik vastasseis ja kompromissid. Tervis ja ohutus - tähelepanu pööratakse tervist ja ohutust väärtustavate hoiakute kujundamisele ning tervisliku ja ohutu käitumise oskuste arendamisele. Õpilane õpib analüüsima erinevate (isiklike, sotsiaal-majanduslike, kultuuriliste ja keskkonna jt) tegurite mõju tervisele ja turvalisusele ja seadma tervise ja ohutusega seotud eesmärgid ning analüüsima nende saavutamist. Tehnoloogia ja innovatsioon - tehnoloogia areng sõja ajal (uuendused sõjapidamises) Teabekeskkond ja meediakasutus- analüüsides Esimese maailmasõja eelseid allikaid, propagandapilte, õpilane õpib nägema propaganda mõju ühiskonnas valitsevatele hoiakutele ja inimese otsustele. Kultuuriline identiteet - õpilasel aidatakse mõista, et omaenda tugev kultuuriline identiteet toetab teda teistes kultuurides orienteerumisel. Väärtused ja kõlblus - taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teema käsitlemisega suunatakse õpilast: 1) väärtustama ühiselu demokraatlikku korraldamist, koostööd, kodanikualgatusi ja vabatahtlikkusele põhinevat		

tegutsemist ning konfliktide rahumeelset ja vägivallatut lahendamist; 2) olema algatusvõimeline ja ettevõtlik, kujundama isiklikke seisukohti ning neid väljendama; 3) tundma õppima ja kaitsma enda ja teiste õigusi ning mõistma nendega kaasnevat vastutust ja kohustusi.

Keskkond ja jätkusuutlik areng – õpilast suunatakse võtma vastutust jätkusuutliku arengu eest, kasutama loodussäästlikke ja jätkusuutlikku arengut toetavaid tegutsemisviise; hindama ning vajaduse korral muutma oma tarbimisvalikuid ja eluviisi.

Õpipädevus - leiab ja sõnastab infot erinevate allikate ja ajaloolise kaardi abil.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt.

Suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeles, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi.

Kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi; teadvustada oma väärtushinnanguid.

9. KLASS

MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHEL 1918–1939

Esimese maailmasõja tagajärjed

Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos	• Compiègne'i vaherahu • Pariisi rahukonverents • Versailles' süsteem • Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda	Võrdlev tabel Pariisi rahukonverentsi eesmärkidest ja otsustest suurriikide Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa näitel, peamised eesmärgid, Saksamaa küsimus ja rahulepingu tingimused
2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis	• Rahvasteliit • reparatsioonid	

3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi ○ teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed; ○ teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; ○ teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli; ○ kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.		Esimese maailmasõja tagajärjed: võitja ja kaotaja riigid, edasine mõju riikide arengule. Mis riigid muutuvad maailmas juhtriikideks ja miks? Töö kaardiga: kontuurkaardi täitmine - Euroopa kaart enne ja pärast Esimest maailmasõda. Mis impeeriumid lagunesid ja millised uued riigid tekkisid. Kasutada ajaloo atlast. Kaardile legendi koostamine. Töö allikatega: Pariisi rahukonverentsil tehtud otsused. Töö karikatuuridega: Rahvasteliit. Töö allikaga: Rahvasteliidu loomine. Mõistekaardi koostamine - loomise aeg, eesmärk, osalenud ja mitte osalenud. Pildianalüüs: mis on karikatuur? Mis on poliitiline karikatuur? Kuidas karikatuure ajaloo
--	--	--

		tõlgendamiseks ja mõistmiseks kasutada saab? Poliitiliste karikatuuride joonistamine.
Eesti Vabadussõda		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis ○ teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; ○ teab, millal toimus vabadussõda; ○ teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; ○ kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; ○ teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.	• Vabadussõda • Tartu rahu • Jaan Poska • Võnnu lahing • Julius Kuperjanov • Johan Laidoner • Landeswehri sõda • välisriikide abi	Töö kaardiga: sõja algus, pöördelised lahingud, rinde muutumine. Kasutada ajaloo atlast. Pildianalüüs: kes on piltidel ja mille poolest olulised vabadussõja kontekstis: Jaan Poska, Johan Laidoner, Julius Kuperjanov. Tartu rahulepingu tekstiga tutvumine, teatud lepingus olevate punktide üle arutlemine. Miks on 3. jaanuar ja 2. veebruar lipupäevad?: https://riigikantselei.ee/uudised/tanasest-ja-uutest-lipupaevadest-sel-aastal Võrdlev tabel: poliitilis-ühiskondlik olukord Euroopas ja Eestis Esimese maailmasõja lõpust kuni 1920. aastani.

		Töö piltidega rühmas: fotod vabadussõja ja Tartu rahu kohta. Mis on pildil? Kuidas nähtut tõlgendada. Õppekäik kodukohas vabadussõja monumendi või lahingupaiga kohta. Perekonnaloo uurimine - osalemine Vabadussõjas. Võrdlev tabel: välisriikide roll Eesti vabadussõjas: riigid, kes aitasid, kuidas aitasid? Töö allikatega. Rühmatöö: ajalehe artiklite otsimine vabadussõja kohta. Mida tollastes ajalehtedes sõja kohta kirjutati: https://dea.digar.ee Rühmatöö esitlemine.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas; 2) analüüsib, mis on iseloomulik	• demokraatia • diktatuur • autoritarism • totalitarism • fašism, kommunism • natsionaalsotsialism • Adolf Hitler	TTS-meetod demokraatia ja diktatuuride kohta. Võrdlemine: erinevad riigivalitsemise vormid-tunnused: demokraatia ja diktatuur.

konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval 3) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda 4) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 5) teab demokraatiale iseloomicke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid 6) demokraatia arengust antiikajast tänapäevani ○ iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; ○ seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism; ○ teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; ○ võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.	• Benito Mussolini • Jossif Stalin • Franklin D. Roosevelt	Võrdlev tabel -ism'de (fašism, kommunism, natsionaalsotsialism) kohta: iseloomulikud tunnused. Venni diagramm: erinevused ja sarnasused -isml. Autoritarism ja totalitarism - erinevused ja sarnasused. Võrdlev tabel Saksamaa, Itaalia, NSVL kohta: diktatuuride erinevused ja sarnasused. Võrdlev tabel USA, Suurbritannia ja Prantsusmaa kohta: erinevused ja sarnasused demokraatias. Arutlev vestlus poliitilistest vaadetes: tänapäeva poliitilised parteid Eestis ning nende poliitilised vaates (lühidalt). Töö kaardiga: demokraatlikud riigid ja diktatuuririigid: miks, millal muutus riikide sisepoliitika ning miks jäi osa riike demokraatlikuks, osa mitte?
---	--	---

		Paaris- või gruppides arutleda: diktatuuri tekkimise põhjused. Võrdlemisoskuse arendamine: totalitaarse riigi tunnused, vt “Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad”, lk 20. Raamatust “Gulagi arhipelaag” (lk 393-394) katkendi lugemine. Arutletakse suuliselt loetu üle. Töö fotodega ja plakatitega nii demokraatlike kui diktatuuririikide kohta. Mis valdkonna või teema kohta pilt/plakat on? Kellele suunatud? Mis on sõnum? Mida on pildil/plakatil näha? Kõne propagandarelvana. Lõigu analüüsimine raamatust “Mein Kampf” (https://www.nommeraadio.ee/meedia/pdf/RRS/Mein%20Kampf%20I.pdf). Mis hinnangu annab Hitler massidele? Mis demagoogia
--	--	---

		võtteid kasutasid natsid oma eesmärgi saavutamiseks? Töö tekstiliste allikatega, nende võrdlemine ja analüüsimine. Nt: https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/19069-Maailmasodadevaheline-aeg-autoritarism-ja-totalitarism-diktatuuride-iseloomulikud-jooned/222430#222435-Totalitaarne-ja-autoritaarne-ideoloogia-Too-tekstiga ja https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/19069-Maailmasodadevaheline-aeg-autoritarism-ja-totalitarism-diktatuuride-iseloomulikud-jooned/222436#222438-Fasistlik-Itaalia-Mussolini-valitsejana Töö piltidega: isikute äratundmine ja selgitamine nende rolli ja tähtsust kahe maailmasõja vahel. Grupitöö: õpetaja jaotab gruppides erinevad demokraatlikud ja totalitaarsed riigid.
--	--	---

		Koostatakse plakat. Õpetaja annab ette suunavad küsimused. Iga grupp esitleb oma riiki. Kokkuvõtteks täidab iga õpilane võrdleva tabeli. Ajajoone koostamine: kanda tähtsamad sündmused, isikute valitsemised ajajoonele. Juhitud kujutlus - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasa õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon. Saksamaa roll enne Teist maailmasõda - võrdlemine (võrdlev tabel) - Saksamaa Esimese maailmasõja järel ja enne Teist maailmasõda.
Demokraatlik ja autoritaarne Eesti		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju ○ nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest;	• maareform, • Asutav Kogu parlamentarism, • põhiseadus, • vaikiv ajastu, • meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma	Rühmatöö: võrdleva tabeli koostamine demokraatliku ja autoritaarse perioodi kohta. Harjutamiseks Demokraatlik ja autoritaarne Eesti (tunnuste äratundmine) https://learningapps.org/display?v=p91am7y6a22

○ selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta; ○ kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul.	Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik)	Video vaatamine Filmiarhiivist “Eesti Vabariigi 20. aastapäeva tähistamine (paraad ja Pätsi kõne). Maareformi kohta andmepõhiste tabelite analüüsimine ja järelduste tegemine. Eesti vabariigi neli põhiseadust - võrdleva tabeli koostamine. Töö piltidega: Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts - teab, kes olid ja mis oli nende tähtsus ja roll Eestis kahe maailmasõja vahel. Autoritarismi avaldumine vaikiva ajastu näitel Eestis - tunnused ja näited. Töö allikatega: mida tollased ajalehed kirjutasid näiteks Pätsi riigipöördest või põhiseadustest. Faktipüramiid Konstantin Pätsi ja Jaan Tõnissoni kohta: faktid nende elu kohta,
--	---	--

		tegevus ja mõju-tähtsus Eesti ajaloos. Töö ajateljega: sündmuste paigutamine ajateljele Kontuurkaart: Eesti haldusjaotus 1920-1940.
Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 3) seisukoha ning põhjendab seda 4) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma	• konveiermeetod • inflatsioon • ülemaailmne majanduskriis • uus kurss • maaseadus • rahareform	Põhjus-tagajärje seosed majanduskriisi näitel: miks ja millal algas, milline oli tulemus? Empaatia ülesanne: õpetaja näitab suure depressiooni aegseid fotosid USAst, Saksamaast ja Suurbritanniast (sõekaevurid); õpilane valib ühe fotolt ühe isiku ning paneb tema loo kirja. Lünkteksti täitmine etteantud märksõnade alusel, kus kokkuvõtlikult maailma majanduse olukord kahe maailmasõja vahel. Ideekaart: Saksamaa majandus Esimese maailmasõja järel näidete põhjal.

seisukoha ning põhjendab seda 6) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid o kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; o teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine o teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.		Töö pildiga: pildid konveiersüsteemist ja Henry Ford - mis muutus majanduses ja tootmises ning milline oli Henry Fordi roll selles? Suure majanduskriisi eeldused, põhjused, tagajärjed joonistatud skeemi kujul (näiteid https://www.facebook.com/pliatsjapraanik/photos) Kujundada oma Eesti kroon. Anda ülevaade rahareformist ja krooni kasutusele võtmisest. Arvutada tööaeg enne konveiermeetodi kasutuselevõttu ja pärast selle kasutuselevõttu. Töö allikatega: graafikute põhjal järelduste tegemine.
Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel	uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne),	Rühmatöö: uurida kodukohas olevaid hooneid, mälestusmärke, mis on omased kahe maailmasõja vahelisele perioodile. Koostada esitlus või näitus.

2) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist 3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile 4) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 5) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju 6) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda ○ kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; ○ nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; ○ nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.	• kultuur ja eluolu paikkonnas	Millal rajati? Kujunemislugu. Milline on seisukord tänapäeval, kasutusvaldkond. Võrdlev tabel: muusika, kunsti, filmi, teatri, kirjanduse näiteid ja isikuid maailmast ja Eestist. Otsida infot internetist. Võrdlevas tabelis on ees suunised. Info otsimine ja uurimine kodukohaga seotud tuntud ühe või mõne kultuuritegelase kohta. Töö piltidega: ära tunda kultuuriga seotud tegelasi maailmast ja Eestist ning selgitada nende tähtsust. Võrdlemine: periood kahe maailmasõja vahel ja tänapäev: auto, raadio, meelelahutus, lennuk. Mida kaasa tõi kahe maailmasõja vahel ja mis roll on tänapäeval? Mida positiivset-negatiivset on antud tehnika areng kaasa toonud? Kellel on ligipääs?
---	--	--

		Näituse koostamine: valida paarides nt. raamatust “1001 leiutist, mis muutsid maailma” leiutis või avastus kahe maailmasõja vahelisest perioodist. Tuua välja, kes leiutas, millal ja mis oli/on selle tähtsus ning mõju.
TEINE MAAILMASÕDA 1939–1945		
Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel ○ teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; ○ teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.	• anšluss • Münchener kokkulepe • MRP • Hispaania kodusõda • Etioopia kriis • Mandžuuria kriis • Saksamaa taasrelvastumine • Saksamaa “Kolmas riik”	Võrdlev tabel 1930. aastate kriisid kohta: Mandžuuria kriis, Etioopia kriis, Hispaania kodusõda - millal toimus, põhjus, tagajärg. Mis mõju avaldas Teise maailmasõja puhkemisele? Mis roll oli Rahvasteliidul? Kontuurkaardi täitmine 1930. aastate konfliktide kohta. Ideekaardid erinevate sündmustega: MRP, anšluss, Münchener kokkulepe, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis: osalised, põhjus-tagajärg, millal toimus, miks oli oluline Teise maailmasõja puhkemise kontekstis?

		Ajajoone koostamine: erinevate sündmuste paigutamine ajajoonele. Kaart: konfliktid ja kriisikolled kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine. Allikatekstide põhjal küsimuste esitamine ja neile vastamine. Küsisõnad võib ette anda. Paaris- või rühmatööna arutlemine erinevate sündmuste üle, mis viisid Teise maailmasõja puhkemiseni. Juhitud kujutlus - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasta õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon. Rahvasteliidu tegevus enne Teist maailmasõda - allikatekstide analüüs ja arutelu. Uurida toleaegeid ajalehti, mida kirjutati Teisele maailmasõjale eelnevatel
--	--	--

		aastatel erinevatest sündmustest. Töö karikatuuridega: nt Hispaania kodusõda, Hitleri Saksamaa.
Teine maailmasõda		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda ○ teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; ○ toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; ○ seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO; ○ kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; ○ analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.	• sõjategevus ida- ja läänerindel • Stalingradi lahing • teise rinde avamine (Normandia dessant) • Talvesõda • Pearl Harbor • tuumarelvaleiutamine ja kasutamine • koostöö liitlastega • ÜRO • Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)	Töö kaardiga: erinevad sõjarinded. Sõjaplaanid. Töö karikatuuridega ja plakatitega sõja kohta. Võrdlev tabel: erinevate sündmuste toimumise aeg, põhjused- tagajärjed, osapooled. Sündmuste kandmine ajajoonele. Töö fotodega: mis konverents, kes osalesid, millised olid tulemused? Propagandaplakati analüüs: nt küsimused: mida kujutatakse plakatil? kes on tegelased? mis meeleolu püütakse plakatiga tekitada?

		kas pildi põhjal on võimalik öelda, mis riik (või mis poolel võidelnud riik) on, selle autor ja mis riigi sõdureid seal kujutatakse? Mõistekaartide koostamine: ühel pool mõiste, aastaarv ja/või sündmus, isik ning teisel pool selgitus. Mõiste- või ideekaardid mõistete kohta: genotsiid, holokaust, inimsusevastane kuritegu, mõistete tähendus tänapäeval. Võrdlev tabel: Teise maailmasõja tulemused: võitja ja kaotaja riigid, tulemused? Rühmatöö: plakati koostamine (nt www.linot.com) erinevate Teise maailmasõja sündmustega. Võib anda ka igale rühmale konkreetse sündmuse, sõja perioodi või piirkonna, mille kohta ülevaade teha. Ette võiks anda suunavad märksõnad või küsimused.
--	--	--

		Arutelu klassis: alguses väiksemad rühmad, seejärel üle klassi. Võib kasutada ka märkmetahvli ja/või -lehti, et saada ühiselt märksõnad kirja: mis muutus Teise maailmasõja tulemusel sõjapidamises?
Eesti Teises maailmasõjas		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg 2) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist ○ selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; ○ selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;	• baaside leping • baaside ajastu • annekteerimine • Konstantin Päts • küüditamine • suur põgenemine • nõukogude okupatsioon • Saksa okupatsioon	Töö allikatega: eestlaste valikud Teises maailmasõjas. Töö lugudega küüditamise kohta: millised olid/on inimeste mälestused 1941. ja 1944. a suur küüditamistest. Allikanäiteid: https://www.kogumelugu.ee/e/t/otsing?keys=Eesti+Teises+maailmas%C3%B5jas (valida eakohased ja sobilikud lood). Erinevaid lugusid võiks kuulata rühmades, neid võrrelda: sarnasused ja erinevused. Õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud paika. Millised on ajaloolised muutused? Uurida perekonnalugu: kas on perekonnas liiget/liikmeid,

○ selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon; ○ analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas.		kes on küüditatud või põgenenud Teise maailmasõja ajal Eestist? Uurida mälestusi. Neid jagada klassis.
MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA		
Külm sõda		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 2) seisukoha ning põhjendab seda 3) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos ○ iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; ○ seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie.	• külm sõda • Trumani doktriin • Marshalli plaan • raudne eesriie • külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)	Kaart: konfliktid ja kriisikolled kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine. Probleemiaken külma sõja kriiside kohta. Jagada rühmade vahel külma sõja kriisid. Rühmad täidavad tekstide ja videomaterjali põhjal probleemiakna (põhjused, osalevad pooled, olulisemad sündmused, isikud, probleemi, tagajärjed) ja esitlevad seda kas plakati või esitluse näol. Töö ajajoonega - külma sõja kriiside järjestamine Töö allikatega - õpetaja valib sobivad allikad, nt https://eelmine.ee-koolikott.ee/kogumik/19129-Kulma-soja-puhkemine-Kahepooluseline-maailm

		Mõistete harjutamiseks ristsõna https://learningapps.org/display?v=pv92ohckj21
Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda ○ kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel ○ teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust	• heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused • jagatud Saksamaa, noorteliikumised • hipide liikumine • globaliseerumine • NATO • Euroopa Liit • võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi)	Vastastikune õpetamine e siksak meetod: ette anda allikad, küsimuste esitamine ja neile vastamine. Juhtumi analüüs: kuidas näiteks liiguti mustanahaliste õiguste suunas - ette anda olnud juhtum(id) ja kuidas olukord lahendada. Kaarditöö: jagatud Saksamaa. Poliitilised tingimused erinevates Saksamaa piirkondades. Pilditöö: pildid isikute ja sündmustega - märkida, sündmus isik pildil ning panna juurde tähtsus.

○ iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid ○ kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel		
Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 2) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode ○ nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatsšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; ○ võrdleb eri perioode arutluse käigus; ○ toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); ○ selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;	• NSV Liit • stalinism • sula • stagnatsioon • poliitiline juhtimine • kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatsšovini • metsavendlus • kollektiviseerimine • industrialiseerimine • plaanimajandus • massirepressioonid • küüditamine • dissident, • võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)	Õppimine dokumentaalsaate abil, lõigud valitud - juhitud vaatamine. Ajavaod: Sula või “sula”? (Stalini surm, Hruštsovi võimuletulek ja välispoliitika, Kuuba kriis Berliini müüri ehitamine), etteantud küsimustele vastuste leidmine saatest. https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ajavaod-sula-voi-sula Töö allikatega: õppematerjal “Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad”, Aeg ilma valikuteta: Läti ja Eesti NSV Liidu koosseis https://drive.google.com/file/d/1TbEn499pwS8fkI3IgSmPkM5Ous-1wLSU/view Õppematerjal “Ajalooõpetus ja pildid” koos töölehtedega: Ajaloo raskus - sõja ja totalitarismi kogemus”

○ kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.		https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiovisuaal-ii Saatelõigust info leidmine ning analüüsimine: “Teisitimõtletajatega tegelemine” (lk 81-82) https://www.etera.ee/zoom/9877/view?page=82&p=separate&search=aimar%20siliv%C3%A4lja&tool=search&view=0,0,2480,2126 Ajas orienteerumine, mõistete kinnistamine: https://eelmine.ee-koolikott.ee/kogumik/19135-NSV-liit-valitsejad-majandus-ja-uhiskond ENSV https://eelmine.ee-koolikott.ee/kogumik/19137-Eesti-NSV Rühmatöö, plakati koostamine: õpetaja jagab rühmade vahel pildil olevad teemad: isikukultus, vene värk, võõrad, pioneerid, repressioonid. propaganda. Iga rühm töötab läbi oma teema ning ülesanded ning tutvustab kokkuvõtte plakati
---	--	---

		abil klassile https://ajalugu.haridusekraanil.ee/opetajale Töö ajajoonega https://ajalugu.haridusekraanil.ee/teoreetiline-osa/lugu-ajas/uhe-loo-elulugu Mäng: isiku või popkultuuri kultus? Sarnasuste-erinevuste leidmine, arutelu. https://ajalugu.haridusekraanil.ee/teoreetiline-osa/lugu-ajas Töö mõistetega https://ajalugu.haridusekraanil.ee/teoreetiline-osa/aeg-loos/kuidas-kunstitekstid-minevikku-vahendavad
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid 2) hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest	- infotehnoloogia areng - massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal	Vestlus/intervjuu: õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada

3) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel 4) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 5) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, 6) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist ○ iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; ○ teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.		vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks. Nõukogudeaegne ese: õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast. Teavad eseme lugu. Rühmatöö: õpilased esitlevad eset ning teevad kokkuvõtva plakati esemetest ja kodus räägitud lugudest. Esitluse võib teha ka digitaalselt. Ajajoon rühmatööna. Õpilased kannavad esemed ajajoonele. Õppekäik kodukohas või selle läheduses olevasse kohta, mis seostub ENSV ajaga. Miks oluline? Mis on tänapäeval roll või tähtsus? Kuidas säilinud? Mis lugusid paiga kohta teatakse? Näiteid õppematerjali iga maakonna kohta leiab: “Eesti kultuurilooline õppematerjal”: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu#h.3f41i6c8va5b
---	--	--

		Perekonnaloos uurida metsavendluse kohta. Teha lühiettekandeid nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste jt kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid, organisatsioone): nt Georg Ots, Paul Keres, spordiselts “Kalev”, Jaak Uudmäe, Ants Antson, Jaan Kross, Ellen Niit, Uuno Naissoo, Gustav Ernesaks, ansambel “Laine”, Eve Kivi, Lia Laats, Ervin Abel jne. Võib ka teha segamini läänemaaailma kultuuritegelaste kohta (näitlejad, muusikud, kirjanikud, sportlased): nt Aretha Franklin, Rolling Stones, Elvis Presley, Marilyn Monroe, Andy Warhol, Albert Camus, the Beatles”, Queen” jne.
Eesti iseseisvuse taastamine		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid,	- laulev revolutsioon - Balti kett - fosforiidikampaania	Pildianalüüs: vaadatakse Tallinna lennujaama pilti.

taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 2) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja 3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu ○ kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut ○ seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon ○ nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis	• IME • Rahvarinne • Suveräänsusdeklaratsioon • MRP-AEG • perestroika • glasnost • rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar, Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).	Kelle nimega lennuväli seostub? Ideekaart: loetakse teabeteksti Lennart Meri kohta (valju häälega). Koostatakse ideekaart Lennart Meri kohta. Sama meetodit võib kasutada ka teiste võtmeisikute kohta. Visuaalne materjal: iseseisvuse taastamise kohta vaadatakse filmi. Küsimuste esitamine ja neile vastamine (küsimuste algused ette anda). Mälestused: uuritakse vanematelt ja/või vanavanematelt, mida nad mäletavad iseseisvuse taastamisest. Võimaluse korral tuuakse kodust kaasa pilte, esemeid vms. Õpilane jutustab (nt paaristööna), mis talle kodus selle pildi või eseme kohta räägiti ning kuidas see on perekonnaga seotud. Mis on emotsionaalne väärtus? Miks on seda pilti või eset alles hoitud? Kontuurkaart: Balti kett kandmine kontuurkaardile
---	---	--

		ning selgitamine, miks see toimus, kus ja millal. Mälestuste kogumine: kas on peres kedagi, kes Balti ketis osales? Uurida perekonnalugu ja pilte antud sündmusega seoses. Isamaaliste laulude kuulamine. Näiteks "Ei ole üksi üksi maa" - õpetaja selgitus, miks see laul ja kuidas on seotud fosforiidisõjaga; arutleda klassis, kuidas seostub iseseisvuse taastamisega. Miks on olulised iseseisvuse taastamise kontekstis nt öölaulupeod või 20. augusti muusikalised rahvaüritused? Lünkteksti täitmine iseseisvuse taastamise kohta, märksõnad on etteantud. Tutvuda näiteks Balti keti kajastanud toleaege ajalehe artikliga ("Ühistöö": Rapla maakonna leht, nr. 102, 31 august 1989): https://dea.digar.ee/?a=d&d=uhistoo19890831.2.5&srpos=
--	--	--

		12&e=-----et-25--1--txt-txTI-Balti+tee Lünktekst: ette on antud märksõnad ja tuleb paigutada sõnad, mõisted õigesse lünka. Õpetaja lühike ülevaade krooni kasutusele võtmise kohta - milline oli kroon? tuua kroone näha kooli, kui on. Millal kroon asendus euroga? Mis on krooni väärtus tänapäeval? Mõiste kaartide koostamine: ühel pool mõiste, nimi, aastaarv ja/või teisel pool selgitus.
Maailm 1990. aastatest alates		
Õpitulemused	Õppesisu, põhimõisted	Praktiliste tööde loetelu
1) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel 2) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega 3) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju	• NSVL lagunemine • Saksamaa taasühinemine • rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO) • rahu ja konfliktide lahendamine • identiteet ja mitmekesisus • energiamajandus • globaalprobleemid (nt epideemiad,	Töö kaardiga: märgib, mis riigid tekivad NSVL lagunemisel, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia lagunemisel. Ajajoon: Euroopa Liidu ja NATO laienemine: millal ühines Eesti EL ja NATO-ga? Mis ajal võttis Eesti kasutusele euro? Paaris- või grupitöö: erinevad globaalprobleemid

4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, 5) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga ○ toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed ○ teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel ○ teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta ○ analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule	demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism)	(epideemiad, terrorism jne): selgitatakse põhjuseid, tuuakseid näiteid. Probleemiaken: gruppides anda ette probleemküsimus, mis tuleb lahendada: probleemi põhjused, tagajärjed, näiteid ning võimalikud lahendused. Internetist info otsimine ja esitlemine ette antud teemal. Tutvuda ja otsida ajakirjandusest artikleid valitud teemade kohta: https://dea.digar.ee/?a=p&p=home&e=-----et-25--1--txt-txTI-Balti+tee-----
---	--	---

4.3. INIMESEÕPETUS, LIHTSUSTATUD ÕPPEKAVA

4.3.1. Õppeaine kirjeldus ja eesmärk

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
- 2) hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;